T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KATILIM BANKACILIĞI İLE ÇALIŞAN KOBİ'LERİN KATILIM BANKACILIĞINA BAKIŞ AÇISININ DEĞERLENDİRİLMESİ, KASTAMONU İLİNDE BİR UYGULAMA

MEHMET FEYZİ ÖZTÜRK

Danışman : Prof. Dr. Serkan DİLEK
Jüri Üyesi : Doç. Dr. M. Yunus ÇELİK
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Oğuz KARA

KASTAMONU-2024

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Mehmet Feyzi ÖZTÜRK

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KATILIM BANKACILIĞI İLE ÇALIŞAN KOBİ'LERİN KATILIM BANKACILIĞINA BAKIŞ AÇISININ DEĞERLENDİRİLMESİ, KASTAMONU İLİNDE BİR UYGULAMA

MEHMET FEYZİ ÖZTÜRK

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
DANIŞMAN: PROF. DR. SERKAN DİLEK

İnsanlar ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çalışmaktadırlar. Bu ihtiyaçlarını karşılamak için önce toplayıcılık ve avcılıkla uğraşmışlar, daha sonra tarım ve sanayi ile uğraşmaya başlamışlardır. İlk çağlarda tarım sektörü insan ihtiyaçlarını karşılamak için yeterlidir. Ancak zaman içerisinde insan nüfusu artış göstermiştir. İnsanlar ürettikleri veya ellerinde olan malları başka mallar ile takas etmeye başlamışlardır. Bu takas işlemleri ile ihtiyaç duydukları malları edinmişlerdir. Piyasada takas edilen malların sayısının artması nedeniyle işlemleri kolaylaştıracak bir araç ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu araç ise para olmuştur ve para sayesinde piyasada alım satım işlemleri kolaylaşmıştır. Paranın ortaya çıkması ile takas ekonomisi ortadan kalkmıştır. Ticaretin ve üretimin artması sonucu finansal kurumlara ihtiyaç duyulmuş ve bankalar böylece ortaya çıkmıştır. Kapitalizm ve faizli bankacılık zaman içerisinde sermayenin belli ellerde toplanmasına, gelir dağılımı adaletinin bozulmasına neden olmuştur. 1970'li yıllardan itibaren Müslüman ülkelerin çoğu petrol ve doğalgaz gelirleri sayesinde zenginleşmişlerdir. İslam dininin faizli bankacılığı yasaklamış olması ise Müslümanların petrolden elde ettikleri gelirleri değerlendirmek için içinde faizin olmadığı finansal sistem arayışlarına girişmesine neden olmuştur. Bu süreçte İslami Bankacılık (Katılım Bankacılığı) ortaya çıkmış ve günümüze kadar gelmiştir. 1980'li yıllarda Türkiye'de faaliyete başlayan katılım bankaları zaman içerisinde gelişmişlerdir. Ancak Müslüman bir ülke olmasına rağmen Katılım bankalarının Türkiye bankacılık sektöründeki payı istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Katılım bankaları, Konvansiyonel bankalara nazaran krizlere daha dayanıklıdırlar ve reel kesime daha etkin destek verirler. İslami hassasiyetler nedeniyle bankacılık sektörüne girmeyen fonları sistem içerisine sokmaktadırlar. Katılım bankalarının bankacılık sektöründe potansiyelinin altında gelişme sağlamış olmasının nedeni önemli bir sorundur. Tezimin amacı Katılım bankalarına KOBİ'lerin bakış açılarının incelenmesidir.

ANAHTAR KELİMELER: Bankacılık, Ekonomi, Katılım Bankacılığı, İslami Bankacılık

Eylül 2024, 91 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

EVALUATION OF SMES' PERSPECTIVE ON PARTICIPATION BANKING, AN APPLICATION IN KASTAMONU PROVINCE

MEHMET FEYZİ ÖZTÜRK

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF ECONOMICS
SUPERVISOR: PROF. DR. SERKAN DİLEK

People work to meet their needs. To meet these needs, they first engaged in gathering and hunting, then began to engage in agriculture and industry. In the early ages, the agricultural sector was sufficient to meet human needs. However, over time, the human population increased. People began to exchange the goods they produced or had with other goods. They acquired the goods they needed through these exchange transactions. Due to the increase in the number of goods exchanged in the market, a need arose for a tool that would facilitate transactions. This tool was money, and thanks to money, buying and selling transactions in the market became easier. With the emergence of money, the barter economy disappeared. As a result of the increase in trade and production, financial institutions were needed, and thus banks emerged. Capitalism and interest-based banking have caused capital to be concentrated in certain hands over time, and income distribution justice to be disrupted. Since the 1970s, most Muslim countries have become rich thanks to oil and natural gas revenues. The fact that Islam has banned interest-based banking has caused Muslims to seek financial systems that do not involve interest in order to evaluate the income they earn from oil. In this process, Islamic Banking (Participation Banking) emerged and has survived to the present day. Participation banks, which started operating in Turkey in the 1980s, have developed over time. However, despite being a Muslim country, the share of Participation banks in the Turkish banking sector has not reached the desired level. Participation banks are more resistant to crises than conventional banks and provide more effective support to the real sector. They bring funds that do not enter the banking sector due to Islamic sensitivities into the system. The reason why participation banks have developed below their potential in the banking sector is an important problem. The aim of my thesis is to examine the perspectives of SMEs on Participation banks.

KEYWORDS: Banking, Economy, Participation Banking, Islamic Banking

September 2024, 91 Page

TEŞEKKÜR

Bu sürecin başından beri yanımda olan ve desteğini esirgemeyen kıymetli eşim Selma Öztürk'e tüm süreç boyunca titizlikle yardımcı olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Serkan Dilek'e teşekkürlerimi borç bilirim. Tezimi biricik oğlum Yunus Öztürk'e ithaf ediyorum.

Mehmet Feyzi ÖZTÜRK

Kastamonu, 2024

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAYI ... **ii**
TAAHHÜTNAME ... **iii**
ÖZET ... **iv**
ABSTRACT ... **v**
TEŞEKKÜR ... **vi**
İÇİNDEKİLER ... **vii**
ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ ... **ix**
TABLOLAR DİZİNİ ... **x**
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ... **xi**
1. GİRİŞ ... **1**
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE ... **3**
2.1 KOBİ'lerin Tanımı ve Sınıflandırılması ... 3
2.1.1 KOBİ Tanımlanması İçin Kullanılan Nicel Ölçütler ... 3
2.1.2 KOBİ Tanımlaması İçin Kullanılan Nitel Ölçütler ... 4
2.1.3 KOBİ'lerin Sınıflandırılması ... 5
2.1.4 Dünya'da KOBİ Tanımları ... 6
2.1.5 Türkiye'de KOBİ Tanımları ... 7
2.2 KOBİ'lerin SWOT Analizi ... 8
2.2.1 KOBİ'lerin Güçlü Özellikleri ... 8
2.2.2 KOBİ'lerin Zayıf Özellikleri ... 10
2.2.3 KOBİ'ler İçin Fırsatlar ... 13
2.2.4 KOBİ'ler İçin Tehditler ... 14
2.3 Türkiye'de KOBİ'ler ve Ekonomi İçindeki Yerleri ... 14
2.3.1 Türkiye'de KOBİ'lerin Yapısı ... 15
2.3.2 Türkiye'de KOBİ'lerin Sektörel Dağılımı ... 18
2.3.3 Türkiye'de KOBİ'ler ve Rekabet Gücü ... 19
2.3.4 Türkiye'de KOBİ'ler ve Teknoloji ... 22
2.3.5 Türkiye'de KOBİ'lerin Sorunları ... 24
3. FİNANSAL SİSTEM VE FİNANSAL PİYASALAR ... **26**
3.1 Bankacılık Kavramı ... 27
3.2 Bankacılık Sisteminin Gelişimi ... 28
3.3 Farklı Bankacılık Sistemleri ve Para Üretimi Süreci ... 32
3.3.1 Kredi Yaratma Teorisi (Kredi Üretme Sistemi) ... 33
3.3.2 Finansal Aracılık Teorisi ... 34
3.3.3 Bankacılığın Kısmi Rezerv Teorisi ... 37
3.4 Geleneksel Bankacılık ve Katılım Bankacılığı Sistemi'nin Doğuşu, Gelişimi ve Unsurları ... 39
3.4.1 Dünyada Geleneksel Bankacılık Sisteminin Gelişimi ... 40
3.4.1.1 Katılım bankacılığına genel bakış ... 40
3.4.1.2 Dünyada katılım bankacılığı ... 40
3.4.1.3 Türkiye'de katılım bankacılığının gelişimi ... 42
3.5 Katılım Bankacılığının Kuruluş Nedenleri ... 45
3.5.1 Ekonomik Nedenler ... 45
3.5.2 Sosyal Nedenler ... 46

3.5.3 Siyasi Nedenler 47
3.5.4 Dini Nedenler 47
3.6 Katılım Bankalarının Fon Toplama Yöntemleri 48
3.6.1 Cari Hesap (Özel Hesap) 49
3.6.2 Katılım Hesabı 49
3.7 Katılım Bankacılığının İlkeleri 50
3.7.1 Katılım Bankacılığında Kar Zarar Paylaşımı 50
3.7.2 Faizsiz Bankacılık 50
3.7.3 Etik İlke 50
3.7.4 Katılım Bankacılığının Ekonomik Amaçları 51
3.8 KOBİ'lerin Finansmanı 51
3.8.1 Öz Kaynak Finansmanı 52
3.8.2 Yabancı Kaynak Finansmanı 52
3.9 Katılım Bankacılığı ve KOBİ'ler 53
3.10 Türkiye Katılım Bankacılığı Piyasasında Rekabet 57
3.11 Katılım Bankalarının Ekonomiye Katkıları 57
3.11.1 Katılım Bankalarının Genel Ekonomiye Katkıları 58
4. YÖNTEM 59
5. BULGULAR 60
6. SONUÇ 80
KAYNAKLAR 83

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1 Türlerine göre KOBİ büyüklükleri (KOSGEB)..... 16
Şekil 2.2 KOBİ'lerin sektörel dağılımı 19
Şekil 2.3 Küresel rekabet endeksinde Türkiye'nin durumu..... 21
Şekil 2.4 Bilişim teknolojilerinden yararlanma durumları..... 23

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 5.1 Demografik bulgular 60
Tablo 5.2 Açıklanan toplam varyans 63
Tablo 5.3 Döndürülmüş bileşenler matrisi 63
Tablo 5.4 Ortalama, çarpıklık ve basıklık değerleri 64
Tablo 5.5 Açıklanan toplam varyans 65
Tablo 5.6 KFA sonuçları 66
Tablo 5.7 Korelasyon matrisi 67

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

OPEC	**:** Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
vb.	**:** ve benzeri
KOBİ	**:** Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler
ABD	**:** Amerika Birleşik Devletleri
AB	**:** Avrupa Birliği
OECD	**:** Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
KOSGEB	**:** Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
GSMH	**:** Gayrisafi millî hasıla
TÜİK	**:** Türkiye İstatistik Kurumu
İKB	**:** İslam Kalkınma Bankası

1. GİRİŞ

Dünya'da zaman ilerledikçe üretim artmış ve yeni işletmeler ortaya çıkmıştır. Ancak bir yanda elinde fon bulunan kişiler diğer yanda ise üretimi yapmak veya üretimi artırmak için fon ihtiyacı olan kişiler bulunmaktadır. Üretimin istikrarlı biçimde artması için bu iki kesimin bir araya gelmesi yani finansal piyasaların kurulması gereklidir. Fon talep edenler ile fon arz edenler finansal piyasalarda bir araya gelmektedirler. Bankalar bu finansal piyasaların en önemli kuruluşlarından biridir. Ancak mevcut bankaların faiz uygulamasının olması nedeniyle İslami hassasiyetlere sahip olan kişilerin fonları sistem içerisine girmemektedir. Bu nedenle de üretim yapmak veya mevcut üretimini artırmak isteyen reel kesim fon bulmakta zorlanabilmektedir. Bu nedenle içerisinde faizli işlemleri barındırmayan konvansiyonel bankalara alternatif oluşturan katılım bankaları ortaya çıkmıştır. Katılım bankaları fon arz edenlerden elde ettikleri fonları Murabaha, Mudaraba gibi faiz içermeyen işlemlerle KOBİ'lere sunmaktadır. Ayrıca fonları faizli işlemler yerine altın, döviz, arsa, bina vb. yatırımlarda değerlendirmektedirler (Dilek ve Küçük, 2017: 23-24). Katılım bankaları sayesinde atıl durumda olan fonlar ekonomik sistem içerisine girmekte, fon sahiplerinin güvenlik kaygıları (hırsızlık, kaybolma vb.) ortadan kalkmaktadır.

Türkiye'de İslami bankacılık faaliyetleri Osmanlı İmparatorluğu zamanında Para Vakıfları aracılığıyla başlamıştır. 1985 yılında kurulan Al Baraka ilk İslami bankadır. Daha sonra Kuveyttürk ve diğer katılım bankaları piyasaya girmiştir. 2005 yılında çıkarılan 5411 sayılı kanun ile adları "Katılım Bankaları" olarak değiştirilmiştir (Süngü ve Dilek, 2020: 3970). Katılım bankaları başlangıçta sadece bankacılık ve finans ile uğraşsa bile daha sonra sigortacılık, aracılık işlemleri vb. faaliyet alanlarına eklemişlerdir. Katılım bankalarının gelişimi ihmal edilemez ve konvansiyonel bankalar için güçlü bir alternatif oluşturdukları da bir gerçektir. Ancak bankacılık sektöründe halen konvansiyonel bankaların gerisinde kaldıkları görülmektedir.

Katılım bankaları fon sahiplerinden fonlarını iki tür hesap (katılım hesapları ve özel cari hesaplar) aracılığıyla toplamaktadır. Katılım bankalarının konvansiyonel

bankalardan ayrıştığı önemli noktalardan biri Katılım bankalarının önceden belirlenmiş bir getiriyi fon sahiplerine sunmamasıdır. Fon sahiplerinin kazanacağı getiri, birikim mevduatının vadesi geldiğinde elde edilen kardan ödemelerin toplanmasına dayalı olarak belirlenmektedir. Katılım hesapları farklı para birimleri (Türk Lirası, ABD Doları, Avro vb.) cinsinden açılabileceği gibi Gram Altın cinsinden de açılabilmektedir. Hesaba aktarılan altın, o günkü merkez bankası kuruna göre dövize çevrilecektir. Ödemeler yılsonuna kadar elde edilen kârın payına göre gram altın cinsinden yapılmaktadır. Sonuç olarak İslam dinindeki faiz yasağı nedeniyle bankacılık sistemine girmeyen yastık altı fonlar Katılım bankaları aracılığıyla sisteme girmekte ve reel kesime aktarılabilmektedir.

Türkiye'de 1980'li yıllarda başlamasına rağmen katılım bankalarının bankacılık sektöründeki payı arzulanan hedefe ulaşamamıştır. 2024 yılında bankacılık sektöründe aktiflerin sadece %8,06'sı katılım bankalarına aittir (TKKB, 2024). Nüfusunun çoğu Müslüman olan Türkiye'de katılım bankalarının payının artmaması incelenmesi gereken bir sorundur. Katılım bankalarının konvansiyonel bankalara nazaran iki önemli avantajı bulunmaktadır. Birincisi; katılım bankaları ekonomik ve finansal krizlerde konvansiyonel bankalara nazaran daha dayanıklıdırlar. İkincisi; konvansiyonel bankalara nazaran KOBİ'ler başta olmak üzere reel kesime destek vermek açısından daha başarılıdırlar. Bu avantajlarına rağmen katılım bankalarının sektördeki paylarının potansiyelinin altında bulunmasının nedeni toplumun katılım bankalarına bakış açısı olabileceği düşünülmektedir. Tezimde KOBİ'lerin katlım bankacılığına olan bakış açısı incelenecektir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 KOBİ'lerin Tanımı ve Sınıflandırılması

KOBİ sözcüğü küçük ve orta ölçekli işletmeleri ifade eden bir kısaltmadır. Bu noktadan hareketle ölçek büyüklüğü KOBİ sınıflandırılmasını ifade etmektedir. KOBİ'ler temelde sınırlı sayıda personel istihdam eden ve sınırlı kazanca sahip olan işletmeleri ifade etmektedir. KOBİ tanımının ve sınıflandırılmasının doğru bir şekilde yapılması bu işletmelerin ekonomiler içerisindeki gelecekleri ve planlamaları için oldukça önemlidir. Bununla birlikte tanımlama ve sınıflandırma farklı yaklaşımlar kullanılarak yapılmaktadır. Tanımlamayı ve KOBİ ölçeklerini kavramak için kullanılan nicel ve nitel ölçütler bulunmaktadır ve doğru bir tanımlama için bu ölçütlerin bilinmesi gerekmektedir. Bazı ülkeler, kurumlar ve kuruluşlar ile uzmanlar arasında da bu ölçütler farklı şekillerde kullanılmaktadır (Melek, 2020: 29).

2.1.1 KOBİ Tanımlanması İçin Kullanılan Nicel Ölçütler

Nicel ölçütler tam olarak tespit edilebilen sayılar gibi kesinlik bildiren göstergelerdir. Bu bakımdan objektif ve saptanabilir bir ölçümün yapılabilmesi için KOBİ tanımlarında sıkça kullanılmaktadırlar. Nicel ölçütler kullanılarak KOBİ'lerin dahil olacağı sınıf belirlenebilmekte ve KOBİ'lerin türlerinden doğan ayrımlar kolayca yapılabilmektedir. Ayrıca sınırları net bir şekilde ifade ettiği için bu ölçütlerin kullanılması ile KOBİ destek ve teşviklerinin sınırlarının belirlenmesini de kolaylaşmaktadır (Yalçın ve İşcan, 2021).

Tanımlama için kullanılan bazı nicel ölçütler şöyledir (Büyük, 2012: 110);

Çalışan Sayısı: KOBİ'lerin tanımlanmasında en çok kullanılan ölçütlerden biridir. İşletmenin faaliyet alanını ve büyüklüğünü ifade edebilme gücüne sahip olması ve kolay tespit edilebilir olması sebebiyle KOBİ tanımlaması yapılırken sıkça kullanılmaktadır.

Satış Hasılatı: Belirli zaman aralıklarında sınırlandırılabilmesi ve satış istatistiklerinin kolay saptanabilmesi sebebiyle sıklıkla kullanılan bir ölçüttür. Bununla birlikte bu kriter ekonomik dalgalanmalardan ve enflasyon etkisinden kolayca etkilenebilmektedir. Bu nedenle yüksek enflasyon görülen ekonomilerde satış hasılatı için belirlenen ölçütün her yıl enflasyona göre yenilenmesi gerekmektedir.

Sabit Varlıkların Değeri: Makine, gayrimenkul ve tesis gibi birçok farklı unsurlardan oluşup işletmeyi ayakta tutan temellerden birisi de sabit varlıklardır. Ancak sabit varlıklar, çok farklı unsurlardan oluştuğundan yeterli bir nicel kriter olmadığı düşünülmektedir.

Makine Sayısı: İşletme büyüklüğünün belirlenmesinde önemli bir ölçüt olan üretim kapasitesi, makine sayısı dikkate alınarak hesaplanmaktadır. Bununla birlikte işletme ürün ve/veya hizmeti birkaç üretim aşamasından geçirerek çıkarıyor ise makine sayısı işletme büyüklüğünü tespit etmek için, tek başına yeterli bir sonuç vermeyebilir.

2.1.2 KOBİ Tanımlaması İçin Kullanılan Nitel Ölçütler

KOBİ tanımlaması için kullanılan sayısal ölçütlerin yanında sayısal olmayan ve tam olarak bir matematiksel değeri ifade etmeyen ölçütler de kullanılmaktadır. Temelde işletme özelliklerinden kaynaklanan bu ölçütler zaman içerisinde sıklıkla değişiklik gösterebilmektedir.

KOBİ tanımlaması için kullanılan nitel ölçütler şöyledir (Büyük, 2012: 111);

- Girişimcilik nitelikleri
- Girişimcinin işletmesiyle özdeşleşmesi.
- Aile fertlerinin ve girişimcinin işletmede aktif olarak çalışması
- Çalışanlar arasındaki ilişkilerin kişisel nitelik taşıması ve dolaysız olması.
- İşletmenin satış çabası ve satın alma konusundaki pazarlık gücü.

- Sınırlı sermaye ve finansal yetersizlik
- Uzmanlaşma derecesi ve iş bölümündeki güçlük.
- İşletmenin pazar payının düşük olması
- İşletmenin satış, reklam ve pazarlama gibi alanlarda yetersiz kalması.

2.1.3 KOBİ'lerin Sınıflandırılması

KOBİ işletmeleri bazı özelliklerine göre farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Her KOBİ'nin büyüklüğü ya da özellikleri birbiri ile aynı değildir. Bu farklılıklardan doğan sınıflandırma sistematiği genellikle iki ölçüt kullanılarak yapılmaktadır. Sınıflandırmanın ilk aşaması KOBİ'nin istihdam ettiği personel sayısı ve yıllık net satış hasılatı gibi rakamlardır. İkinci aşama ise işletmenin faaliyet alanının tespit edilmesidir. Bunun neticesinde KOBİ'ler taşıdıkları özelliklere göre aşağıdaki gibi ölçeklere dahil edilen işletmeler olarak sınıflandırılır;

- Mikro ölçekli işletmeler.
- Küçük ölçekli işletmeler.
- Orta ölçekli işletmeler.
- Büyük ölçekli işletmeler.

KOBİ sınıflandırılması işletmenin ölçeğini ifade etmektedir. Elbette bu sınıflandırmalar KOBİ tanımlaması ile belirlenirken, yönetmelik değişiklikleri, ekonomik dalgalanmalar ya da enflasyon gibi etkiler ile bu sınıflandırmanın ve ölçek gruplarının değişebileceği unutulmamalıdır (Melek, 2020: 32).

2.1.4 Dünya'da KOBİ Tanımları

KOBİ'ler ekonomiler içerisinde etkin işletmeler olmalarına karşın tüm Dünya'da geçerli bir KOBİ tanımı bulunmamaktadır. Bu durumun KOBİ'nin bağlı olduğu konum, ülke ekonomilerinin büyüklükleri, yasal mevzuatlardaki farklılıklar ve işletme yapısı gibi birçok değişkenlikten kaynaklanmaktadır. KOBİ'nin faaliyet gösterdiği ekonomide kendisi için bir tanımının yapılması oldukça önemlidir. Hangi işletmenin hangi destek ve teşviklerden faydalanacağı ya da KOBİ'ler için özel politikaların belirlenmesi gibi konularda karar verilirken öncelikli olarak bu işletmeleri tanımlamak gerekecektir. Bununla birlikte KOBİ'ler genellikle düşük sermayeler ile kurulabilen, emek yoğun çalışan ve hızlı karar alma becerilerine sahip kurumlar olarak tanımlanmaktadır (Aslan, 2021: 68). Dünya da bazı kurum ve kuruluşlarca yapılan KOBİ tanımları şöyledir;

Avrupa Birliği (AB) KOBİ tanımı: AB'nin 2020 yılında yayınlanan komisyon raporuna göre KOBİ'ler AB üyelerinin %99'unu oluşturmaktadır. Rapora göre, 250'den az çalışanın ve mali büyüklüğünün 43 milyon Euro'nun altında olan firmalar KOBİ olarak kabul edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2020).

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) KOBİ Tanımı: Şube olarak faaliyet göstermeyen (bağımsız) ve belirli bir sayıdan daha az çalışanı olan işletmelerdir. Ülkelere göre değişkenlik göstermekle birlikte, 250'den daha az personel istihdam eden işletmeler KOBİ kapsamındadır (OECD, 2005).

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) KOBİ Tanımı: Birçok ülkede olduğu gibi ABD'de KOBİ tanımını resmi olarak gerçekleştirmemiştir. Ancak farklı kurumlarca KOBİ'ler için tanımlamalar bulunmaktadır. Bu tanımlarda ise dünya genelinde olduğu gibi çalışan sayısı ve net satış rakamları tanım ölçütü olarak kullanılmaktadır. Genel çerçeveler kapsamında ABD'de imalat sanayi sektöründeki işletmeler için, yıllık satış hasılatı 21,5 milyon ABD dolarından düşük olan, toptan ticaret sektöründeki işletmeler için yıllık satış hasılatı 25 milyon ABD dolarından düşük olan ve her iki sektör içinde 500'den daha az personel istihdam eden işletmeler KOBİ olarak tanımlanmaktadır (Melek, 2020: 41).

2.1.5 Türkiye'de KOBİ Tanımları

Dünya da olduğu gibi Türkiye'de de KOBİ tanımları günümüze kadar birçok kez farklı şekillerde ve farklı kurumlarca yapılmıştır. Bu farklılıkların temel sebebi, tanımlamayı yapan uzmanlar ya da kurumların benimsedikleri görüşlerden ileri gelmektedir. Tanımlamaların sürekli değişmesinin nedeni Türkiye'nin içerisinde bulunduğu ekonomik ve sosyal çevrenin dinamik yapısıdır. Ekonomik ve sosyal çevre sürekli değiştiği için KOBİ tanımlamaları da sürekli değişmektedir. Türkiye'de cumhuriyetin ilanıyla başlayarak 1950'li yıllara kadar devam eden süreçte KOBİ'ler için birçok çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmalar ile girişimciliğin teşvik edilmesi ve girişimcilik bilincinin oluşturulması amaçlanmıştır. Elbette tüm bu çalışmaların doğru bir şekilde sürdürülmesi için doğru bir KOBİ tanımının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda farklı kanun ve yönetmelikler yürürlüğe konmuştur (Yalçın ve İşcan, 2021).

Resmi devlet organlarının yaptıkları tanımlarla birlikte farklı özel kurum ve kuruluşlarca da Türkiye'de KOBİ tanımları yapılmıştır. Ancak yapılan tanımların birçoğu imalat sanayi ile sınırlı kaldığı için bazı karmaşıklıklara ve KOBİ'lerin yeterli biçimde desteklenememesine neden olmuştur. KOBİ'lerin desteklenmesi için hizmet sektörünü de içeren daha geniş tanımlamalara ihtiyaç bulunmaktadır (Müftüoğlu, 2017: 113-114).

Türkiye'de KOBİ tanımlarının yapılması için ortaya konan kanun ve/veya yönetmeliklerin güncellenmesi gereklidir. Böylece farklılıklardan kaynaklanan sorunların giderilmesi mümkün olabilecektir. 1995 yılında AB ile uyumlu bir KOBİ tanımı yapılması amaçlanmıştır. Devem eden yıllarda 2006 ve 2012 yıllarında Türkiye'de KOBİ tanımları farklı yönetmelikler çevresinde yapılmıştır (KOSGEB, 2015: 9).

Son olarak KOSGEB tarafından duyurulan ve T.C. Resmî Gazete ilanı ile yürürlüğe giren yeni KOBİ tanımı ve sınıflandırılması şu şekildedir (KOSGEB, 2023);

Mikro işletme: 10'dan az çalışanlı olan ve yıllık net satış geliri veya mali politikası 10 milyon liranın altında olan kuruluşlardır.

Küçük işletme: Çalışan sayısı 50'den az olan ve yıllık net satış hasılatı veya mali politikası 100 milyon TL'den az olan işletmelerdir.

Orta lisans işletmesi: 250'den az çalışan olan ve yıllık net satış geliri veya mali politikası 500 milyon liranın altında olan işletmelerdir.

Türkiye'de KOBİ'ler için yapılan çok fazla tanım bulunmaktadır. Resmi kaynaklar incelendiğinde elde edilen tanımların güncelliğini yitirdiği ve yeni mevzuatlara uygun olmadığı görünmektedir. Özellikle yapılan tanımlamalarda kullanılan ölçütlerin zaman içerisinde sıkça değişmesi gerektiği gözlemlenmiştir (Mecek, 2020).

2.2 KOBİ'lerin SWOT Analizi

Yapıları gereği KOBİ'lerin sahip olduğu bazı özellikleri bulunmaktadır. Genellikle işletme kurucusunun yöneticiliğini üstelendiği ve büyük ölçekli işletmelere göre farklı bir yapıya sahip olan KOBİ'lerde hem işletmenin yapısından hem de yöneticilerin yapısından kaynaklanan farklı özellikler görmek mümkündür. Bu özellikler KOBİ'ler için bazen avantaj bazen dezavantaj olarak etki etmektedir (Koç, 2008: 14-16).

SWOT analizi, bir firmanın dış çevresinde karşılaşacağı fırsat ve tehditlerin; iç çevrede firmanın güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesinde kullanılan bir yöntemdir. Güçlü Yönler-Zayıf Yönler-Fırsatlar ve Tehditler kelimelerinin İngilizce baş harflerinin birleştirilmesinden oluşturulmuştur. Firmanın iç ve dış çevre unsurlarının incelenmesine imkan vermektedir (Dilek, 2017:197-198).

2.2.1 KOBİ'lerin Güçlü Özellikleri

KOBİ'lerin güçlü özellikleri temelde iki unsurdan kaynaklanmaktadır. Bunlardan ilki ölçeklerinden kaynaklanan esnekliktir. İkinci temel unsur ise işletme yapısının sağladığı özelliklerdir. Ancak bu iki unsurun sağladığı avantajların yanında yine bu iki unsurdan kaynaklanan dezavantajlar da mevcuttur (Müftüoğlu ve Durukan, 2004: 53).

KOBİ'lerin en büyük avantajlarından biri esnek bir yapıya sahip olmalarıdır. Bu özellik sayesinde KOBİ'ler değişimlere adapte olabilmekte, değişen müşteri

ihtiyaçlarına ve taleplere hızlı bir şekilde yanıt verebilmektedirler. Bununla birlikte değişen teknolojilere, üretimin gerektirdiği farklılaştırma stratejilerine ve değişen ekonomik yapıya adapte olma noktasında KOBİ'ler esnek yapıları sayesinde avantajlı konumdadırlar. Özellikle büyük ölçekli firmalara göre üretim, pazarlama ve satış gibi konularda çağın gerekliliğine hızlı bir şekilde uyum sağlayabilmektedirler. Küçük ölçekli yapıları sayesinde KOBİ'ler kolay kurulabilir işletmelerdir. Bu sebeple coğrafi olarak büyük ölçekli işletmelere göre daha özgürdürler. Daha az girdi ile daha fazla çıktı elde etmeyi başarabilirler, bu özelliğin temeli de ölçek kaynaklıdır. Hiyerarşik yapılarının daha az ve daha yumuşak olması hızlı karar alma noktasında bu işletmeleri avantajlı konuma getirmektedir. Hiyerarşik yapının getirdiği bir diğer etki ise yatay organizasyon yapısı ve sınırlı insan kaynağı sayesinde uzmanlaşmayı arttırmasıdır. Rekabet ortamında müşterilerin isteklerini doğrudan edinmek ve müşteriler ile yakın ilişkiler kurmak önemlidir. Bu bakımdan KOBİ'ler müşterileri ile sağladıkları yakın ilişkileri sayesinde rekabet ortamında avantaj elde etmektedirler. Küreselleşen dünyada işletmelerin birbirlerinin tamamlayıcı olması oldukça önemlidir. Bunun en temel sebebi üretim sürecindeki maliyet yönlü olumlu etkilerdir. Bu noktada KOBİ'ler büyük işletmelere oranla nispeten daha düşük maliyetler ile üretim yaptıkları için, büyük işletmelerin tamamlayıcı konumundadırlar. İşletmelerin sakındığı üretimde aksaklık gibi problemler, KOBİ'lerde daha az görülmektedir. Bunun temel sebebi kısıtlı personelin üretimin her aşamasında yer almasını sağlayarak uzmanlaşmanın hızlı bir şekilde sağlanması ve olası personel eksikliğinde üretim aksaklıklarının önüne geçilebilmesidir (Bayülgen ve Kütükoğlu, 2012).

KOBİ'lerin güçlü özelliklerini şu şekilde maddeleştirmek mümkündür (Akgemci, 2001: 15);

- Üretim yapılarının esnektir
- Küçük bir sermaye ile kurulabilirler
- İstikrarlı bir istihdam sağlarlar.
- Hızlı iş yapma ve karar alma süreçleri mevcuttur.

- Teknolojik değişikliklere ve pazara hızlı uyum sağlayabilirler.
- Risk almaktan çekinmeyerek büyüme gerçekleştirebilirler
- İstekli bir şekilde fırsatları takip ederler.
- Yeniliklere açık işletmelerdir.
- Yöneticiler ile çalışanlar arasında yakın ilişkiler vardır
- Yeni oluşan pazarların küçük iş paketleriyle tepkilerini ölçebilmek için büyük miktarda yatırım yapmaktan kaçınırlar.
- Müşteriler ile olan yakın iletişimlerinden dolayı aktif oldukları yerel pazarları iyi analiz edebilirler.
- Talepteki değişikliklere hızlı uyum sağlayabilirler.
- Müşteri istekleri ve piyasa taleplerini iyi algılayarak, ürün çeşitliliğini sağlayabilirler.
- Üretim hızlı ve teslimatlar zamanındadır.
- Avantajlı fiyat ve maliyet sağlayabilirler.
- Firma içi bürokrasi daha az etkindir

2.2.2 KOBİ'lerin Zayıf Özellikleri

Yapısal özellikleri sayesinde bazı avantajlar elde eden KOBİ'ler yine yapısal özellikleri sebebi ile bazı dezavantajlara sahiptir. Temelde sermaye eksikliği ve ölçekten kaynaklanan bu dezavantajlar zaman içerisinde aşılabilecek sorunlar olarak görülmektedir.

Sermaye yetersizliğinin en başta geldiği zayıflık, özellikle büyük ölçekli işletmeler ile kıyaslandığında, kapasite arttırma imkanlarının sınırlı olmasıdır. Sermaye eksikliği sebebiyle daha çok kısa vadeli planlama yapan KOBİ'ler yeteri kadar güven veremedikleri için dış kaynak bulamamakta ve öz sermayeleri ile işletmeyi finanse etmek zorunda kalabilmektedirler.

Kuruluş aşaması özellikle kısıtlı sermayeye sahip KOBİ'ler için oldukça önemlidir. Bu aşamada işletmenin planlama ve stratejilerini doğru uygulayamaması varlığını tehlikeye atabilir. Kuruluş aşamalarında bu görevleri üstlenmek üzere uzman personeli istihdam etmek için bütçeleri yeterli olmayan KOBİ'ler bu alanlarda zorluklar yaşamaktadırlar. Uzman personel olmadığı için kararlar firma sahipleri tarafından verilmektedir. Firma sahiplerinin verdikleri bu kararlar da kimi zaman gereklilikleri karşılayamamakta ya da yanlış kararlar olabilmektedir.

Büyük Firmaların inovasyon ve AR-GE gibi çalışmalara ayırdıkları bütçeleri çoğu zaman KOBİ'ler ayıramayabilir. Bu nedenle de KOBİ'ler yeterince Ar-Ge ve inovasyon yapamayabilirler. İnovasyon yapamamaları da küresel piyasalarda başarılı olmaları için gerekli kalite düzeyini elde edememelerine ve ihracat gerçekleştirememelerine neden olmaktadır. Küresel piyasalarda faaliyet göstermek için bazı sertifikaları elde etmek gereklidir ki bunlar da yoğun bürokrasi ve maliyetler içermektedir. KOBİ'ler bu bürokrasiyle baş etme, maliyetleri karşılama noktasında ihracat yapmakta, dış pazarlara açılmakta zorlanabilirler. Genellikle aile işletmelerinden oluşan KOBİ'ler, serbest piyasanın gerekliliklerini yerine getirmekte kimi zaman zorlanabilir. Özellikle muhafazakâr aile yapısını şirket yapısına entegre etmek isteyen işletmeler, yenilikle karşısında zayıf kalabilmektedir (Beysoylu, 1999: 6).

KOBİ'lerin zayıf yönleri şu şekilde maddeleştirmek mümkündür (Koncuk, 2019);

- Finansman sağlamaları konusunda zorlanmaktadırlar
- Gerekli olan profesyonel yönetici gereksinimini karşılamakta zorlanırlar.
- Kurumsallık noktasında zayıf kalmaktadırlar.

- Nitelikli personel bulma ve bunların maliyetlerini karşılamakta zorluk yaşarlar.
- Gelişen teknolojiyi takip etmekte ve uygulamakta zaman zaman geri kalmaları.
- Pazarlama ve tanıtım faaliyetlerinde karşılaşılan problemler.
- Aile şirketleri olmasından dolayı yaşanan problemler.
- Devlet desteklerinden yeterince faydalanabilmek için, söz konusu desteklere ulaşmakta yaşanan zorluklar.
- Verimlilik ve kapasite kullanımında düşüklük yaşamaları.
- Teknolojiye yönelik yatırım yapabilmek için yeterli sermayelerinin olmaması.
- Uluslararası piyasada ticaret imkanlarının yetersiz kalması.
- Ar-Ge konusunda yeterli bilgi kapasitelerinin olmaması.
- Katma değeri yüksek olan ürünlerde yeterli üretim yapamamaları.
- Kamu tarafından verilen ihaleleri takip etme ve bu ihalelere verilecek tekliflerde yetersiz kalmaları
- Sermaye piyasası araçları hakkında gerekli düzeyde haberdar olmamaları
- Alacakların tahsil edilmesi konusunda zorlanmaları
- Genç nüfusun mesleki ve teknik eğitimine gerekli önemin verilmemesine bağlı olarak sanayi ihtiyaçlarına uygun nitelikli personel eğitilememesi.
- GSMH'da imalat sanayinin payının azalması.
- Yurt dışı pazarlarda rekabet için vergi ve istihdam yükünün dezavantaj yaratması

- Rehberlik hizmetlerinin yatırım alanlarında doğru strateji sunmaması

- Kurumlar arası koordinasyonsuzluk.

- Kayıt dışı çalışan birtakım işletmelerin sebep olduğu haksız rekabetten KOBİ'lerin olumsuz etkilenmeleri

- Politika belirleyicilerin ihtiyaçlarını karşılanabilmesi için KOBİ istatistiklerinin yetersiz kalması.

- Yetersiz kadın istihdamı.

2.2.3 KOBİ'ler İçin Fırsatlar

KOBİ'ler ülke ekonomilerine yaptıkları çok yönlü etkileri sebebiyle bir takım sosyo-politik fırsatlara sahiptirler. Dünya'daki çeşitli ülkelerce, KOBİ'ler özelinde çeşitli politikalar yürütülmektedir. Küreselleşen Dünya'da ölçek ekonomilerinin öneminin giderek azalması özellikle küçük işletmeler için rekabet yönlü fırsatlar doğurmaktadır. Bilgi iletişim yönünde gerçekleşen hızlı değişimlere adapte olmak işletmeler için oldukça önemlidir. KOBİ'ler esnek yapıları sayesinde gerekli değişimlere hızlı adapte olmakta ve üretim sürecini buna uygun dizayn etmekte büyük firmalara göre daha başarılıdırlar. Kararların daha hızlı alınması ve uygulamaya geçilmesi nedeniyle KOBİ'ler teknolojik çevrede meydana gelen değişimlere daha kolay uyum sağlayabilmektedir (Çatal, 2007).

Küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan niş pazarlar KOBİ'ler için taleplerdeki boşlukları doldurmada birçok fırsat sunmaktadır. Devletlerin yeni işletmelere sağladığı destekler piyasalara kolayca giriş gerçekleştiren KOBİ'ler için fırsatlar yaratmaktadır. KOBİ'ler için özel politikaların oluşturulması bürokratik alanda bu işletmelere bazı fırsatlar sunacaktır ve KOBİ'lerin varlığını devam ettirmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Son yıllarda meydana gelen girişimcilik kültürü ve kendi kendine yeterlilik düşüncelerinin yayınlaşması sonucu bireyler kendi işletmelerinin sahibi olmayı arzulamaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak KOBİ'lerin sayısı hızla çoğalmakta ve ekonomiler içerisinde küçük işletmeler için destekleyici bir bilinç

oluşmaktadır. Bu toplumsal değişiklikler KOBİ'ler için oldukça faydalı fırsatlar sunmaktadır (Müftüoğlu, 2017: 114).

2.2.4 KOBİ'ler İçin Tehditler

KOBİ'lere yönelik tehditler genellikle iç ve dış unsurlardan ve çoğu zaman önceden tahmin edilemeyen unsurlardan kaynaklanmaktadır. Ekonomik durgunluklar, enflasyon, değişen ülke politikaları ve yetersiz devlet destekleri gibi durumlar belirsizlikler ortaya çıkarmaktadır. Belirsizlik içeren durumlardan özellikle KOBİ'ler olumsuz etkilenmektedirler (Akalın ve Dilek, 2007: 46-47).

Genelde KOBİ'ler büyük işletmelerin karşılaştıkları sorunlardan daha fazlası ile piyasalarda karşılaşmaktadırlar. Yönetim ve ölçekten kaynaklanan sorunlar, yeni teknolojilere uyum sağlayamama, yeni yatırımlar yapamama ve tüketici portföylerindeki düşüklük gibi sorunlar bunlardan bazılarıdır. Bu sorunların aşılması için ihtiyaç duyulan unsurları sağlayamayan KOBİ'lerin varlığı tehdit altında sokabilir. KOBİ'leri tehdit eden unsurlar temelde finansal kaynaklıdır. Kuruluş aşamasında başlayan bu sorunlar tüm ticari hayatı boyunca işletmeyi etkileyebilir. Kısıtlı imkanlar ile kurulan KOBİ'lerin gelişmeleri ve büyümeleri için ihtiyaç duydukları kaynakları ve yapmaları gereken yatırımları temin etmede güçlük çekebilmektedir. İşletmelerin nihai hedefi büyümek ve gelişmektir. KOBİ'lerde görülen finansman sorunu için alternatif bir çözüm önerisi kredi kullanmak olabilir. Ancak yine ölçekleri sebebi ile bu imkanlardan faydalanmakta zorluk çeken KOBİ'ler finansman kısır döngüsüne girebilmektedir. Bu durumda işletme, planlanan büyümeyi ve yatırımları ertelemek ya da vazgeçmek zorunda kalarak işletme varlığını tehdit altında bırakabilir (Küçük, 2017: 181-183).

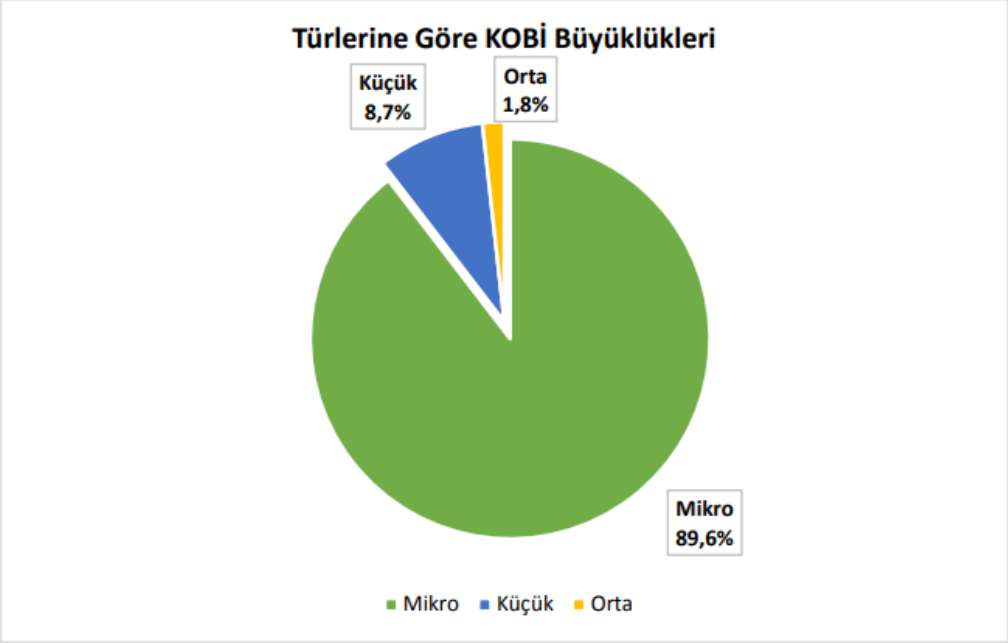
2.3 Türkiye'de KOBİ'ler ve Ekonomi İçindeki Yerleri

Türkiye'nin küçük işletmelerinin önemi çok eskilere dayanmaktadır. Selçuklu İmparatorluğu'nun kurulması ile beraber Anadolu ahiliğinin temelleri atılmıştır. Ahilik sistemiyle küçük üreticiler, esnaf bir araya gelerek örgütlenmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu küçük ölçekli işletmelerin kurulması, geliştirilmesi ve denetlenmesi adına görev yapan ahilik teşkilatına önem göstermiştir (Fidan, 2020: 179-183).

Cumhuriyetin kurulmasının ardından KOBİ'lere gereken önem gösterilmiş 1923 yılında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresinde Teşviki Sanayi kanunu ile KOBİ tanımlaması yapılmıştır. 5'ten az ve 9 beygir gücü kadar işçi çalıştıran işletmeler küçük işletmelerde, bundan fazla işçi çalıştıran işletmeler ise büyük işletme olarak kabul edilmektedir (Şahin, 2018: 375-376). Bugün KOBİ'lerin önemi Türkiye'de tam olarak kabul edilmiş ve Türk toplumunun önemli bir parçası olmuştur. Türkiye'de KOBİ'lere olan devlet destekleri KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) tarafından organize edilmektedir. Dünya ve Türkiye ekonomisine bakıldığında toplam istihdam, yatırım, katma değer, ihracat, vergi ve krediler içinde paylarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir (Özdemir vd. 2007: 174-175). Kısaca ekonomide önemli payları bulunmaktadır.

2.3.1 Türkiye'de KOBİ'lerin Yapısı

Türkiye‟ de birbirinden farklı birçok KOBİ tanımlaması bulunmaktadır. KOBİ'ler adına hizmet sağlayan her kurum ve kuruluş kendilerine uygun olan KOBİ kavramından yola çıkmakta bu da uygulama aşamasında farklı yaklaşımlar ortaya koymaktadır. Türkiye'de birçok farklı tanımlamanın bulunması ve KOBİ'ler adına hizmet veren birden fazla kurum bulunmasından dolayı Türkiye'deki KOBİ'lerin istatistiklerinde de bazı farklılıklar görülebilmektedir. Türkiye'de KOBİ'lere yapılacak devlet desteklerini organize eden kurum olan KOSGEB'e göre KOBİ'ler kendi içerisinde mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler olarak sınıflandırılabilmektedir (Kosgeb, 2011).

Şekil 2.1 Türlerine göre KOBİ büyüklükleri (KOSGEB)

Şekil 2.1'de türlerine göre KOBİ büyüklükleri verilmiştir. Türkiye'deki KOBİ'lerin 89,6'sını mikro işletmeler, 8,7'sini küçük işletmeler ve 8,8'ini ise orta büyüklükteki işletmeler oluşturmaktadır. Genel kabul gören KOSGEB "in tanımlamasına göre elde edilen veriler ışığında 6 yılında Türkiye'deki toplam işletme sayısı 3,48 .821 adet olarak belirlenmiştir. Toplam KOBİ sayısı ise toplam işletme sayısı içerisinde 99,7"lik bir payı oluşturmaktadır. Toplam KOBİ sayısı 3.470.491 adet olarak belirlenmiştir. Türlerine göre KOBİ tanımı aşağıdaki gibi yapılmıştır (KOSGEB, 2019: 6):

- Mikro İşletmeler

  - Çalışan Sayısı -9
  - Net Satış Bilanço ≤ 3. TL
  - 3. 8.653 adet mikro işletme bulunmaktadır
  - Toplam işletmeler içerisinde %89,3
  - KOBİ'ler içerisinde 89,6

- Küçük İşletmeler

  - 3 .893 adet küçük işletme bulunmaktadır
  - Toplam işletmeler içerisinde 8,6

- KOBİ'ler içerisinde 8,7

- Orta Büyüklükteki İşletmeler

- Çalışan Sayısı 5 -249
- Net Satış Bilanço ≤ 5. . TL
- 6 .945 adet orta büyüklükteki işletme bulunmaktadır
- Toplam işletmeler içerisinde ,8
- KOBİ'ler içerisinde ,8

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2018 yılında yayımladığı 2017 yılı, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri'ne göre faal olarak çalışmakta olan girişimcilerin %43,5'i hizmet, 36,1'i ise ticaret sektöründe yer almaktadır. İstihdam odaklı bakacak olursak, hizmet sektörü toplam istihdamın %37,5 gibi bir payını oluştururken sanayi sektörünün istihdamdaki payı ise %27,5'dir (TÜİK, 2018). Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistiklerine ilişkin veriler 2016 senesine kadar anket yöntemi kullanılarak yapılmaktaydı. 2018 yılında yayımlanan bu çalışma ile ilk kez 2016 – 2017 senelerine ait Gelir İdaresi Başkanlığı ve Sosyal Güvenlik Kurumu'nun idari kayıtları kullanılmak suretiyle üretilmiştir. Bununla beraber 2009-2015 senelerine ait veriler idari kayıtlar kullanılarak yeniden hesaplanmıştır (TÜİK, 2018: 28).

TÜİK İş Kayıtlarına Göre Girişim Sayıları Çalışması sonuçlarına göre Türkiye'de 2023 senesinde 35.453 girişimin faaliyet içerisinde olduğunu göstermektedir. Çalışan sayısı bilgisinin haricinde net satışlarında görülen hasılatlar ya da bilançolarındaki değerleri de içine alan alternatif çalışmalar bulunmadığı için İş Kayıtlarına Göre Girişim Sayıları çerçevesinde 5'den daha az çalışana sahip girişimler KOBİ olarak sayılmaktadır (KSEP, 2015: 8). Bu çalışmaya göre 2023 senesi içerisinde Türkiye'de 5 kişiden az çalışana sahip KOBİ sayısı 35.433 olarak belirlenmiştir. Çalışan sayısı 5'den az olmasına karşın net satışlarındaki hasılatı ya da bilançodaki ölçütleri açısından KOBİ sayılma sınırını geçen işletme sayısı, toplam işletmeler içerisinde çok az bir yer tutmaktadır (KSEP, 2015: 8-29).

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler sayıları ve toplam istihdam içerisindeki yerleri bakımından Türkiye ekonomisi içerisinde büyük bir öneme sahiptir. KOBİ'ler bütün

dünyada olduğu gibi Türkiye ekonomisinde de esnek ve dinamik yapıda olup ülkemizdeki sosyal ve ekonomik yapının gelişmesi bakımından önemli rol oynayabilmektedir.

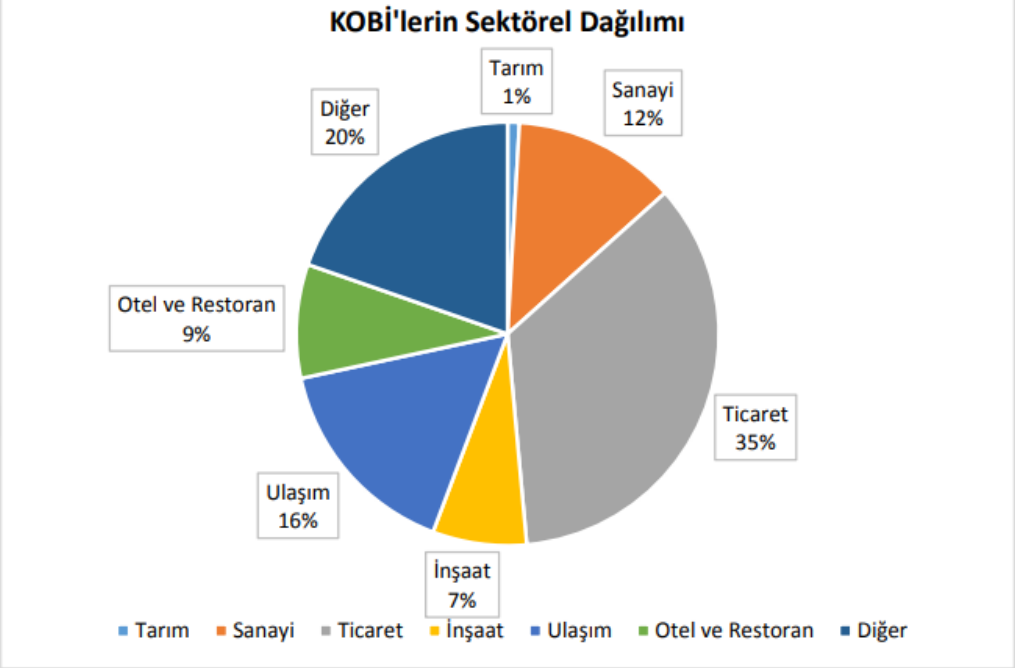
Farklı sektörlerde KOBİ adına politikaların geliştirilmesine yardım eden farklı kurum ya da kuruluşların her biri kendine özgü bir KOBİ tanımı belirlemiş olduğu için KOBİ'ler açısından ekonominin tamamını kapsayan veriler üretilememektedir.

2.3.2 Türkiye'de KOBİ'lerin Sektörel Dağılımı

KOBİ'ler ülkemizde birçok alanda faaliyet göstermektedir. Tarım, sanayi ve hizmet gibi alanların tamamında görebileceğimiz KOBİ'ler bu alanlarda gerçekleştirdikleri ekonomik ve sosyal faaliyetler ile ülke ekonomisini etkileyebilmektedir.

KOBİ'lerin sektörlere göre dağılımına baktığımızda gayrimenkul, ticaret, ulaşım, tarım, otel ve restoranlar büyük ölçekli işletmelere oranla KOBİ'lerin daha yoğun olduğu iktisadi faaliyetler olduğu görülmektedir. TÜİK'in 2013 yılı "İş Kayıtlarına Göre Girişim Sayıları" çalışmasından elde ettiği verilere göre KOBİ faaliyetlerinin üçte birinden büyük bölümü toptan ve perakende ticaret üzerine yoğunlaşmaktadır. Ulaştırma ve depolama bütün faaliyetler içerisinde 6'lık bir bölümü gösterirken imalat sanayi ise bölümünü oluşturmaktadır (Uz, 2019: 4).

Şekil 2.2'de KOBİ'lerin sektörel dağılımına bakıldığında Türkiye'deki KOBİ'lerin %12'si sanayi sektöründeki KOBİ'ler, %1'ini ise tarım sektöründeki KOBİ'ler oluşturmaktadır. Bunun dışında kalan KOBİ'ler ise hizmet sektöründe yer almaktadır. Bu da KOBİ'lerin %87'sinin hizmet sektöründe yoğunlaştığını göstermektedir. KOBİ'ler hizmet sektörü içerisindeki toptan ve perakende ticaret sektöründe yoğunlaşmışlardır. (TÜİK-veri portalı; sayı 49438).

Şekil 2.2 KOBİ'lerin sektörel dağılımı

İmalat sanayi sektörlerinde genelde pozitif ölçek ekonomileri geçerlidir yani firma ortalama maliyetlerini düşürmek için yüksek ölçekli üretim yapmalıdır (Dilek, 2017: 66). Dolayısıyla pozitif ölçek ekonomileri nedeniyle büyük çaptaki işletmelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle imalat sanayinde KOBİ'lerin payı biraz daha düşüktür. Sanayi sektöründe büyük çaplı üretim yapan işletmelerin uğraşmak istemeyecekleri daha küçük çaplı imalat işlerini KOBİ'ler gerçekleştirmektedir.

2.3.3 Türkiye'de KOBİ'ler ve Rekabet Gücü

İktisadi bir kavram olarak rekabet, nispeten adaletli bir ortamda birden çok firmanın yarışma kurallarına uyarak eş anlı olarak az sayıda olan şeyi veya konumu elde etmek amacıyla yaptığı uğraşlara rekabet denmektedir (Dilek, 2017: 198). Firmalar kendileriyle aynı piyasada olan diğer firmalar ile daha fazla satış yapmak, daha yüksek Pazar payına sahip olmak gibi konularda yarışmaya girmektedir. Serbest piyasa ekonomisine sahip olan Türkiye'de işletmelerin birbirleri ile rekabet edebilme gücü önem arz etmektedir. Piyasa ekonomisinin doğru bir şekilde işleyebilmesi için rekabetin aktif bir şekilde işlemesi gerekmektedir.

İşletmelerin rekabet gücünü etkileyen birtakım unsurlar bulunmaktadır. Maliyetler, yatırım yapabilme gücü, siparişi teslim edebilme süresi, kapasitenin esnek olması, kalite standartlarına uygun olabilme, güvenilirlik, teknoloji ve ARGE, nitelikli işgücünün varlığı, pazar payı ve üretim zamanı gibi iç ve dış pazarlarda işletmelerin rekabet gücünü etkileyen birçok faktör bulunmaktadır.

KOBİ'ler rekabet açısından bazı avantajlar sağlarken bazı alanlarda ise dezavantajlı duruma düşmektedirler. KOBİ'ler esnek yapıları sayesinde tüketici tercihlerine göre üretim yapabilirler; daha az bürokrasi ile hızlı kararlar verip piyasadaki değişimlere kolayca ayak uydurabilirler. Ekonomik ve finansal krizlerde de KOBİ'lerin en büyük avantajları bu esnek yapılarıdır. KOBİ'lerin en büyük zaafiyeti ise finansmana erişimde yaşadıkları sorunlardır. Finansal zorluklar KOBİ'lerin niteliksiz işgücüne ve teknik bilgi eksikliğine sahip olmasına neden olur. Kısaca finansa ulaşım imkanlarının yetersizliği KOBİ'lerin ticaret yapmalarının önündeki en önemli engellerden biridir (Dilek, 2016a: 120).

Türkiye'de ekonomi için önemli olan KOBİ'lerin içinde bulunduğu dezavantajları azaltmak adına devlet tarafından birtakım destekler vermektedir.

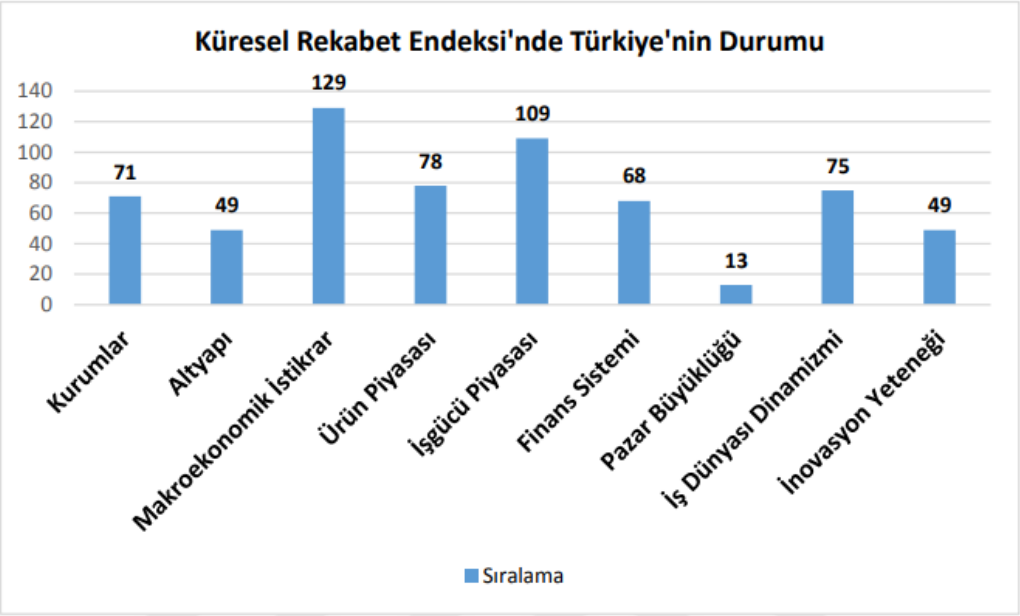
454 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun'un 17. Maddesi ile KOBİ'lerin korunmasına ilişkin herhangi bir bağlayıcı hüküm bulunmazken Rekabet Kurumu tarafından ortaya konulan rekabet kuralları ile girişimciliğin özgürleştirilmesi, fırsat eşitliğinin sağlanması, tekelleşme ve kartelleşmenin önüne geçilmesi KOBİ'lerin korunması amacına hizmet etmektedir (VII. KOBİ Zirvesi, 2011). 454 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun'un 5. Maddesine göre belirli koşulların varlığı halinde çeşitli muafiyetler uygulanabilmektedir. KOBİ'ler de belirli koşulları taşımaları halinde bu muafiyetlerden yararlanabilmektedir

Rekabet gücü fazla olan bir ekonomi yaratılabilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması adına KOBİ'lerin büyüme ve gelişimlerini ileriye taşıyıp rekabet güçlerini artırması gerekmektedir (KSEP, 2015: 56).

Küreselleşme KOBİ'ler adına günden güne daha da önem kazanmakta ve KOBİ'ler üzerindeki rekabet baskısını gitgide artırmaktadır. Bu sürecin içerisinde gerekli

önlemleri almayan ülkeler, ekonomik problemler yaşayabilmekte ve ülke ekonomilerinde KOBİ'lerden yeterince fayda sağlayamamaktadır

Ülkelerin ekonomik açıdan rekabet güçlerinin kıyaslanması adına Dünya Ekonomik Forumu tarafından Küresel Rekabet Endeksi çalışması adı altında her sene düzenli bir şekilde yayımlanmaktadır (KSEP, 2015: 56).

Şekil 2.3 Küresel rekabet endeksinde Türkiye'nin durumu

Şekil 2.3'de Türkiye'nin Küresel Rekabet Endeksi sıralamaları verilmiştir. Bu endekse göre 141 ülke kurumlar, altyapı, makroekonomik istikrar, ürün piyasası, işgücü piyasası, finans sistemi, pazar büyüklüğü, iş dünyası dinamizmi ve inovasyon yeteneği gibi alanlarda kıyaslanmaktadır.

2019 yılındaki küresel rekabetçilik sıralamasında 1. sırada Singapur yer alırken 2. sırada ABD ve ardından 3. sırada ise Hong Kong yer almaktadır. Türkiye ise 141 ülke içerisinde 61. Sırada yer almaktadır (TİSK, 2019).

Türkiye'nin çeşitli alanlardaki sıralamalarına bakıldığında pazar büyüklüğü, altyapı ve inovasyon yeteneği konusunda daha başarılı olduğu makroekonomik istikrar, işgücü piyasası, ürün piyasası ve dinamizm gibi alanlarda ise daha az başarılı olduğu görülmektedir

Türkiye Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan Küresel Rekabetçilik Raporuna göre yılında kazandığı ivme ile 141 ülke arasından 43. sıraya kadar gelebilmişken 2019 yılında bir önceki yıla göre bulunduğu sırayı koruyarak 61. Sırada yer almıştır.

Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan On Birinci Kalkınma Planı Raporu ‟na göre KOBİ'lere yönelik uzun vadeli amaç belirlenmiştir. Bu amaca göre girişim yapabilme kabiliyeti yüksek, esnekliği fazla, doğru bir yönetim ve yüksek istihdam kalitesi sağlayabilen, verimlilik artışı yaratabilen, çağın gerektirdiği dijital gelişmelere ayak uydurabilen, yeniliğe açık, küresel çapta rekabet edebilecek güce sahip, ortak çalışmalara ve iş birliklerine uyum sağlayabilen ve ölçek ekonomisini yakalayacak yetkinlikteki KOBİ'lerden meydana gelen bir oluşum hedeflenmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018: 69)

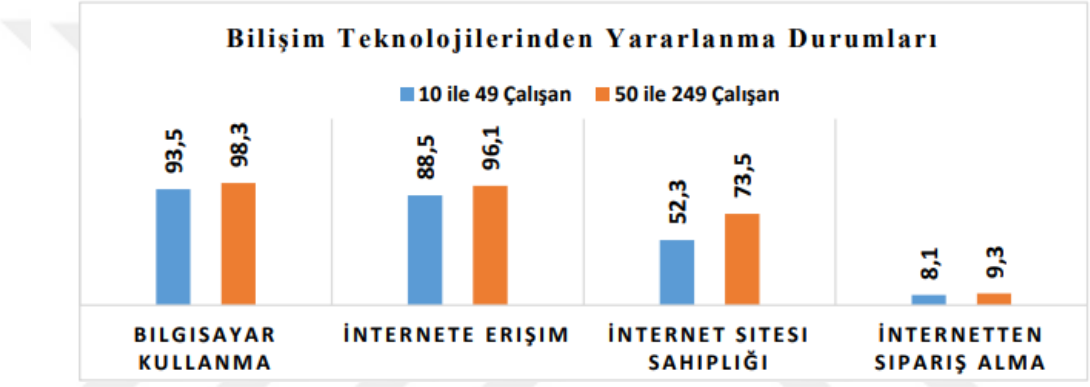
2.3.4 Türkiye'de KOBİ'ler ve Teknoloji

Günümüzde bilişim teknolojilerini aktif bir biçimde kullanan işletmeler rekabet bakımından önemli avantajlar elde etmektedir. Günümüzde artık teknik bilgi artık bir üretim faktörüdür. Teknik bilgiyi elde eden, üretim ve işletmenin diğer fonksiyonlarında kullanan ve değerlendiren KOBİ'ler rekabette avantaj sahibidirler. Giderek gelişen ve ilerleyen bilgi iletişim teknolojileri de KOBİ'lere fırsatlar sunmaktadır (Dilek, 2016b: 88).

KOBİ'ler, bilginin elde edilmesi, bilginin geliştirilmesi, bilginin paylaşılması ve değerlendirilmesi adına bilişim teknolojilerinden önemli bir biçimde faydalanmaktadırlar (Mecek, 2020).

Geçmişte genel itibariyle yerel pazarlarda faaliyet göstermekte olan KOBİ'ler küreselleşmenin hız kazanması ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte uluslararası pazarlara doğru açılmaya başlamışlardır. Küresel firmalar ortaya çıkmıştır. Bu küresel büyük firmalar sayesinde teknoloji gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere ve gelişmekte olan ülkelerin KOBİ'lerine doğru yayılmıştır (Çelik, 2012: 68).

Bilişim teknolojileri KOBİ'ler için işlem maliyetlerinde düşüş, rakiplerle daha mücadele gücü ve verimlilik artışı, stok maliyetlerinde azalma, üretim ve hizmet kalitesinde artış, kontrol ve planlamanın iyileştirilmesi, müşterilere daha kolay ulaşım gibi birtakım faydalar sağlamaktadır. Bu sebeple KOBİ'ler bilişim teknolojileri kullanımı hususunda çaba sarf etmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle dış pazarlara açılan KOBİ'ler için bilişim teknolojileri ihtiyacı daha da artmıştır. İhracat ve ithalat yapan KOBİ'lerin ticaret yaparken işlemlerin kolaylaşabilmesi ve ticari faaliyetlerin arttırılabilmesi adına bilişim teknolojileri ve otomasyon sistemleri kullanımının yaygınlaşması gerekmektedir (Rad vd., 2016: 125).

Şekil 2.4 Bilişim teknolojilerinden yararlanma durumları

2014 yılında yapılan Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmasından elde edilen verilere göre (KSEP, 2015: 3):

- 5 ila 49 çalışanı olan işletmelerde ve 49 çalışanı olan işletmelerde bilgisayar kullanım oranları 93,5 ile 98,3 arasında değişmektedir.

- -49 ila 96 çalışanı olan işletmelerde ve 5 ila 49 çalışanı olan işletmelerde internet erişim oranı yüzde 88,5'tir.

- -49 çalışanın internet sitesine sahiplik oranı 5,3, 5-49 çalışanların internet sitesine sahiplik oranı ise 73,5 olarak belirlendi.

- İnternet siteleri veya elektronik veri alışverişi yoluyla ürün veya hizmet siparişlerinin oranı, 5 ile 49 arasında çalışanlar olan işletmelerde 8, -49 ile 9,3 arasında çalışanlar olan işletmelerde yüzde 8 olarak belirlendi.

Ülkemizde ilk olarak 21 Mart 2021 tarihinde ortaya çıkan ve bütün dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını nedeniyle ülkemizde ve dünyada birçok tedbir alınmış bu tedbirler doğrultusunda işletmeler kapalı kalmak zorunda kalmıştır. İşletmelerin kapalı kalma süresi pandeminin yaygınlaşmasıyla beraber uzamış, bu süreç ise işletmelere zarar vermeye başlamıştır. İnsanların evden çıkmadığı ve işletmelerin kapalı olduğu bir ortamda teknoloji çok daha önemli bir hal almıştır.

İşletmeler pandemi sürecinde gerek tedbirler doğrultusunda kapalı kaldıkları için gerekse insanların salgın hastalıktan korunmak için evden dışarıya çıkmamalarından dolayı ticari kayıplar yaşamışlardır. Bu kayıpları azaltmak adına işletmeler bilişim teknolojilerine olan taleplerini artırmış internet üzerinden satış ve reklam gibi alanlara daha çok ilgi göstermeye başlamışlardır (Gençtürk vd., 2021).

2.3.5 Türkiye'de KOBİ'lerin Sorunları

Gelişmekte olan ve gelişmiş ekonomiler içerisinde günden güne önemi artan KOBİ'ler, ekonomide meydana gelen farklı koşullarla birlikte yepyeni fırsatlara sahip olurken birçok tehdit ve sorun ile de karşı karşıya kalmaktadır. Ticaret hayatında firmaların karşılaştığı zorluklar arasında vergi oranları, finansa ulaşım yetersizlikleri, niteliksiz işgücü, döviz kuru regülasyonları, etkinsiz bürokrasi ve yetersiz altyapı bulunmaktadır (Dilek, 2016a: 120-121).

KOBİ'lerin ulusal düzeyde ekonomilere katkı verebilmesi adına yasal, idari ve mali açıdan doğru bir planlamaya dâhil olması ve iş ortamını daha kolay hale getiren çeşitli tedbirlerin alınması gerekmektedir (KSEP, 2015: 7).

Her yıl Dünya Bankası tarafından yayınlanan İş Yapma Kolaylığı Endeksi ile ülkeler işe başlama, vergi ödemesi, izinlerin alınabilmesi gibi çeşitli alanlarda incelenmektedir (Washington, 2019).

KOBİ'lerin genel itibariyle emek yoğun üretim yapmaktadırlar. Bu nedenle çalışanlar ile ilgili sorunlar KOBİ'lerin sorunları arasında ön planda çıkmaktadır. KOBİ'ler nitelikli çalışana ulaşmakta zorluk çekmektedirler. Nitelikli elemanların istediği ücretleri büyük firmalar verebilmektedir. Finansa ulaşım zorluğu çeken KOBİ'ler ise

nitelikli çalışanların istediği ücretleri ödeyememektedir. Türkiye'de verilen mesleki teknik eğitimi yeterli düzeyde olmaması zaten eğitimli personel açığı bulunan KOBİ'leri daha da zor duruma sokmaktadır. KOBİ'ler ihtiyaçları olan eğitimli personelleri tedarik etmede büyük ölçekli işletmeler ile rekabet halinde olamadıkları gibi ellerinde olan yetişmiş eğitimli personelleri de ellerinden kaçırmaktadır (Taş ve Özcan, 2015: 8).

KOBİ'lerin sıklıkla şikâyet ettiği bir diğer sorun ise finansmana ulaşmadaki sıkıntıdan kaynaklanmaktadır. Kredi verecek kurumların az olması ve olan kurumların da yeterli düzeyde krediler sağlamaması KOBİ'ler açısından önemli engellerden biridir (Bayülken ve Kütükoğlu, 2012: 38). KOBİ'ler kredilere erişebilmek için birçok şartı yerine getirme, bürokratik sorunların üstesinden gelme ve uzun süre bekleyişler gerçekleştirmek zorundadırlar. Bankalar ise genellikle büyük ölçekli işletmelere veya konut, otomobil tarzı kredileri daha az riskli bulmaktadır. Bu nedenle bankalar kredi verirken KOBİ'lerden daha fazla şartı yerine getirmesini veya daha yüksek faiz oranını kabul etmesini istemektedir. Daha yüksek maliyetle ve daha zor koşullarda finansa ulaşabilen, özkaynakları yeterli düzeyde olmayan KOBİ'ler ekonomik dalgalanmalar karşısında daha da güçsüz durumlara düşebilmektedirler. Ayrıca finansa ulaşım zorluğu çeken KOBİ'ler yeni yatırımlara girişmekte zorlanmaktadır. Finansa ulaşım zorlukları KOBİ'lerin gelişmesinin, büyümesinin önünde bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

KOBİ'lerin karşılaştığı diğer bir sorun ise altyapının yetersiz olmasıdır. Gelişim gösteren ve etkili bir altyapı, ekonominin doğru bir şekilde faaliyetlerini yürütebilmesi adına büyük öneme sahiptir (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2015: 4).

Bürokrasi ve ülke politikalarının istikrarsızlığı işletmeler adına bir diğer sorun olarak görülmektedir. Bürokratik işlemlerin ağır ilerlemesi ve ülke içerisinde istikrarsız politikalara başvurulması işletmelerin güvenlerini zedelemekte ve rahatlıkla ticari faaliyet gerçekleştirmelerine engel olmaktadır. Ayrıca büyük ölçekli firmaların lobi yapma güçleri daha fazladır ve bu nedenle de KOBİ'lere oranla bürokratik süreçleri daha kısa zamanda daha az zahmetle atlatabilmektedirler (Yalçın ve İşcan, 2021).

3. FİNANSAL SİSTEM VE FİNANSAL PİYASALAR

Finansal sistem, tasarruf gelirleri yoluyla fon fazlasına sahip olan ekonomik birimlerin bu fonları, ihtiyacı olan ekonomik birimlere fon aktarmasını sağlar. Tasarruf yapan bireyler ellerinde sahip oldukları fonları değerlendirmek isterler. Firmalar ise yapacakları yeni yatırımlar veya kısa dönemli darboğazları atlatmak için fona ihtiyaç duyarlar. Tasarruf sahiplerinin ellerindeki fonun firmalara veya diğer fon ihtiyacı olan kişilere aktarılmasını finansal sistem, finansal piyasalar gerçekleştirmektedir. Özetle finansal sistem, fonların kullanımı ve aktarımı ile ilgili soruların yanıtını arayan finansal düzeni ifade etmektedir (Stiglitz, 1998: 1-3). Finansal sistemin finansal piyasalar aracılığıyla değişimi ifade etmektedir. Finansal piyasalar aracılığıyla bireylerin yatırım yapma bilgilerine sahip olmakta ve tasarruflar, finansal kaynağa ihtiyaç duyan bireylere daha kolay aktarılabilmektedir. Ayrıca finansal piyasalar, ekonomik birimler arasındaki fon transferlerinin ve ekonomik yapı içerisinde yeni finansal varlıkların ortaya çıkmasının dahil olduğu yeni finansal varlıkların ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Moradi vd., 2015: 510-512).

Ülkelerin belirli bir ekonomik büyüme seviyesine ulaşması, uluslararası rekabet gücünü artırma ve üretkenlik düzeyini artırma için etkili bir şekilde sermaye biriktirmeleri gerekir. Sağlıklı ve işlemci bir finansal sisteme sahip olmak, ilgili tasarrufların korunmasında ve fon talebinde bulunan ekonomik birimlere aktarımında önemli bir rol oynamaktadır. Bunun temel nedeni sermaye birikiminin finansman koşulları ve finansal piyasa koşullarının doğrudan etkilenmesidir (Neave, 2009: 5-7). Yapısalcı yaklaşıma göre finansal sistem üç temel yaygından oluşur: finansal piyasalar, finansal platformlar, finansal kurumlar ve araçlar (Darskuviene, 2010: 6). Bu sayede, biri finansal sistemin etkin olması ve ekonomik hedeflere ulaşılmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Bu sistem içerisinde başta olmak üzere tüm finansal araçlar, esas olarak tasarrufların nihai alacaklıdan (fonu sağlayan kişi) nihai borçluya (fonu talep etmeyen kişiye) transfer görevi yerine getirilir. Bu sayede kısa vadeli fonlar uzun vadeli yatırımlara dönüştürülmekte ve atıl kaynaklar etkin olarak bölgelerdeki alanlara aktarılmaktadır. Tüm bu işlemlerde ortaya çıkan istatistiksel finansal yöntemler, finansal araçlık oranları doğal bir sonucunu temsil etmektedir (Miller ve

Pulsinelli, 1985: 57-59). Mali kurumların, mali sistemin bir diğer temel organıdır ve esas olarak mali piyasaların genişletilmesi ve denetlenmesinden sorumludur. Finansal piyasalarda olası dalgalanmaları engellemek ve finansal araçların karşılaşabileceği sorunları ortadan kaldırmak için finansal yapılara müdahale etmektedir (Darskuviene, 2010: 6-7).

Özetle, sağlıklı bir finansal sisteme sahip bir ekonomide sermaye dağıtımının daha verimli yatırımlara doğru akacağı belirtilmektedir. Ayrıca iyi düzenleyen finansal mekanizmalar, ekonomik birimlerin arasında fonların etkin transferini arttırmakta ve geniş çapta ekonomik hedeflere ulaşmasını kolaylaştırarak ülkelerin refah düzeylerini iyileştirmektedir (King ve Levine, 1993: 513-517).

3.1 Bankacılık Kavramı

En basit kredi tanımıyla banka, ekonomik birimlerin elinde bulunan fonları mevduat olarak kabul eden ve bu mevduatları olarak ihtiyaç sahiplerine dağıtan kurumdur (Levow, 1998: 2). Günümüzde hızlanan teknolojik gelişme ve ülkeler arasındaki finansal değişimin artması nedeniyle bankacılığın tanımının daha karmaşık hale gelmiştir. Bu bağlamda el ele çalışan bankaların topladığı mevduatlar aynı zamanda kârı en üst düzeyde çıkarmak için etkin biçimde sürdürülmesi gereken de temsil edilmeye devam etmektedir. Ayrıca sadece fon sağlayıcılar ile fon talep edenleri bir araya getirme sürecinde aracılık yapmakla kalmamakta, aynı zamanda borç takası sürecinde oluşan varlıklar da etkin bir şekilde yönetilmektedir (Haffernan, 2005: 1-4).

Tanımdan da anlaşılacağı üzere bir bankanın en önemli sorumluluklarından biri tasarruf sahipleri ile kaynağa ihtiyacı olan insanları bir araya getirmektir. Bankalar mevduat yoluyla mevduat sahiplerinden ayrılma fonlarının bir kısmı kredi olarak piyasaya sürerek ekonomik sistem tarafından sürdürülmeye devam etmektedirler. Hepimizin bildiği gibi geleneksel bankacılık işlemleri bir bankanın ana kaynak kredi vermekten elde ettiği faizlerdir. Dolayısıyla bir faiz bankasının temel amaçlarından biri kredinin kârını maksimize edecek şekilde çoğaltılabilir (Somashekar, 2009: 238-239).

Hepimizin bildiği gibi bankaların araçlık işlemleri yanı sıra farklı dayanıklılıklarda bulunmaktadır. Bankalar ekonomideki atıl kaynakları farklı alanlara kanalize edebilir, böylece genel ekonominin gelişimini etkili bir şekilde artırabilirler. Bankaların bir diğer önemli işlevi de ekonomi politikasının parlamalarıdır. Dolayısıyla ekonomiye sürdürülebilir şekilde müdahale edilebilmekte ve politika politikalarının etkileri daha net görülebilmektedir. Ekonomik hayatta kalma değişiminin çeşitli biçimleri kayıt yoluyla alınabilmektedir. Bu sayede gelir politikaları daha sağlıklı devre dışı işleyebilecek ve ekonominin kayıt altına alınmasının önüne geçilebilecektir. Ekonomideki fonların farklı vade ve büyüklüklere sahip olduğu bilinmektedir. Bankaların sahip oldukları finansal ürünler küçük/kısa vadeli fonları kullanarak daha büyük, uzun vadeli fonlara dönüştürülebilmektedirler. Bankaların bir diğer önemli işlevi uluslararası piyasalarla ilgilidir. Bankaların oluşturduğu uluslararası borç verme ve ödeme yöntemleri aracılığıyla ülkeler arasında ticari ve finansal faaliyetler daha hızlı ve kolay hale gelmiştir (Casu vd., 2006: 9-17).

3.2 Bankacılık Sisteminin Gelişimi

Ekonomik birimlerin ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetler çeşitli üretim birimlerince üretilmekte ve bu ürünler piyasalarda ihtiyacı olan kesimlere satılmaktadır. Böylece ekonomik sistemler ortaya çıkmaktadır. Bu üretim sürecinin sorunsuz biçimde sürdürülebilmesi finansal gelişmelerin sürekliliğine bağlıdır. Üretim yapmak isteyen birimlerin fon ihtiyacı bulunmaktadır. Öte yandan tasarruf ettiği için elinde fazladan fon bulunan ekonomik birimler bulunmaktadır. Bu fonların üretim yapan ekonomik birimlere aktarımını yapan kurumlar bankalardır.

Bankalar ekonomiye ilişkin finansal zenginlikleri sağlayan en önemli oyunculardan biridir. Mevduat ve krediler arasında kavramsal bir ilişki bulunmaktadır. Mevduat araç, kredi ise sonuç olarak kabul edilebilmektedir. Birbirleri ile doğal bağlantısı bulunan mevduat ve kredi her koşulda birbirlerini tamamlayıcı birer araçtır. Bankalar bu nedenle mevduat sahipleri ile fon ihtiyacı bulunanlar arasında aracı görevi görmektedir (Heffernan, 2005: 12-17).

Tarihin ilk dönemlerinde dini birimlerin ellerinde bulundurduğu değerli maden miktarı arttıkça depolama maliyetlerinde de artış görülmekteydi. Bu değerli madenleri saklayan, depolayan dini tapınaklar ve ibadethaneler ise değerli madenleri sakladıkları için depolama ücreti talep etmeye başladılar (Hoggson, 1926: 33-34). Mevduat bankacılığının temeli Antik Yunan'a kadar uzanmaktadır. Antik Yunan'da değerli madenleri ve malları saklayan tapınaklar bu hizmetlerine karşın ekonomik birimlerden ücret talep etmişlerdir. Bu dönemde dolaylı bankacılık işlemleri, kredilerin, faizlerin vb. düzenli olarak yürütülmesi ve bu gibi kavramlar henüz ortaya çıkmamış gibi görünmektedir (Huerta de Soto, 2006: 43-49).

İlk ticari işlemler takas yoluyla yürütülmüştür. Ancak ticaretin takas yoluyla yürütülmesi çeşitli zorluklara neden olmaktaydı. Örneğin; buğday verip koyun eti almak isteyen kişi koyun eti verip buğday almak isteyen bir kişiyi bulmak zorundaydı. Aynı zamanda takas ekonomisinde piyasada çok sayıda fiyat bulunuyordu. Buğdayın; koyun eti, tavuk eti, kumaş, demir eşya vb. ürünler cinsinden birden çok fiyatı vardı. Takas uzun ömürlü, dayanıklı bir ara mal ile yapılmaya başlanmıştır. Böylece ekonomiye para kavramı kazandırılmıştır. İstiridye kabukları, kumaş, altın, gümüş, bakır gibi madenler para olarak kullanılmıştır. Değerli madenlerden üretilmiş sikkeler kullanılmaya başlanmıştır (Fidan vd. 2019: 144-146). Paranın ortaya çıkması ile beraber bankacıların oluşmasının yolu açılmıştır.

İlkel parametrelerden şu anki bankacılık sektörüne giden yolculuklarda, bankacılık akışlarının gidişatında ve ilerlemesine yol açan faktörlerden birinin Roma'nın karmaşık ticari hayatı olduğu görülmektedir. Bu dönemdeki ticari ilişkilerin özellikleri daha fazla gelişmeye başladı, bankacı sayıları ve bankaların yaptığı işlemler arttı, kredi, faiz vb. bu gelişmelere bağlı oldu. Bunun gibi kavramlar oluşmaya başladı. Bu bölgedeki ekonomik birimlerin ellerindeki fonların saklamasını kalıcı, dini kurumlara veya muhafaza edildiği kiralık kasalara emanet etmişlerdir. Paranın bankaya yatırılması durumunda mevduat sahipleri iki farklı durumla karşı karşıya kalmaktadır. İlk durumda banka, ilgili fonları mudi adına korumakla kalıyor, aynı zamanda herhangi bir ödeme yapılmadan ödeme işlemlerini de gerçekleştirmektedir. İkinci durumda bankaya kredi olarak yatırılır. Bu nedenle, yatırılan fonlar karşılığında mudilere belirli bir süre boyunca ödeme yapmakta ve bunun karşılığında mudiler de

para diledikleri gibi kullanma hakkına sahip olmaya devam etmektedir (Hoggson, 1926: 40-42; Gouge, 1968: 116-117).

İlgili dönemdeki bankacılık işlemlerinde yaşanan bir diğer önemli gelişme ise Mısır hükümeti tarafından İskenderiye'de bir merkez bankası kurulmasıdır. Sonraki dönemde bankaların farklı şehirlerde şube açmasıyla bankacılık yoğunlaşması ortaya çıkma başladı. Bankalar devlet adına yatırım yapar, vergi gelirlerini muhafaza eder ve mevduat kabul eder, kısmi rezerve sistemi yoluyla kar elde ederler (Huerta de Soto, 2006: 50-52). Orta Çağ'da Avrupa'da kağıt paranın yaygınlaşmasıyla birlikte yapılan paranın ticari faaliyetlerindeki etkinliğin azaldığı görülmektedir. Bunun nedenlerinden biri, özellikle işlem hacimlerinin yüksek olması nedeniyle uzmana ihtiyaç duyulması, diğer bir neden ise ortaya çıkan zaman kaybıdır. Bu süreçte bankaların hem daha hızlı işlemlere olanak sağlaması hem de ek maliyetlerin ortadan kaldırılması sayesinde giderek daha hızlı ölçeklendiği görülebilir. Tüm bu esneklik nedeniyle Orta Çağ'da finansal büyüme gelişti ve finansal piyasaların temelleri atıldı (De Roover, 1948: 249-250).

Orta Çağ'ın gelişmeleri ve Roma'nın zengin ticari gelişmeleri durgunlaşması, bu dönemde bankacılık para akışının yavaşlaması yol açmıştır. Ancak yol boyunca İtalya ve çevre şehirlerde başlayan ticari hareketlilik aynı zamanda bir bankacılık rönesansını da beraberinde getirdi. Ekonomik bankacılık işlemleri Roma hukuk kuralları ve kurallarına uygun olarak yürütülse de yukarıda belirtilen adı geçen veriler ticaret ve bankacılık sistemlerinin kendi ilkelerini oluşturmuştur (Ferguson, 2008: 32). Bu duruma göre ilk resmi banka (Banco della Piazza di Rialto) 1587 yılında Venedik'te, ikinci resmi banka ise Venedik Bankası olarak bilinen Banco del Giro 1619 yılında kurulmuştur (Dunbar, 1892: 311). Bu dönemde Venedik'te ticari gelişmeler nedeniyle bankaların önemli ölçüde arttığı ve Venedik'in bir bankacılık merkezi haline geldiği görülmektedir. Ayrıca 16. yüzyıl boyunca yaşanan ekonomik koşullar nedeniyle Venedik ve çevresinde birçok bankanın iflas ettiği bilinmektedir ancak buna rağmen halen faaliyet gösteren banka sayısının tümünün üzerindedir (Galbraith, 2017: 27-28).

Bu dönemde Venedik'te ticari gelişmeler nedeniyle bankaların önemli ölçüde arttığı ve Venedik'in bir bankacılık merkezi haline geldiği görülmektedir. Ayrıca 16. yüzyıl

boyunca yaşanan ekonomik koşullar nedeniyle Venedik ve çevresinde birçok bankanın iflas ettiği bilinmektedir ancak buna rağmen halen faaliyet gösteren banka sayısının tümünün üzerindedir (Galbraith, 2017: 27-28).

İngiltere Bankası, İngiliz-Fransız Savaşı sırasında ülkenin finansman ihtiyacını karşılama amacıyla kurulmuş ve modern bankacılık sisteminin başlangıcı olarak nitelendirilmiştir (Wiseley, 1977: 32). Bank of England'ın savaşı sırasında kurulduğu ulusal bir banka olması nedeniyle para basma yetkisine sahip olmak üzere çeşitli imtiyazlara sahip bir banka olduğu görülmektedir. Takip eden dönemde banka, ülkelerin mali onaylarını sınırlandırmış, özellikle vergiler olmak üzere borçların kendi bastığı kağıt parayla ödeme değişikliğini öne sürerek, ülkenin kredi kurumu olarak son bakım olarak kısmi rezerv bankacılığı ilkesini benimsemiştir. Bu nedenle savaşın hafifletilmesi amacıyla kurulan Bank of England'ın özellikleri ve zaman içinde benimsediği ilkeler nedeniyle, daha önce de belirtildiği gibi, sonraki dönemlerde ortaya çıkan bankacılık bileşenlerinin yol göstericileri. modern bankacılığın temellerinin atılmasına önemli bir katkı sağlamaktadır (Huerta de Soto, 2006: 108-110).

Guge, modern bankacılık sistemi ile geçmiş arasında iki temel fark olduğundan emindi. İlk olarak, modern bankacılık yönetim işlemlerinin tamamen kağıt para ile yapılması, diğer ise bankaların anonim şirkete dönüşerek şirketleşmesidir. Mevcut değişikliklerin tüm sorumluluğu üstlenen bankacıların yeri, sorumluluğu sahip oldukları sermayeyle sınırlı olan hisarlar aldı. Bankaların finansal sistemdeki artışları ve bankacılık sistemlerinde kademeli değişimler bu değişim ve bazı tartışmaları da devam etmektedir. Özellikle bankanın zarar görmesi durumunda hisarların hislerinin hakkının daha fazla bir sorumluluk taşımamasının mudilere ciddi bir yük getirildiğine inanılıyordu (Gouge, 1968: 42-43).

Tüm bu gelişmelerin ardından 17. yüzyıldan itibaren bankacılık yöntemlerinin verileri çalışmaya başladı ve modern bankacılık sisteminin dönüştüğü genel olarak kabul edilmektedir. Chick (1993) ile ilgili süreci yedi farklı aşamada özetlemiştir. İlk aşamada bankaların ağırlıklı olarak fon arzı ve talep etmeyen ekonomik birimlerin bir araya getiren araç tesislerinden oluştuğu görülmektedir. Ayrıca bu aşamalı olarak

ekonomik birimlerin değerli mal varlıklarını emanet ettiği güvenlik kuralları olarak kabul edilmektedir. İkinci aşamada bankanın büyümesi ve bankacılık değişiklikleri dönemsel olarak tanımlanmaktadır. Bu aşamada bankaların hileli kredi uygulamalarının başladığı, birikim oluşumunun ilk aşamasına göre daha ayrıntılı olarak anlatıldığı söylenmektedir. Üçüncü aşamada, bankaların birbirlerine borç verebildikleri ve daha karmaşık bir bankacılık sisteminin ortaya çıktığı dönemi temsil etmektedir. Bankaların şubeleşme şeması olduğu ancak mevcut sistemin daha kırılgan hale geldiği bir dönemde kredi verilerinin aralarındaki büyümeyle çoğalmasına inanılmaktadır. Dördüncü aşama, merkez bankalarının önceki dönemlere göre daha etkin olduğu dönemdir. Bu süreçte yetkisinin varlığıyla bankanın etkinlikleri daha fazla düzenlenecektir. Beşinci aşamada, sorunların arasındaki rekabetin yoğunlaştığı dönemdir. Fon ayarının da bu aşamada daha etkin olmaya başladığı ve banka borç yönetimi döneminin de devreye alındığı görülmektedir. Altıncı aşama, bankaların mevcut kredi kullandırma yöntemlerinin değiştiği ve seküritizasyon koşullarının ortaya çıktığı yeni bir dönemdir. Bu aşamada mevcut kredi talebinin giderek arttığı ancak bankaların artan talebinin yeterince karşılayamadığı ve kredi portföylerinin sürekliliğinin sağlayamadığı da belirtilerek ifade edilmiştir. Yedinci aşama olarak bilinen son aşama, içinde kapsayan dönem denk gelir. Böylece piyasanın serbestleşmesi ve uluslararası bütünleşmenin bankacılık işlemlerinin tekrarlanmaya devam etmesi ve farklı aralıklarla (kredi kartlarının ödeme yöntemi olarak kullanılması gibi) ortaya çıktı (Chick, 1993: 81-91). Herkesin bilgileri gibi bankacılık işlemleri artık sanal olarak yapılmakta, banka-banka dışı bilgiler ortadan kalkmakta, küreselleşme her geçen gün artmaktadır. Dolayısıyla Chick (1993) tarafından önerilen yedinci aşamanın, içinde yer alan süreci kapsayan bankacılık anlayışına daha geniş bir bakış açısını temsil eden güçlerdir.

3.3 Farklı Bankacılık Sistemleri ve Para Üretimi Süreci

Nihai borçlu (fon talep eden) ile nihai alacaklı (fon sağlayıcı) arasında fon kullandırımında kullanılan parasal finansal yöntemler finansal araçlar olarak dağıtılır (Tasarruf sahipleri ellerindeki varlıkları finansal araçlara aktarırlar. Finansal araçlar da bu tasarrufları belli fiyat karşılığında diğer ekonomik birimlere aktarırlar. Böylece finansal araçlar tasarrufun bir ekonomik birimden diğerine aktarılmasına vesile

olmaktadır ve kaynak tahsisinde etkinlik aktarılmaktadır. Ülkeler arası uygulama farklılıklarına rağmen ekonomik birimler arası mali aracılık bu biçimde yürütülmektedir. İlgili başlıklar altında süreç ve kavramlara ilişkin teoriler incelenecektir.

3.3.1 Kredi Yaratma Teorisi (Kredi Üretme Sistemi)

Kredi yaratma teorisine göre ekonomik birimlerin fonlama ihtiyaçlarına yanıt verildiğinde yani onlara kredi verildiğinde, mevcut mevduatlar haricinde sistemde var olmayan para yaratılmaktadır. Teorik olarak, bankaların fon ihtiyaçlarını karşılamak için kredi sağlamak amacıyla mevduat veya rezerv almalarına gerek olmadığını belirtilmektedir. Böylece sunulan hizmetlerin kredileri borçluların hesaplarında görünerek banka verilerine aktarılırken, kredi kanalı üzerinden yeni kayıtlı para yaratmaktadırlar (Werner, 2014: 71-75). Dolayısıyla mevcut hesaplarından ödeme yaparak ve/veya fon ihtiyacını sağlayan ekonomik birimlere kredi sağlayarak para kazanma kayıtlarına sahiptir. Bu noktadan itibaren kredi yaratma sistemine göre bankaların kredi verme yetkisine sahip olanlarla aynı zamanda para yaratma yeteneklerini de koruduklarını hücreleri (Decker ve Goodhart, 2018: 3).

Kredi yaratma teorisi, bir bankanın verdiği krediyle daha önce var olmayan bir satın alma gücü yaratmayı sürdürmektedir. Böylece bir bankanın koşullarındaki varlıkları ve aktarımları, borçları kredi olarak geri ödenmekte ve ortaya çıkan satın alma gücü, orijinal ortamına geri dönmektedir (Starkey, 2018: 2).

Genel olarak bu teorinin sisteminde bankaların kredileri doğrudan nakit olarak kullanılan veya işlemlere vermemekte, finansal birimlerin mevcut mevduat hesaplarına yatırılmakta ve böylece para yaratılmaktadır. Ekonomi, kredi yoluyla banka mevduatı şeklindedir (Mcleay vd., 2014: 16-19). Bankaların ihraç ettiği kredilerin banka geçmişinde aktif ve pasif kalemlerinde artış olarak ortaya çıktığı, kredi yaratma teorisi ile onaylanmış olup, bankaların kredi ve para yaratma işlemlerinin başka bir yerdedir (Goodhart, 2017: 40-41).

Literatür sistemlerine ilişkin kredi yaratma ortamı, üretilen para miktarı ve verilen kredi miktarının yanı sıra, kredi oranları aralıkları yoluyla yaratım süreçlerinde

araştırmada da görüldüğü görülmektedir. Bu sayede sistemdeki tüm ödemeler bankanın muhasebesindeki kayıtlar üzerinden yapılmakta ve aslında bir para biriminin varlığına ihtiyaç duyulmamaktadır. Bu sayede banka, kredi süreci boyunca kendisinden veya başkalarından herhangi bir sermaye talep etmeden kredi vermektedir ve gerekli miktarda nakit yoktan yaratmaktadır. Genel olarak bu işleme tüm ilgili ödemelerin yalnızca banka kayıtlarına dayanılarak, bankaların herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın, fon talebinde bulunanlara gerekli tutarları süresiz olarak kredi olarak tahsis etmelerine yol açmıştır (Wicksell, 1907: 213-216). Bu teoriye göre para ekonomik birimler arasında sürekli olarak akar ve ödemeler yoluyla başkalarına aktarılır. Dolayısıyla süreç boyunca farklı ekonomik birimler için kredi yaratılmış ve döviz işlemleriyle ilgili faaliyetlere engel teşkil etmemiştir (Hawtrey, 1919: 429-435).

Schumpeter, alternatifler tarafından dağıtılan kredileri mevduat sahipleri tasarrufları olarak ele almanın aşırı basitleştirme işaretine denk geldiğini belirtmektedir. Ancak tartışılan mekanizmalar ve bunların görünmemesinden daha karmaşıktır. Bankalar, mevduatlardan kabul tasarruflara sadece borç veren kurumlar değildir; borç veren kredi ve para yaratırlar. Böylece kredi yaratma, tasarruf ve yatırımla ilgili seçeneklere farklı bir bakış açısı kazandırma ve daha sonraki araştırma kaynak teşkilatını sunmaktadır. (Schumpeter, 1954: 1113-1115).

3.3.2 Finansal Aracılık Teorisi

Literatürden farklı ekonomik düşünce okullarının finansal araçlık sisteminin farklı şekilde ele alındığı görülmektedir. Ancak finansal aracın finansal durumuna ilişkin açıklamalarda "pasif finans politikaları" ve "Arrow-Debreu modeli" çerçevesinde şekillendiği görülmektedir.

Pasif Finansın Prensipleri: Neoklasik iktisadın finansal araçlık konusundaki önerileri literatürde "Pasif Finansın Prensipleri" kapsamında ele alınmıştır.

Pasif finans ilkelerine göre ekonomik yapıdaki tipik koşullardan farklı davranışlar yer almaktadır (Klein, 1971: 205). Neoklasik iktisat düşüncesinde reel sektör ile finansal sektörde birbirinden bağımsız olduğu ikileminin iyi bilinen olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla neoklasik ekonomik yaklaşımda finansal araçların ekonomik büyüklükler

üzerinde etkide bulunması zordur. Bankalar aracılığıyla ekonomiye etki etseler bile bu etki göz ardı edilebilir (Allen ve Santomero, 1996: 13-14). Neoklasik iktisat yaklaşımında para değişimleri olarak kabul edilmekte ve yatırımların makaralı bir değişken olan tasarruflarla finanse edildiği genel olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla neoklasik düşüncede işlemleri yatırımların banka kredileri yoluyla da finanse edilebileceği gerçeğine pek önem verilmemekte, banka kredilerinin verimli sermaye yaratmadaki rolü göz ardı edilmektedir. Bu durumun sonucunda pasif bir finansın ortaya çıkması gerekmektedir (Thompson, 1981: 33-34).

Neoklasik iktisata göre finansal aracılara özellikle de bankalara, herhangi bir işletme gibi muamele edilmesi ve değerlendirilmesi son derece yanlış bir yaklaşımdır. Her ne kadar kârlı, en üst düzeyde çıkarma hedefinin işleyişiyle paylaşsa da bankaların kaynak elde etmesi ve bu kaynaklara yatırım yapma şekli, konfigürasyonlarından çok farklıdır. Değişim ve risk durumu açısından sadece kar ve miktarı karşılaştıran faaliyetler olarak değil, aynı zamanda yapısal olarak da hareket etmektedir (Klein, 1971: 205-207). Bu nedenle bankaların ekonomik olaylara verdikleri tepkiler değerlendirilirken, finansal araçların temel özellikleri ve dinamiklerini dikkate alınmadı alan doğru bir analizin yapılması büyük önem taşıyordu.

Neoklasik iktisat yaklaşımında piyasalar genel denge analizi yoluyla açıklanmaktadır. Böylece ekonomik aktörler piyasalar aracılığıyla bir araya getirilerek, dayanıklı ise tüm süreçte pasif bir rol üstlenmektedir (Allen ve Santomero, 1996: 14). Hepimizin bildiği gibi genel denge analizi, tam olarak piyasalara dayanan ve takas süreci maliyetsiz katkıları kabul eden Walrasian analizine dayanmaktadır (Damme, 1994: 13-15). Walrasçı paradigmasına göre ekonomik hayatta kalma paranın diğer mallardan farklı özellikleri vardır ve temel değişim işlevi dışında önemli bir rol oynamaz. Walrasian analizinde zaman faktörü yoktur, tam rekabet koşulları geçerlidir, tüm kaynaklar mevcuttur, ekonomik parametreler yeterli özelliklere sahiptir ve sistem neredeyse hiç yoktur. Dolayısıyla böyle bir sistem krediye gerek kalmamakta ve parasal hizmetler önemsiz hale gelmektedir. Özetle, analizde paranın özellikleri soyut olarak ele alınmakta ve para ile ekonomik değişkenler arasındaki ilişkiler göz ardı edilmekte, bu da paranın pasif bir kavram olarak kaybolmasına neden olmaktadır (Thompson, 1981: 32-34).

Arrow-Debreu Modeli: Arrow ve Debreu (1954) ürünleri etkileyici Walras'ın analizine dayalı daha dinamik bir denge modeli önermişlerdir. Ayrıca model, Walrasçı paradigmaya benzer şekilde tam rekabet koşullarının mevcut olup olmadığına dayanmaktadır. Arrow ve Debreu, ekonomik birimlerin çıkarları (üretici karları, dış mekan çıkarları) maksimuma çıkarılmaya dayanılmasına dayanılarak, Pareto optimal iklimlendirmelerine ulaşmak için besleyici bir dengenin besin değerlerine inanmaktadır (Arrow ve Debreu, 1954: 265-266).

Arrow ve Debreu'nun analizine göre, tam rekabet koşullarının mevcut olduğu bir kapsamlı hem de tasarruflu sahiplerinin tam özelliklere sahip olması ve yatırımın odada net bir şekilde belirlenebilmesi, fon sağlayıcılar ile fon bulmayı talep edenlerin bir araya gelerek anlaşmalarını kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla ekonomik sistemdeki aktörlerin finansal araçların elde etmek için ücret ödemesine ya da finansal araçlara ihtiyaç duymaları söz konusu değildir (Scholtens ve Wensveen, 2003: 9-10).

Hanehalkı ve işyerleri olmak üzere iki oyunculu bir model olan Arrow-Debreu modelinde literatürde yer almakta olup üçüncü oyuncu olarak yer almakta ve dolayısıyla analizin kapsamı genişletilmektedir. Bu modelde tasarruf, tasarruflarını bütçe kısıtlamasına tabi olarak menkul kıymetler ve mevduatlar arasında dağıtarak fayda maksimizasyonu hedefine ulaşmayı amaçlamaktadır. Ayrıca analize göre mevduat ve menkul değerleri arasında yeterli ikame mevcut olup, bu özelliklere sahiptir. Bu nedenle, yeterli özelliklere sahip özelliklerin en iyi performansının sağlanması ve mevduat ve menkul değer faiz oranlarının dengelenmesi sağlanacaktır. Modeldeki diğer bir ekonomik varlıklar olan, karlarını en üst düzeye çıkarmak için yatırım düzeylerini ve yatırım imkanlarının doğru belirleme seçenekleri bulunmaktadır. Analizde, şirket kredisi (menkul kıymeti) ihraç edilmek üzere veya banka kredisi olmak üzere iki yatırım kaynağı seçeneğine sahip olduğu ve bu iki enerji yönteminin birbirinin mükemmel ikamesi olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla çevresel faktörler gibi tam etkilere sahip özellikler de en iyi performansın ortaya çıkması ve banka kredi faizi ile teminat faizi eşit olacaktır. Banka kar maksimizasyonu analizin kapsamını genişleterek mevduat talebi, kredi (menkul kıymet) ihracı ve kredi arzının belirleneceği üçüncü bir aktör olarak modele dahil edilmektedir. Bu nedenle bankaların karlarını maksimuma çıkarabilmeleri için varlıklarını oluşturan kredi arzı

ile ilgili tutarları saklama ve ihraç edilen menkul kıymetler arasında bir denge kurmaları gerekmektedir. Daha önce de belirtilen birimler analizde tüm ekonomik etkilere tam erişime sahiptir ve en iyi performansı göstermektedir. Bu nedenle, bireylerin karlarını en üst düzeye çıkaracak şekilde davranışlar, koşullar ve durumda ise faiz ödemesi sağlayarak ve genel dengeyi sağlayarak karlarını en üst düzeye çıkaracak şekilde davranırlar (Frexias ve Rochet, 2008: 7-11).

Arrow-Debreu modelinin versiyonundan genel denge koşullarında faiz oranları ile mevduat faiz oranlarının dengelenmesinin bankanın kârlılığının sıfırlanabileceği görülmektedir (Hagen, 1976: 8-9). Ayrıca, kapasite menkul kıymet ve mevduat, bunların banka kredileri ve menkul kıymet kıymetlerine karşı kayıtsız kalması, bankaların diğer ekonomik aktörler ve ölçekler üzerinde etki sahibi olmasını engellememektedir. Dolayısıyla bu modele göre sistem bankalarının ayrılmasına gerek yoktur (Frexias ve Rochet, 2008: 10-11).

3.3.3 Bankacılığın Kısmi Rezerv Teorisi

Bankacılıkta ihtiyatlı rezerv teorisi, kredi yaratma teorisinden farklı olarak, analizde tek tek bankalardan tercih edilen tüm bankacılık sisteminin alınmasından kaynaklanmaktadır. O gün bu yana bankacılık, merkez bankacılığı ve mevduat çarpanları gibi kesirli rezerv teorileri ortaya çıkmaya başlamıştır. Görüldüğü gibi bu gibi kavramlar üzerinden daha geniş bir analiz olanağı sağlamaktadır. Ayrıca ilgili teori, her bankanın finansal araçlık faaliyetini sürdürmesini kabul etmekte, ancak bu büyüme ile makroekonomik değişkenler arasındaki mesafeyi reddetmesi amaçlı finansal araçlık teorisine benzemektedir (Werner, 2016: 368-369).

Gurley ve Shaw (1955), bankacılığın kısmi rezerv teorisini temel alarak, bankaların yalnızca kredi işlemlerini sağlamaları, aynı zamanda ekonomik sistem içinde kredi ve para yaratıp finansal araçlık faaliyetlerinde gerçekleştirdikleri kanısındadır (Gurley ve Shaw, 1955; Shaw, 1955: 517- 519). Kısmi rezerv teorisine göre, kredileri ekonomik birimleri mevduat amacıyla dağıtmak kabul etmektedir.

Bankalar, mevduat sahiplerinin mevduatlarının bir kısmını (tüm mevduat sahipleri mevduatlarını aynı anda bankaya geri alamayacakları ile birlikte) rezerv olarak

tutmakta, geri kalan kısmını ise fon ihtiyaçları olan ekonomik birimlere kredi olarak sağlamaktadırlar. Bu oranlarda kısmi rezerv teorisinde finansal sistemdeki tüm paralarda, borçlanan mevduatları para çarpanları aracılığıyla kredi talebinde bulunan kişilere borç vererek para yaratmaktadır (Werner, 2005: 177-178). Örneğin; bankaya mevduat olarak 1000 TL yatırıldıysa banka bunun 100 TL'sını rezerv olarak tutmakta, 900 TL'sını ise kredi olarak vermektedir. Sonra 900 TL'nin bir kısmı kendisine mevduat olarak dönmekte; banka yine bunun ufak bir kısmını rezerv olarak tutup geri kalanını kredi olarak vermektedir.

Samuelson'a (1948) göre, bankalarda mevduat olarak biriktirilmiş mevduatlar, kayıtlı kayıtlı rezerv oranı düşüldükten sonra ekonomik birimlere kredi olarak kullanılabilmektedir. Dolayısıyla bir bankanın fon ihtiyacı olan bir ekonomik birime kredi sağlanması, ilgili mevduatın piyasa konusunun dahil edildiği başka bir bankanın plase edilmesi anlamına gelmektedir. Samuelson, provizyonların bir bankadan diğerine aktarılıp harcanmasından sonra kalan mevduatlarla bu süreç arasında yayılacağına ve devam edeceğine kaydedildi. Böylece sistem sağlıklı, para çarpanlarının sayesinde tek değil kolektif olarak para yaratmaktadırlar (Samuelson, 1948: 324-328).

Kısmi rezerv sistemi çerçevesinde, mevcut ekonomik düzende dolaşımda belli bir miktarda para bulunurken, bankaların bir bütün olarak para yaratıp piyasaya sunması, para miktarına ilişkin bazı sorunlar gündeme gelmektedir. Böylelikle kredi kullanan ekonomik birimlerin finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapacakları alımlar (bina, ekipman vb. fiziki varlıklar), bankaların kredi kullanarak yarattığı para miktarı kadar ekonomideki para miktarını artıracaktır (Mira ve Rabbani, 2006: 17-23).

Para miktarının artması para arzı kontrolü ve merkez bankacılığı anlayışı da sunulmaktadır. Şebekelerin arzının kontrolünün merkez bankası tarafından sağlandığı kabul edilir. Ancak iktisat literatüründe bu konu hakkında farklı görüşlerin olduğu görülmektedir. Tartışmanın ilk görüşü bankacılık ekolüne aittir. Nakit okul, devletin ekonomideki para miktarının belirlenmesinde ve kontrollü aktif rol oynaması ve para arzının belirli kurallara göre belirlenmesine inanmaktadır (Goodhart ve Jensen, 2015: 23-27). Nakit Okulu, banka kredileri yoluyla para arzını artırmanın enflasyonu

artırıldığına inanıyordu. Bu nedenle ekonomideki para miktarının artmaması ve bankaların kontrollü bir şekilde kredi dağıtımı sağlaması gerekmektedir. Nakit bölümünün bölümlerinin rezerve oranları ve iç para arzı koşullarının kabul edildiği görülmektedir (Huber, 1998: 39-48). Bu ürünlerin bir diğer görüş ise bankacılık ekolüne (para ekolüne) aittir. Bankacılık okulları, ekonomik sistemin geçişi para miktarını karşılayabilmek için bankaların karar alma oranlarının esnek olması ve bankaların likiditesini azaltması büyümeye inanmaktadır. Bankacılık okulu, merkez bankasının para arzındaki en önemli rol politika faiz oranlarının belirlenmesine inanmaktadır. Dolayısıyla kredi faizlerini merkez bankasının faiz politikası faizine göre yapmakta ancak devam eden koşulları belirlemektedir (Goodhart ve Jensen, 2015: 9-11). Ayrıca bankacılık okulu, bir ekonomideki para miktarının temel dağılımlarının döngüsel dalgalanmaları ve ekonomik faaliyetlerinde inanmaktadır. Bu duruma karşılık bankacılık okulu, merkez bankasının kullanıma sunulabilir bu müdahalenin mevcut ekonomik düzenin tamamen değişmesine inanmaktadır (Smith, 2001: 45-47). Yukarıdaki değişkenlere dayanılarak, kısmi rezerv teorisinin bankacılık sisteminin bakış açısına ait olduğu görülebilmektedir.

3.4 Geleneksel Bankacılık ve Katılım Bankacılığı Sistemi'nin Doğuşu, Gelişimi ve Unsurları

Uygulama örnekleri değişiklik gösterse de finansal sistem içerisinde iki farklı bankacılık sistemi bulunmaktadır. Birincisi; faiz esasına göre oluşturulan konvansiyonel (geleneksel) bankacılık sistemi, İkincisi ise faizsiz esasa dayalı bankacılık (İslami bankacılık/faizsiz bankacılık) sistemidir (Ramlan ve Adnan, 2016: 360-362). Geleneksel bankacılık sisteminde fon talep edenler, mevduat sahipleri ve aralarında bir borç-alacak ilişkileri mevcut olup, faiz oranları paranın fırsat maliyetini ve borçlarının fiyatını temsil etmektedir. Bu ilişkide bankaların mudilerden topladığı fonlar, fon fiyatı olanlara kaydedilen faiz tutarları ile kredi olarak doğrulanabilmektedir (Al Mamun-Yaser vd., 2014: 900-901). Katılım bankacılığı hizmetleri, mevduat sahipleri ve fon talep edenler arasında kar-zarar paylaşımı ilişkiler kuruluşudur. Buna göre kazançlar, kayıplar ve zarar riskleri arasında paylaşılır. Ayrıca sistem içerisinde fon talep eden kişiye fon aktarılabilmesi için belirli şartların yerine getirilmesi gerekmektedir ve kar-zarar oranının önceden belirlenememektedir (Ahmad

vd., 2010: 1185-1187). Katılım bankacılığında faiz yoktur, kar payı vardır. Konvansiyonel bankacılık ise faaliyetlerini faiz esasına göre yürütmektedir. Katılım bankacılığı faizi tamamen reddetmektedir (Tabash ve Dhankar 2014: 11-13). Bu nedenle geleneksel sorunlar ve sorunlar aynı finansal sistem içerisinde yer alan ancak farklı felsefelere dayalı finansal aktörler olarak değerlendirilmektedir.

3.4.1 Dünyada Geleneksel Bankacılık Sisteminin Gelişimi

3.4.1.1 Katılım bankacılığına genel bakış

Türkiye'de ve Dünya'da katılım bankacılığının kuruluş nedenleri, ilkeleri, amaçları, yasal çerçevesi ve konvansiyonel bankacılık ile karşılaştırılması irdelenmektedir. Katılım bankacılığı, paranın toplanması ve kullanılması sırasında faizin yasak olduğu ilkelerini dikkate alan bir bankacılık sistemidir. Tamamen İslami ilke ve uygulamalar doğrultusunda uygulanabilir. Bankacılığa katılma, bankacılık yatırım ve özgürlükler İslam'ın özgürlükleri ve onayladığı ilkelere uygun olarak ilerleme sürecidir (Canbaz, 2016: 117).

Katılım bankaları, konvansiyonel bankaların yaptığı işlemlerin benzerlerini gerçekleştiren ancak konvansiyonel bankalardaki sabit getirili mevduat yerine özel cari hesap ve katılma hesapları adı altında iki temel yöntemle fon toplayan banka türüdür. Bu bankalar, faize duyarlı gerçek ve tüzel kişilerin finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geleneksel bankacılık anlayışına alternatif olarak kurulmaktadır (Ayanoğlu, 2013: 7).

3.4.1.2 Dünyada katılım bankacılığı

Konvansiyonel bankalara karşı İslami bankacılığın ortaya çıkışı, Türkiye'de ve İslam dünyasındaki en önemli gelişmelerden biri olmuştur. Faizli finansman işlemleri tarih boyunca çeşitli şekillerde ortaya çıkmıştır. En yaygın şekli, parası veya mülkü olan bir kişinin, kararlaştırılan süre sonunda anapara veya anapara faizi ile faiz elde etmek için finansmana ihtiyacı olanlara borç para veya mülk vermesidir. Faiz ticaretinin tarihi Babil devleti dönemine kadar uzanmaktadır. Bu dönemde tapınaklardan elde edilen gelir bağışlar, devlete ödenen vergiler ve özel mülkün kiralanması yoluyla elde

edilmiştir. Bu tapınaklar insanlara zor zamanlarında ödünç vermiştir. Tapınaklar önceleri faiz almamış olup, daha sonra ticaretin gelişmesiyle birlikte tapınaklar borç karşılığında faiz talep etmeye başlamışlardır (Aktepe, 2012: 65).

İslam öncesi dönemde Arap Yarımadası'nda faiz yaygındı ve borcunu zamanında ödemeyenlere borçlarına faiz eklenerek ek ödeme süresi verilmekteydi. İslamiyet yayıldığında faiz yasaklanmış ve inanca dayalı ticaret desteklenmiştir. Hz. Muhammed (S.A.V.) aynı zamanda bir tüccardı. Medinelileri alışveriş konusunda yönlendirmiş ve desteklemiştir. Hz. Muhammed (SAV) zamanında Medine'de faiz ile işlem ve ticaret yapan Yahudi kavimler de bulunmaktaydı. Hz. Muhammed (SAV) ile beraber Müslümanlar ile Yahudiler arasında ticari rekabet başlamıştır. Müslümanlar faiz ile ticaret yapmazken Yahudiler faizli ticaret yapmaktadır. Ancak zamanla Müslümanlar bu rekabetten galip gelmiş ve faizsiz ticari işlemler Arap yarımadasında yaygınlaşmıştır (Fidan ve Dilek, 2022: 109-110). İslam coğrafyası Çin'e ve Atlantik Okyanusu'na kadar ilerleyince oradaki ticari kuruluşlar Müslümanların kontrolüne girdi. Müslümanlar bu bölgelerdeki saray ve mabetlerde bulunan değerli eşyaları halka sunarak pazarlarda satışa sunmuş ve her türlü mala rağbet yaratmışlardır. Bu sayede ticaret canlanmıştır. Bunun sonucunda ticaret limanları Müslümanların kontrolüne girmiş ve faizsiz ticaret her geçen gün tüm dünyaya yayılma fırsatı bulmuştur (Bayındır, 2005: 30-37).

Kâr ve zarar ortaklığı, leasing ve sigortacılık gibi alt finansman yöntemlerini bir araya getiren katılım bankacılığı, günümüz koşullarında 50 yıllık bir gelişim geçmişine sahiptir. 21. yüzyılda İslam alimleri, halkın ihtiyacını karşılamaktan çok mevcut bankaların dine uygunluğunu tartışmaya başlamışlardır. Bu tartışmalarda iki farklı görüş ortaya çıkmış, bir grup konvansiyonel bankalarda işlem yapmanın yasak olduğunu belirtirken, diğer grup zaruret ilkeleri nedeniyle sınırlı da olsa işlem yapılabileceğini savunmuştur. Faizsiz banka modeli adına ilk girişimi 1963-1966 yılları arasında Mısır'ın bir bölümünde Prof. Dr. Muhammed Abdulaziz en Neccar yapmıştır (Az Zerka ve En Neccar, 2002: 26).

1975 yılında faaliyete başlayan İslami Kalkınma Bankası (İKB), 1974 yılında Cidde'de kurulmuştur. Bugün halen faaliyetlerini sürdüren ilk faizsiz bankadır. Faizsiz

bankaların kurulmasının dini, ekonomik ve sosyal sebepleri olduğunu söylenebilir. Faizsiz bankacılığın oluşumunda ve gelişmesinde dini gerekçeleri ön plana çıkaran ülkeler İran, Pakistan, Suudi Arabistan ve Malezya olmuştur. Öte yandan, İslam ülkeleri arasındaki sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin güçlendirilmesi ve hızlı fon akışlarının sağlanması amacıyla faizsiz bankacılığın ortaya çıkışı artmış ve hızlanmıştır. Bu bankacılığın esası kâr ve zararı değerlendirmektir (Anaç, 2015: 9).

1971 yılında Mısır'da Nasser Sosyal Bankası'nı, 1975 yılında ise Dubai İslam Bankası'nı kuran, sanayi ve tarım gibi sektörleri destekleyerek finansmanı sağlayan bankacılığın ilk örnekleridir. İslam Kalkınma Bankası, 1974 yılında Cidde'de kurulmuş ancak 1975 yılında faaliyetlerine başlamış ve günümüzde faaliyetleri devam etmekte olup önde gelen faizsiz bankalardan biridir (Polat, 2009: 93).

21. ve 22. yüzyıllara dayanan katılım bankacılığı, Babil'den Hammurabi'ye kadar ulaşmıştır. Hammurabi Kanunlarının işlerinin düzenini anlatan Hammurabi'nin 100-107 bölümleri en eski ve en iyi korunmuş yazılı kanunlardır ve faizsiz yatırımların ilk örneğidir. Faizsiz bankacılığın temel kavramları, borçlanma, finansal kiralama ve ortak girişim, İslam'ın doğuşu ve yayılmasıyla birlikte geniş coğrafyalara yayılmıştır (Akın, 1986: 110).

3.4.1.3 Türkiye'de katılım bankacılığının gelişimi

Osmanlı döneminde 19. Yüzyılın ikinci zaman dilimine kadar çiftçilerin ihtiyaçlarını karşılayacakları, devletin sağlamış olduğu bir zirai kredi oluşumu yoktu. Çiftçilikle uğraşanlar, bu nedenle ihtiyaç duydukları krediyi afaki faiz alan tefecilerden karşılamak durumunda kalıyorlardı. Çiftçileri bu tefecilerden kurtarmak için devletin atmış olduğu ilk adım Mithat Paşa'nın Niş Valiliği sırasında erçekleşmiştir. Midilli Memleket Sandığı, Midilli Adası'nda Osmanlı döneminde zirai kredi alanındaki ilk girişimdir. Midilli Bankası'nın da temelini oluşturmuştur. Adada yaşayan gayrimüslimler ihtiyaç duymadıklarını öne sürerek başlarda sandığın yapılanması konusunda olumsuz tutum sergileseler de, sonra oluşumu kabul etmişlerdir. Adada yetiştirilen palamut ve zeytin kazançlarından sandık sermayesi ortaya konmuştur. Midilli Memleket Sandıkları'nın işleyiş ve yapısı hakkında bir duyuru yapılarak,

Memleket Sandığı kurulmuştur. Böylelikle, Midilli Adası halkı tefecilerin elinden kurtarılmıştır (Güngör ve Doğan, 2015).

Katılımcı bankacılık başlangıçta teorik olarak düşünülmüş ve çalışma sürecinden ziyade faizin hukuka aykırı uygulamalara ve zararlı etkilerine dikkat çekilmiştir. Türkiye, 1975 yılında İslam Kalkınma Bankası'nın kurucu üyesi olmuştur ve 1984 yılında büyük ortaklarından biri haline gelmiştir. Tasarruflarını faizsiz olarak değerlendirmeye çalışan küçük ve orta faizli faaliyetlere hizmet vermek amacıyla 1975 yılında kurulan Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım A.Ş., faizsiz bankacılık işlemleri deneyimini biriktirerek 1978 yılına kadar bu amaçla faaliyetlerini sürdürmüştür. Ulusal Sanayi Yatırım Bankası, kâr ve zarar paylaşımını uygulayan ilk faizsiz banka oldu. 1978 yılında yönetim kurulu refahının esaslı çalışma sisteminin geçme kararı alınmıştır (Uçar, 1994: 61).

Bu gelişmelerin dışında katılım bankacılığının başlangıcı 1983 yılında olmuştur. Özel Finans Kurumu'nun temeli 16.12.1983 tarih ve 83/1983 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile atılmıştır (Eyüpgiller, 1988: 52). Buradaki temel amaç, ekonomiye katılamayacak yabancı sermaye ve finansal değerlerin ülke ekonomisine kazandırılmasıdır. Türkiye'de katılım bankaları topladıkları fonlar, proje finansmanı ve iş geliştirme kabiliyetleri ile kısa sürede benimsedikleri başarılı bir gelişim göstermişlerdir. Katılım bankacılık sektörü, 1,34 ABD hizmetlerine ulaşan varlıklarla, 2 perakendeci ABD doları hizmetleri faizsiz finans sisteminin %74'ünü oluşturmakta, dünya bankacılık işlemleri giderek artan bir paya sahiptir. Thomson Reuters tarafından 2015 yılında yayınlanan Faiz Finansmanı Gelişim Raporu, bankacılık sektöründe 2015'ten 2020'ye kadar %11-12 oranında büyüyeceğini ve varlıklarının yaklaşık 2,6 ABD dolarına ulaşacağını öngörmektedir (Doğan vd., 2017).

Risk paylaşımını öngören ve kar-zarar esasına göre faaliyet gösteren bankacılık, Türkiye'de bankacılık, dünyada ise İslami bankacılık veya faizsiz bankacılık olarak kayıtlıdır (Parlakkaya ve Çürük, 2011: 397). Türkiye'de özel finans kuruluşlarının kurucu kuruluşu 1985 yılında Albaraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş.'dir. ve Faisal Finans Kurumu A.Ş.(1989), Kuveyt Türk Finans Kurumu A.Ş.(1989), Anadolu Finans Kurumu A.Ş.(1995). 1996 yılında Asya adıyla kuruldu. Finans Kurumu A.Ş. böylece

bankacılık sistemine bağlanma ortaya çıktı. Bugün bu bankaların bir kısmı kapanmış, yenileri açılmıştır. 2020 yılı itibarıyla Türkiye'de aktif olarak yer alan hizmetler arasında Albaraka Türk Katılım Bankası, Türkiye Emlak Bankası, Kuveyt Türk Katılım Bankası, Türkiye Finans Katılım Bankası, Vakıf Katılım Bankası ve Ziraat Katılım Bankası bulunmaktadır (bddk.org.tr). Dünyanın her yerinde İslami bankalar bulunmakta olup Mısır, Malezya, Endonezya ve Kanada'da bulunanlardan bazıları aşağıda belirtilmiştir. Mısır'daki İslami bankalardan bazıları The National Bank for Development, Faisal Islamic Bank of Egypt, The Egypt Gulf Bank ve Egypt Saudi Finance Bank. Malezya'daki İslami Bankalardan bazıları Bank Islam, Affin Islamic Bank, Berhad, CIMB İslam Bankası, Kamu İslam Bankası, Al Rajhi Bankacılık ve Yatırım Corporation, Bank Muamalat ve HSBC Amanah'tır (globalbankingandfinance.com). Endonezya'daki İslami bankalar Bank Syariah Mandiri, Muamalat Bank, Bank Endonezya, Dubai İslam Bankası, PT Bank Maybank Indocorp, Kong Leong İslam Bankası, CIMB İslam Bankası ve HSBC Amanah; Kanada'daki İslami Bankalar, MUFG Bank Canada, Qurtuba Housing Coop ve AlIttihad Investment Inc., United Muslim Financial ve Habib Canadian Bank'tır (globalbankingandfinance.com). 2014-2019 yılı verileri incelendiğinde, katılım bankalarının genel olarak seçilen tüm göstergelerde büyüme gösterdiği görülmektedir. Katılım bankalarının net kârlılık açısından gelişimine bakıldığında katılım bankaları; kârlılıktaki artışın bankacılık sektörüne göre önemli ölçüde arttığını söylemek mümkündür. 2016 yılında bankacılık sektöründe net kârlılık kaleminde katılım bankalarının payı %2,9 iken, 2017 yılında bu oran %3,22'ye yükselmiştir. Katılım bankalarının personel sayısı bakımından bankacılık sektöründeki payı %7,24'tür. Katılımcı depolama mağazası ve personel sayısı bakış açısından değerlendirildiğinde bankaların daha az mağaza ve personel olarak sahip olduğu güçlerdir. Şube finansallarının azlığı, bankaların değişimini zorlaştıran ve potansiyel olarak olumsuz bir faktör olarak görülebilecek olumsuz bir olumsuz faktör olarak görülebilir (Öngen, 2019: 32-33).

Şubat 2024 itibarıyla katılım bankalarının toplam 1473 şubesi bulunmakta ve sektörde yerli ve yabancı toplam 20.341 personel istihdam edilmektedir. Bu, 2023 yılında 1415 şube ve 20.806 personel ile kıyaslandığında, bankacılık sektöründe bir önceki yıla göre şube sayısında %0,96 ve çalışan sayısında %0,97 azalma oldu (tkbb.org.tr). Türk

bankacılık dalında itibarlı bir konum sahip olan ve iktisadi dalgalanmalardan kendi iç hareketlilikleri sebebiyle başarıyla çıkmış olan faizsiz bankaları, Türkiye ekonomisine çok boyutlu katkı sağlamıştır. 2022'nin yıl sonundan itibaren Türkiye'de sekiz katılım bankası çalışma yürütmektedir. Kuruluş tarihlerine göre bu bankalar Albaraka Türk, Kuveyt Türk, Türkiye Finans, Ziraat Katılım, Vakıf Katılım ve Emlak Katılım, Hayat Finans, Dünya Katılım bankalarıdır. 2019 sene sonu miktarına nazaran Türkiye'de çalışma yürüten 6 katılım bankasının ülke içi ve ülke dışında toplam 1473 şubesi bulunmaktadır. Katılım bankalarının şubeleri, bankacılık dalında şube şebekelerinin %10'dan fazlasına sahiptir. 2020 sene sonu itibaren katılım bankalarının toplam personel sayısı bir evvelki sene nazaran %13 yükselerek 20.341'e ulaşmıştır. Katılım bankaları, mali teknolojilerin gelişmesi ve seçenek dağıtım kanallarının dinamik kullanımından yararlanarak müşteri tabanını genişletmiştir. 2020 yılı itibarıyla katılım bankalarının internet bankacılığı müşteri sayısı 489.056 adettir. Mobil bankacılık alıcı sayısı 3.052.910 adet artmıştır (URL-1, 2024).

3.5 Katılım Bankacılığının Kuruluş Nedenleri

Faiz konusunda duyarlı olanların gelirleri artmış olup, bu fonlar kaynak ihtiyacı olan işletmeler için ekonomiye kazandırılmalıydı. Birikimlerini ellerinde bulunduran Müslüman halkın ihtiyacı, geleneksel bankacılık sisteminden farklı bir sistemin kurulmasına neden olmuştur. İslami kesimin faiz duyarlılığı ile bankacılık sistemi faizsiz bir temel oluşturmuş ve kâr paylaşım sistemi en uygun sistem olarak ortaya çıkmıştır. İslami bankacılığın ortaya çıkmasının dört ana nedeni vardır. Bunlar; ekonomik, sosyal, siyasi ve dini nedenlerdir.

3.5.1 Ekonomik Nedenler

1970'li yıllarda büyük tasarruflara sahip olan Ortadoğu'daki İslam ülkelerindeki birikimlerini Batı ülkelerindeki konvansiyonel (faizli) bankalarda değerlendirmekteydi. Bu dönemde tasarruf etmeyen İslam ülkelerinin tasarrufları sermayeye ihtiyaç duyan İslam ülkelerine yatırmalarının her iki tarafı için de faydalı kaynaklar inanılıyordu (Uçar, 1993: 22-23).

Genellikle Arap ülkelerinde bulunan petrol kaynakları bu ülkelere büyük gelirler sağlamıştır. OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) ülkeleri 70'li yıllarda bir karar alarak petrol fiyatlarını artırdılar ve önemli kazançlar elde ettiler. Bu ülkeler gelirlerinin bir kısmını Batı'daki konvansiyonel bankalara yatırmış, bir kısmını da fakir İslam ülkelerinin kalkınmasına yardımcı olmak ve onlarla işbirliği yapmak için kullanmışlardır (Anaç, 2015: 14).

OPEC, dünya petrol rezervlerinin üçte ikisine sahip olan 12 ülke tarafından kurulmuştur. Bu ülkelerin aldığı kararlar sonucunda elde edilen gelirler çok yüksek meblağlara ulaştığı için katılım bankacılığı bir zorunluluk haline gelmiştir. OPEC ülkeleri, sattıkları petrolden elde ettikleri tasarruflar batılı ülkelere aktığı için İslam ülkelerinin kalkınmasına yeterli katkıyı sağlayamamıştır. Öte yandan bu ülkelerde gelir dağılımını bozmak gibi olumsuz etkilere de neden olmuştur (Eskici, 2007: 12).

Katılım bankacılığın gelişmesinin önemli bir ekonomik nedeni, 1970'lerden sonra petrodoların Orta Doğu'da birikmesidir. Yükselen petrol fiyatları, bankacılığın finansal piyasalarda ve hızlı büyüyen sektör boyutunda genişliğindedir (Dikkaya ve Kutval, 2014: 78). İslam'a inananların tasarrufları ekonomiye entegre ve kaynak fiyatı olan işletmelere aktarılmalıdır. Bu amaçla ortaya çıkan faizsiz bankacılık, İslam ülkeleri ve diğer ülkeler tarafından benimsenmiş ve günümüzde oldukça popüler hale gelmiştir (Pehlivan, 2016: 300).

3.5.2 Sosyal Nedenler

Katılımcı bankacılığın ortaya çıkmasının ikinci nedeni sosyaldir. Katılımcı bankacılık ve faizsiz finans sonuçlarının temel amaçlarından biri olan gelirin durumuyla ilgilidir. Ekonomik hayat tüketiminden ziyade bireysel üretim teşviklerini kapsamaktadır. Bu nedenle İslami bankacılığın kâr/zarar paylaşımı ve ticaret dergilerinin bireysel üretimini teşvik etmektedir (Şen, 2011: 49).

Faizli finansal işlemlere dayanan Batı ekonomik sistemi gelir dağılımı adaletinin sağlanması ve ekonomik krizlerin önlenmesi açısından yetersiz kalmıştır. Kapitalizmin doğasında olan ekonomik krizler toplumda gelir dağılımı adaletinin bozulmasına neden olmaktadır. Faizli finansal işlemlerde risk paylaşılmamaktadır.

Fon sahibinin hakları garanti altına alınırken kredi alan kişi tüm riski üstlenmektedir. Bu da zaman içerisinde üretim yapan değil para sahibi olan kişilerin lehine işlemekte ve zamanla gelir dağılımı bozulmaktadır (Dilek ve Fidan, 2022: 392).

Ekonomik büyüme ve istihdamın yanı sıra, ekonomik refah, adil bir gelir, servet paylaşımı ve paranın sürekli tasarruf aracı olarak kullanılması nedenler sayılabilir. İslam ekonomisinin durumuna göre sosyo-ekonomik adalet, kardeşlik, iyilikseverlik ve ahlaki değerler ekonomik açıdan önemlidir. Bankacılık sistemi sadece ekonomik amaçlara hizmet etmezse zamanla sosyal adalet sağlanır. Bir toplumda barışın sağlanmasında en önemli etkenlerden biri gelir dağılımının dengeli olmasıdır. Katılım bankacılığı ile ekonomik sistemdeki farklı gelir grupları arasındaki dengesizliğin, faiz nedeniyle haksız zenginleşmenin ve emek arz edenlere karşı gelişen sosyal adaletsizliğin ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır (Pehlivan, 2016: 300). İslam ülkelerinin bir kısmında gelir, diğerlerinde ise zengin insan gücü veya doğal kaynaklar arttığında, yapacakları anlaşmalarla, sermaye ve teknolojiyi birleştirerek gelişeceklerdir (Özsoy, 1994: 76).

3.5.3 Siyasi Nedenler

İslami bankacılığın ortaya çıkmasında siyasi nedenler de bir başka etkendir. Dinde bireysel devlet yönetimi ve artan petrol gelirlerini kontrol etme isteği İslami bankacılığın yaygınlaşmasına yol açmıştır (Eskici, 2017: 13-14).

3.5.4 Dini Nedenler

Son olarak faiz üzerindeki dini yasak, İslami bankacılığın yükselişinde önemli bir faktördü. İslami açıdan faiz, gelir-gider dağılımı bozar ve ülkenin kalkınmasını yavaşlatır (Özsoy, 1994: 52-55). Müslümanların faiz hassasiyetinden dolayı bankacılık sistemi faizsiz esaslar üzerine şekillenmiş ve en uygun sistem kar paylaşım sistemi olarak ortaya çıkmıştır. 20. yüzyıldan itibaren İslam dininin özelliklerinden dolayı faizli bankalarla çalışmaktan kaçınmışlardır. İslam ülkelerinin liderleri, bankaların dünyadaki kalkınma rolüne baktıklarında, bu ülkelerde banka kurmayı zorunlu hissetmişlerdir. Ancak faizin haram olması meselesini aşamayan Müslümanlar bu bankalarla çalışmamışlar ve bankalar batıdaki gibi işleyememişlerdir. Sonuç olarak

Avrupa ülkelerinde nüfusun %80'den fazlası bankalarda çalışırken, İslam ülkelerinde bu oran %10'a ulaşamamıştır (Anaç, 2015: 10-11).

İnsanlar ihtiyaç duydukları finansmanı sadece faizle değil, tarih boyunca hayırseverlik ya da ticaret gibi birçok faizsiz yöntemle elde etmektedirler (Aktepe, 2010: 52). Faizsiz bankacılığın ortaya çıkmasının en önemli nedeni İslam'da faizin haram sayılmasıdır. İslam'ın haram sayılmasının en önemli sebebi, haram olan şeylerin insan hayatına bir takım zararlar verilmesidir. İslam'da yasak olan faizin, yatırım projelerinin gelir dağılımını bozmak, ulusal kalkınmayı azaltmak, maliyet ve risklerin artması neden olmak gibi pek çok zararlı etkisi bulunmaktadır (Tenekeci, 2017: 7).

Katılım bankalarının yokluğunda mütedeyyin kesim tasarruflarını banka sistemine sokmamış ve yastık altında tutmuştur. Sisteme girmeyen para nedeniyle KOBİ'ler yeterince desteklenememiştir.

Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve gerçekten iman etmiş iseniz faizden kalanı bırakın. Bunu yapmaz iseniz Allah ve Resulü tarafından size bir savaş açıldığını bilin. Eğer tövbe eder iseniz haksızlık etmemek ve haksızlığa uğramamak üzere anaparanız sizindir (Bakara : 278).

Allah alım satımı helal, faizi ise haram kılmıştır (Bakara: 2/275).

3.6 Katılım Bankalarının Fon Toplama Yöntemleri

Herhangi bir işletme için, bilançodaki ana kalemler, dönen varlıklar, duran varlıklar ve yabancı kaynaklardır. İç sermaye, bir iş ortağı tarafından sağlanan sermaye veya sermaye sahibinin sahip olduğu dağıtılmamış kârlardan oluşan bir kaynaktır. Ancak diğer işletmelerden farklı olarak finansal kuruluşlar, özellikle bankalar, toplam aktifler içerisinde stok kalemleri çok yüksek bir orana sahip değildir (Alkış, 2018: 127). Bir bankanın büyümesi sermayesini ne kadar çok artırabildiğine bağlıdır. Tasarruf bankalarının birçoğunun finansmanı faiz gelirinden sağlamaktadır. Ancak katılım bankaları, belirli bir getiri sağlayacak faiz oranları vaat edememektedir. Katılım bankaları üç ana yolla fon toplamaktadır. Bunlar; altın hesapları, döviz hesapları ve yatırım hesaplarıdır (Tok, 2006: 24-26).

3.6.1 Cari Hesap (Özel Hesap)

Cari hesap, katılım bankaları tarafından kısmen veya tamamen kullanılabilecek, hesap sahibine herhangi bir kâr ödenmeyen fonlar tarafından oluşturulan bir hesaptır. Bir gerçek veya tüzel kişinin sahip olduğu adi hesap, herhangi bir zamanda faizsiz veya kârsız olarak tamamen veya kısmen çekilebilecek tutar üzerinden kullanılan hesaptır (Uyan, 2006: 59). Bu hesap mevduat bankacılığındaki cari hesaba benzemektedir. Hesap sahibi, hırsızlığı veya fon kaybını önlemek için bir çek hesabı açabilir. Çekler tehlikeden koruma sorunu olmadan güvenli bir yerde saklanabilmektedir. Müşteriler bankaların sunduğu ticari çekler, takaslar, çeklerden para kazanma ve faturalandırma gibi hizmetlerden yararlanırlar (Aktepe, 2013: 65). Ödemeler ve benzeri hizmetler, ticari faaliyetlerin ve günlük hayatın gerektirdiği şekilde bu cari hesaplar üzerinden yapılmaktadır. Bu nedenle, bu hesaplar (çoğunlukla cep telefonları) rezervasyon iadeleri veya rezervasyonlar için uygun değildir. Ancak banka, bu cari hesaplarda tutulan ortalama tutarı belirledikten ve gerekli karşılıkları ayırdıktan sonra bu fonları kullanabilir (Uysal, 2019: 45). Bir cari hesabı kullanmanın temel amacı, bireylerin parasını güvende tutmak istemesi ve ihtiyaç duyduğunda kullanmasıdır. Bankalar, çek hesaplarından para çekme riskine karşı her zaman hazırlıklı olmalıdır. Bu nedenle katılım bankalar kendi tutarlarının 10 katına kadar çek mevduatı alabilir (Öztürk, 2015: 23).

3.6.2 Katılım Hesabı

Katılım hesabı, bir finansman sözleşmesi karşılığında Türk Lirası veya yabancı para cinsinden mevduatın kullanılmasından doğan kâr veya zarara iştirak eden hesaptır. Banka, hesap birim fiyatına eşit bakiye için hesap sahibine kâr zarar durumuna göre faiz uygulamaz. Faizsiz banka alacaklıları, bu hesaplarda biriken paralar üzerinde herhangi bir hak iddia edemezler (Aktepe, 2014: 78).

Katılım hesap sahipleri tarafından yatırılan fonlar, oluşturulan fonlardan garantili fon gelir kaybı düşüldükten sonra, mevduatın vade ve tarihine göre çeşitli kriterler dikkate alınarak hesap sahiplerine dağıtılmaktadır. Bu gelir dağılımında katılım bankaları bu gelirin farklı oranlarında yönetim hisselerine sahiptir (Kalaycı, 2013: 60).

Katılımcı hesabına sahip olanların düzenli gelir ödemeleri veya anapara getirisi garanti edilmez. Banka ile hesap sahibi arasındaki ilişki alacaklı-hak ilişkisi değil, kar-zarar ilişkisidir (Şahin, 2007: 52).

3.7 Katılım Bankacılığının İlkeleri

Katılım bankaları İslam dinine uygun çalışmaktadır. Bu kurallarla çalışabilmek için kullanılması kabul edilen ve uyulması gereken bazı ilkeler vardır. Uyulması gereken ilkeler aşağıda açıklanmıştır.

3.7.1 Katılım Bankacılığında Kar Zarar Paylaşımı

Katılım bankaları kâr-zarar müştereği esasına nazaran kaynak toplamakta ve doğrudan para yerine ticaret ve iştiraklık temeline nazaran kaynak ödünç vermektedir. Buradaki temel amaç, aracı bir finans sektörü olarak hareket etmektir. Böylece tasarruf sahiplerinin elindeki atıl fonları ihtiyaç sahibi tüketicilerin kullanımına sunarlar (Ertem, 2013: 48).

3.7.2 Faizsiz Bankacılık

Katılım bankacılığının geleneksel bankacılık sistemine göre en önemli ilkeleri faiz taahhüdünün olmamasıdır. Oysa geleneksel bankacılıkta sistemin temel ayağı faiz üzerine oturmuştur (Battal, 2004: 10). İslam dininde açıkça yasaklanan faiz, katılım bankacılığının faizle işlem yapmamasının sonucunu ortaya koymaktadır. Aslında katılım bankacılığının temel amacı inançları gereği faize dayalı işlemlerden uzak olan kişilere bankacılık hizmeti vermektir. Katılım bankaları işlemlerini faizden kaçınarak yürütme çabası içerisindedir. Kâr payı kavramını kullanmalarının nedeni budur (Şimşek, 2006: 5).

3.7.3 Etik İlke

Katılımcı bankaların kullandığı finansman araçlarının temel özelliği, önceden belirlenmiş bir kâr varlığından, karşılaşılacak kâr ve zarar durumlarına göre kâr ve risklerin adil bir şekilde dağıtılmasının sürdürülmesidir. Katılımcı hizmetleri İslam'ın

uygun gördüğü faaliyet alanında faaliyet göstermektedir. Alkol, domuz eti ürünleri, kumarhane ürünleri gibi İslam ahlakına ve kurallarına aykırı davranışlar, ticaretin yapılması ve bu işlerle uğraşan olayların her ne şekilde olursa olsun sağlanması yasaktır. Bu yapısal nedenlerden dolayı karakteristik alanlarda faaliyet göstermektedir (Kelleroğlu, 2017: 55).

3.7.4 Katılım Bankacılığının Ekonomik Amaçları

Katılım bankacılığının en önemli amaçlarından biri ekonomik sistem içerisinde faiz kaygısı nedeniyle konvansiyonel bankalardan uzak durmak isteyen tasarruf sahiplerinin fonlarını değerlendirmektir. Böylece katılım bankaları ekonomide atıl fonları, yastıkaltı tasarrufları ekonomiye kazandırmaktadır. Aslında faize duyarlı olanların ekonomiye fon kazandırması amacıyla katılım bankacılığı ortaya çıkmıştır. Katılım bankacılığında toplanan fonların finansal piyasa yerine reel üretimin gerçekleştiği piyasada kullanılması, katılım bankalarının ekonomik kalkınmayı olumlu yönde doğrudan etkilemesine neden olmaktadır. Katılım bankaları, petrol zengini İslam ülkelerinde atıl fonların ekonomik sisteme dahil edilmesi için bir araç olarak ortaya çıkmıştır. İslam ülkelerine fon girişi ticari ve siyasi ilişkilerin gelişmesine yardımcı olmuştur (Koçak, 2018: 23).

Arap ülkelerinden Türkiye'ye gelen fon hacmi payları bankacılığa geçişle başlamıştır. Bu sayede ekonomik kalkınmanın amacı yabancı sermayenin girişidir (Aras ve Öztürk, 2011: 168).

3.8 KOBİ'lerin Finansmanı

İşletmelerin gerek kuruluşlarında gerekse kuruluş sonrasında ihtiyaç duyduğu birincil faktör finansmandır. Özellikle yeni girişimlerde ve planlanan iş süreçlerinde finansman faktörü işletmeler için hayati bir önem taşımaktadır. Finansman, bir işletmenin hali hazırda devam eden yatırımları için ya da gelecekte yapılması planlanan girişimlerini hayata geçirmesi için ihtiyaç duyulan kaynaklardır. İşletmeler ihtiyaç duydukları bu finansmanı kuruluş aşamasında öz kaynak yani kişisel sermayeleri aracılığıyla sağlayabilir. Ancak gelişim aşamalarında işletmelerin öz kaynak finansmanı yeterli olmayabilir. Öz kaynak finansmanının yeterli olmadığı

durumlarda dışarıdan sağlanabilecek finansmana yani yabancı kaynak finansmanlarına ihtiyaç duyulabilir (Er, vd., 2015: 31).

Finansman ihtiyacı özellikle düşük sermayeler ile kurulan KOBİ'ler için hayati bir önem taşımaktadır. Büyük ölçekli işletmelere göre daha düşük öz sermayesi bulunan KOBİ'lerin, varlıklarını sürdürmeleri ve yeni girişimleri finansa edecek kaynaklara erişmeleri son derece önemlidir. KOBİ'lerin finansman kaynaklarını öz kaynak finansmanı, yabancı kaynak finansmanı ve alternatif finansman kaynakları olarak gruplandırmak mümkündür (Müftüoğlu ve Durukan, 2004).

3.8.1 Öz Kaynak Finansmanı

Öz kaynak finansmanı genellikle KOBİ'lerin kuruluş aşamasında gerekli olan, işletme sahibi ve/veya ortaklarının sağladığı kişisel sermayeden, işletmenin yapmış olduğu kazançlardan elde edilen tasarruflardan ve hisse senedi ihraçlarından sağlanmaktadır. Bu durumda iki olası senaryo mümkündür. İlk olarak, işletme karlı ve başarılı bir işletme ise öz kaynakları ile faaliyetlerini sürdürmeye devam edebilir. İkinci senaryo da ise işletme kuruluş aması ya da büyüme döneminde dış kaynak ihtiyacı duyabilir (Türköz, 2008: 38).

3.8.2 Yabancı Kaynak Finansmanı

Yabancı finansman kaynakları, işletmelerin öz kaynağının yetersiz kalması ile birlikte tercih edilebilecek bir yöntemdir. Yabancı finansman kaynağına başvuran işletmeler, faiz sebebiyle genellikle elde edilen finansmandan daha fazlasını geri ödemek durumundadır. Bu nedenle işletmeler daha çok kendi imkanları doğrultusunda yatırım ve girişimlerini sürdürme eğilimi gösterebilir (Bayülken ve Kütükoğlu, 2012).

KOBİ'lerin yararlandıkları yabancı finansman kaynaklarını, kamu finansman kaynakları ve alternatif finansman kaynakları olarak incelemek mümkündür.

3.9 Katılım Bankacılığı ve KOBİ'ler

Ekonominin temel yapı taşlarından birisi olan KOBİ'ler finansal işlemlerini (operasyonel ve kredi) bankalar aracılığı ile gerçekleştirmektedir. Bankaların zaman zaman piyasaya sunduğu destek paketleri ile KOBİ'lerin ihtiyacı olan finansmanın sağlanması gerçekleştirilmektedir. Bankaların yanında devletin de ayrıca kamu bankaları ve diğer kuruluşlarıyla zaman zaman destek paketlerinin sunulması önemlidir.

Dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi Türkiye'nin de politika görünümlerinden biri küçük ve orta seçeneklerinde (KOBİ) finansal erişimi teşvik etmek ve artırmaktır ve bu amaçla birçok destek programının uygulanması amaçlanmaktadır (Yüksel, 2011: 2).

KOBİ'lerin bankacılık operasyonel faaliyetleri de finansman ihtiyaçlarının giderilmesi kadar önemli bir husustur. Bu hususta KOBİ'lerin hizmet sağlayıcısı olan bankaların üzerine yük her geçen gün artarak devam etmektedir.

Dijitalleşen dünyada yenilikleri takip eden bankalar gerek işgücünü hafifletmede gerekse operasyonel faaliyetlerin daha planlı ve zamanlı yapılmasında etkin rol alabilme yarışına girmelerinden dolayı kendi iç sistemlerinde bir dizi yenilikler yapmaktadırlar. Teknoloji, artık masa üstü bilgisayarlardan diz üstü bilgisayarlara, hatta mobile kadar inmesiyle eski düzen terk edilmeye başlanmış, finansal işlemler bir elektronik kutunun içine hapsolmuştur

Eş zamanlı olarak mobil kanalların gelişmiş olup, banka hesabının kullanıcı deneyimini iyileştirebilmekte ve istedikleri bankacılık hizmetlerini hızlı, kolay ve ucuz bir şekilde alabilmelerini sağlayabilmektedir (Shaikh, 2013: 12-15).

İlk zamanlar mobil bankacılık sisteminde sadece kısa mesaj sistemi ile giriş yapıldığından dolayı bu bankacılık sistemine kısa mesaj bankacılığı (SMS banking) da denilmiştir. Daha sonra 1999 senesinde Avrupa bankalarının da desteği ve sistemsel alt yapılarının hazırlanmasıyla WAP (wireless application protocol) destekli ve mobil

kanallı erişim ağıyla mobil bankacılık ürününü müşterilere sunulmuştur (Choudhary, 2020: 1).

Avrupa'da hızlı başlayan bu süreç ülkemizde de tesir etmiş ve ülkemiz bankaları da gerekli aksiyonları almaya başlamıştır. KOBİ'lerin günlük havale, EFT ve vergi, SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) tahsilatları birer bankacılık operasyonel işlemi olup günlük, haftalık ve aylık bazda gerçekleşmektedir.

Yine bu işlemlerin dışında firmaların alacaklı olduğu şahıs veya işletmelerden aldığı çek ve senetlerin banka kanalı ile ödenmesi ve bankaya ilgili çek ve senetlerin girişinin yapılması yine operasyonel bankacılık işlemidir. KOBİ'ler ayrıca alacaklısı olduğu çekleri banka kanalı ile tahsile vermek istemesi, belli vadede alacaklı olduğu şahıs veya firmalardan tahsilatının beklentisi ile bankalardan buna bağlı kredi talebinde bulunabilmektedir. Banka tarafından borçlu istihbarat sorgulamaları neticesinde, olumlu sonuç alınan çekler, bankanın belirlediği bir marj oranı ile teminata alınıp ilgili KOBİ'ye çek teminatı karşılığı kredi kullandırılır (Eken ve Yazıcı,2023).

KOBİ'lerin banka operasyonel işlemlerinin yanında sermaye ve nakit ihtiyaçlarının temin edilebilmesi için de bir gereklilik söz konusu olmaktadır. KOBİ'lerin nakit akışının devamlılığı açısından, ticari faaliyetinde aksaklıkların yaşanabilme olasılığına karşı bankalar çalıştıkları KOBİ'ler ile limitleri dahilinde kredi kullandırmaktadırlar. KOBİ, ihtiyacı olan kredi paketini uygun faiz oranı ve marj ile kullanmak ister. Bunun için de KOBİ'de bir finans yetkilisinin bulunması gereklidir. Finansal yetkili, bütün kararını firmanın değerini maksimum yapacak doğrultuda alır. Herhangi bir konuda alınabilecek birçok karar alternatifi vardır. Bunlar içerisinden firmanın değerini maksimum yapacak yani azami kılacak alternatifi seçmek ve uygulamak finansal yöneticinin görevi olmaktadır (Okka, 2011: 19) Finans bilgisine hakim olan firma finans yetkilisi ile beraber basiretli tüccar olan bankaların da müşteri sürekliliğinin sağlanması ve memnuniyet-güven ilişkisinin kurulması adına doğru ürünün doğru zamanda KOBİ'ye iletilmesi doğru sonuçlar meydana getirecektir.

Aslında KOBİ'lerin kuruluş aşamasında sermayeye daha çok ihtiyacı vardır. Firma kuruluşunda güçlü bir özkaynak yapısı, ticaret sahasına daha az problemle giriş

yapmak anlamına gelir. Bu görünen, bilenen bir gerçektir. KOSGEB bazı sektör ve alanlarda faaliyet gösterecek işletmelere destek sunsa da kuruluş aşamasında olan bir firmanın tüm ihtiyaç ve gerekliliğini bu destekten sağlaması zor veya imkânsız olacaktır. Yeni kurulacak bir işletme için bankalar tarafından yatırım kredisi niteliğinde finansman sağlamak da bir hayli zor olacağından, KOBİ'lerin kuruluş aşamasında finansman desteği alması oldukça güç olacaktır (Karaa ve Geyikçi, 2017).

Katılım bankaları, İslami usuller ve bankacılık teamüllerinin birleşimi ile kalkınma bankacılığı belli bir amaca yönelik yatırımının gerçekleşmesi ile kâr beklentisi güden KOBİ, kurum ve kuruluşları desteklemek adına kurulurlar.

Katılım bankaları Türkiye'de hayatını İslam dini çerçevesinde yaşamaya çalışan çok büyük bir nüfus tarafından benimsenmiş, her geçen gün gelişmesini sürdüren, ekonomiye olumlu katkıları olan yasal kuruluşlardır. Bu kuruluşlar Türk bankacılık ve mali sisteminin eksik kalan yanlarını tamamlayan ve bu yanları her geçen gün günümüz şartlarına göre geliştiren yapıdadırlar (Rad vd. 2016).

Finans dünyasına giriş yaptıkları günden itibaren mali sistemi şartlar ve enstrümanları ile zenginleştirmişlerdir. Katılım bankaları konvansiyonel bankalara alternatif bir finansman kuruluşudur. Çeşitli sebepler ile finans sektörüne katılamayan fonları sisteme dâhil ederek likidite artışına ve piyasaların derinleşmesine katkıda bulunmuşlardır. Bu fonları yeniden ticarete yönlendirmektedir. Aslında birbiri ile mücadele içinde olan ve finans sektöründen bir pay alan rakip niteliğindeki katılım bankaları bu yönleri ile diğer bankaları tamamlayıcı nitelikte olmuşlardır. Katılım bankalarının verimleri her geçen gün artmakta ve katılım hesap havuzundan fon sahiplerine daha çok pay vermektedirler. Bu açıdan bakıldığında tasarruf sınıfının getiri talebini karşılamakta tatmin edici olmuşlardır ve kaynakları kendilerini geçen bir rolde olmuşlardır

Katılım bankaları ticareti destekleyen, KOBİ ve esnaf odaklı kuruluşlardır. Ana fon kullandırma faaliyeti mal üzerine kurulu olduğu için üretimi doğrudan destekleyici rol oynarlar. Bu yönünden anlaşılacağı üzere katılım bankaları reel sektörü fonlarlar. Katılım bankaları, topladıkları fonları Türkiye'de faal KOBİ'lere ve esnaflara

hammadde, ara malı, yarı mamul veya mamul ihtiyaçlarının temininde kullanmak üzere doğrudan üretimi ve yatırımı finanse etmektedirler. Bu işlemleri finanse ederken makul fiyat belirlemeleri, piyasada rekabetçi olmaları daha fazla iş yapmalarına ve ekonomik birimlere makul-uygun finansman imkânı sunmalarını sağlamıştır.

Katılımcı, özellikle kurumsal bilgi olmak üzere finansman sağlama işlemlerine nakit depolama konusunda yardımcı olmaktadır. Mallar tüzel kişilerden ve satıcılardan nakit olarak satın aldıkları için hem önemli indirim avantajı hem de sermayesini bünyesinde bulundurma fırsatı sunmaktadır. Ayrıca KOBİ'lerin ve şirketlerin uzun vadeli yatırım kararlarının alınmasına yardımcı olmaktadır.

Katılım Bankaları Türk mali sistemini geliştiren ve alternatif olarak bu sistemi tamamlayan kuruluşlar olmuşlardır. Yine mali sistem içerisinde KOBİ odaklı çalışmalar yürütmeleri ve bu kuruluşlara yaptıkları finansman destekleri ile devamlılıklarını sağlamışlardır. Bunlarında yanında üretim, istihdam ve dış ticaret hacimlerinin artışına önemli etkileri olmuştur. Katılım bankaları döviz finansmanları ile ülkeye yabancı para girişine de katkı sağlarlar.

Katılım bankaları, KOBİ'lere doğrudan kullandırım, KOSGEB, KGF, Hazine, Kalkınma Ajansları gibi kanallarla da destek olarak yine ekonomiye önemli katkılarda bulunmaktadırlar. Özellikle 2019 yılı içinde KGF firmalar için önemli bir yer tutmuş ve devlet garantörlüğü ile banka işbirliği KOBİ'lere önemli bir finansman kaynağı yaratmıştır. Katılım bankaları, vergi levhasına sahip tüm kuruluşların mali tablolarında iyileştirici ve olumlu bir etki yaparlar. Bilançonun pasifinde bulunan unsurların riskini azaltıcı, aktifinde bulunan kredilerin emniyetini ve dolayısıyla aktifteki kaliteyi artırırlar

İhtiyacın finansmanını yerine getiren ve reel ekonomiyi sürekli destekleyen katılım bankaları, Türkiye ekonomisinin büyümesine büyük katkılar sağlamışlardır. KOBİ'leri desteklemek demek ülke ekonomisini doğrudan desteklemek demektir. Aktif bir KOBİ, ülke ekonomisinde sürekli katkıdır. Bu bakımdan katılım bankalarının KOBİ destekleri Türkiye ekonomisine büyük artılar getirmiştir. Türkiye ekonomisinde katılım bankası ve KOBİ ilişkisi adeta bir yol arkadaşı ilişkisidir.

Türkiye özelinde yaptığımız inceleme, katılım bankacılığı sektöründe ciddi bir büyüme olduğunu ortaya koyuyor. Halihazırda katılım bankalarının toplam bankacılık sektörü içindeki payı halen göreli olarak küçüktür. Ancak sektör hızla gelişmekte ve özellikle ülke ekonomisinin bel kemiğini oluşturan küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) finansmanını kolaylaştırmadaki rolü göz önüne alındığında, sektör Türkiye ekonomisindeki önemi daha da belirginleşmektedir.

3.10 Türkiye Katılım Bankacılığı Piyasasında Rekabet

Tükiye'de Katılım Bankaları arasındaki rekabeti incelediğimizde, birbirinden yöntem farklılıkları olmamakla birlikte burada belirleyici ana etken bankaların kimlere ait olduğudur. Diğer faktörler bu ana etkeni takip etmektedir. Geçmiş tecrübelerde yaşanan olumsuzluklar bu hususu önemli bir nokta haline getirmiştir. Piyasada artan katılım bankaları sayısı rekabet düzeyini iyice artırmış, teknolojik gelişmelerin takibi, hızlı iletişim, çözüm odaklılık rekabette ayrımı sağlayan sebepler arasında yerini almıştır. Genel itibari ile katılım bankalarının konveksiyonel bankalara karşı etkinlik performansı düşük seviyede seyretmektedir (Bektaş, 2022)

Katılım bankaları ve konveksiyonel bankalara bakıldığında toplam şube sayısı 10.939 olup bu sayıda Katılım bankalarının şube sayısı 1489'dur. Aynı şekilde sektörde toplam 210.266 personel çalışırken bu sayıda katılım bankası personel sayısı 21.077'dir. Yani ortalamaya bakıldığında sektörün yaklaşık %10'luk kısmında pay alındığı görülmektedir. Sektörün toplam aktiflerini oluşturan orana bakıldığında ise %86'lık bir payın konveksiyonel bankalarda toplandığı görülmektedir.

3.11 Katılım Bankalarının Ekonomiye Katkıları

Ekonomik olarak kalkınmanın en önemli temel ilkelerinden bir tanesi, çeşitli sebeplerden ötürü ekonomi dışına çıkarılmış atıl duruma düşmüş fonların farklı yöntemler ile birlikte reel ekonomiye tekrar kazanımının sağlanmasıdır. Atılda kalmış kaynaklar ekonomiye ne kadar çok ve hızlı aktarılırsa ekonomideki büyüme ve gelişme o denli hızlı olur. Bu sebeplerden ötürü atıl kalan paranın ve fonların ekonomiye kazandırılması adına katılım bankaları faaliyetleri hayata geçirilmiştir. Özellikle faiz hassasiyeti taşıyan kesimin elinde bulunan tasarruflarının ekonomiye

reel olarak kazandırılması gibi çok önemli bir işlev söz konusudur. Ortaklık yöntemi adı verilerek toplanılan fonlar yine ortaklık yöntemi ile fon kullandırımlarına dönüştürülmektedir. Bu da kayıt dışı ekonominin önüne geçmekle birlikte reel ticaretin de önünü açmaktadır. Dünya genelinde yaşanmakta olan ekonomik kriz ortamlarında süreçten en az etkilenen kesim katılım bankaları olmuştur. Sistemin tamamlayıcısı konumunda olan katılım bankaları finans sistemi ve yapısı ile ekonomiye değer katmaktadır (Pehlivan, 2016).

3.11.1 Katılım Bankalarının Genel Ekonomiye Katkıları

Hem ülke içi hem de dünya geneline bakıldığında ekonomik çerçevede ihtiyaç duyulan katılım bankacılığı sistemindeki gelişmeler, ülke ekonomisi ve tasarruf sahiplerine pek çok fayda sağlamakta ve toplanılan bu fonlar reel ekonominin finanse edilmesinde kullanılmaktadır. Katılım bankaları, sektörün ihtiyaçlarını bu sistemin içerisinde karşılamak isteyenlerin yanı sıra konveksiyonel bankalarında ürün ve hizmetinden yararlanan müşteri modelinden de gelebilecek çok önemli bir potansiyeli taşımaktadır. Nihayetinde günümüz şartlarına bakıldığında bankacılık sistemine dahil olma zorunluluğu hasıl olmuştur. Bunun neticesinde de Katılım bankacılığına yönelim potansiyeli azımsanmayacak kadar yüksektir (Aras ve Öztürk, 2011).

4. YÖNTEM

Araştırma Kastamonu'da gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evreni Kastamonu il merkezinde yaşayan kişilerdir. Kolayda örneklem yöntemi seçilmiştir. Anket Kastamonu Kuveyttürk Şubesinde ve Kastamonu ana caddelerindeki kişilere uygulanmıştır. 404 katılımcıya ulaşılmıştır. 1 milyonluk evren için %5 hata payı ile 384 kişilik örneklem seçilmesi yeterlidir (Küçük, 2016: 95). Ankette iki bölüm bulunmaktadır. Birinci bölümde katılımcı hakkındaki demografik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise Katılım Bankalarının ekonomiye katkıları hakkında hazırlanmış sorular bulunmaktadır. Bu sorular için Gönen ve Gökçen (2017) ve Süngü ve Dilek (2020) kaynaklarından yararlanılmıştır. Anket, tezin ek kısmında verilmiştir.

5. BULGULAR

Araştırmamızdaki katılımcılara dair demografik sorular hakkında sonuçlar Tablo 5.1'de verilmiştir.

Tablo 5.1 Demografik bulgular

Bir Firmada Görevli misiniz?		
	F	%
Evet	369	91,3
Hayır	35	8,7
Toplam	404	100
Firmanızın Yapısı hangisidir?		
	F	%
Görevli Değilim	35	8,7
Aile	54	13,4
Çok ortaklı	240	59,4
Holding	21	5,2
Şahıs	52	12,9
Diğer	2	0,5
Toplam	404	100
Şirkette Konumunuz nedir?		
	F	%
Görevli Değilim	35	8,7
Firma Sahibi	110	27,2
Yönetici	236	58,4
Üst Düzey Personel	23	5,7
Toplam	404	100
Katılımcının Yaşı		
	F	%
18-25 Yaş	18	4,5
26-35 yaş	54	13,4
36-45 yaş	186	46,0
46-55 yaş	129	31,9
56+ yaş	17	4,2

Tablo 5.1'in devamı

Toplam	404	100
Medeni Durum		
	F	%
Evli	358	88,6
Bekar	46	11,4
Toplam	404	100
Cinsiyet		
Erkek	337	83,4
Kadın	67	16,6
Toplam	404	100
Firmanızın Faaliyet Alanı nedir?		
	F	%
Görevli Değilim	35	8,7
Hizmet	43	10,6
Ticaret	314	77,7
Sanayi	12	3,0
Toplam	404	100
Eğitim Seviyesi		
	F	%
İlkokul- okuma Yazma bilmiyorum	5	1,2
Lise	76	18,8
Lisans	276	68,3
Lisansüstü	47	11,6
Toplam	404	100
Firmanın Hukuki statüsü nedir?		
	F	%
Görevli Değilim	35	8,7
Anonim	25	6,2
Limited	307	76,0
Diğer	37	9,2
Toplam	404	100

Tablo 5.1'in devamı

Kullandığınız Bankacılık Türü		
	F	%
Hem Geleneksel hem katılım	345	85,4
Sadece Katılım	23	5,7
Sadece Geleneksel	36	8,9
Toplam	404	100
Gelecekte Katılım Bankacılığı Kullanacak mısınız?		
	F	%
Evet	356	88,1
Hayır	14	3,5
Kararsızım	34	8,4
Toplam	404	100

Katılımcıların %91,3'ü bir firmada çalışmaktadır. Anketi katılım bankalarında gerçekleştirdik ve müşterilerin çoğunluğunun KOBİ'lerde görevlidir. Dolayısıyla katılımcıların çoğunun firmalarda çalışması sürpriz değildir. Katılımcıların %85,4'ü hem katılım hem de geleneksel bankacılık kullanmaktadır. Sadece katılım bankacılığı kullananların oranı %5,7'dir. Bu da bizlere aslında katılım bankacılığının genel çerçevedeki oranlarını vermektedir. Yine katılımcıların %88,1'i katılım bankacılığı kullanma noktasında isteklidir. Burada görülmesi gereken ana unsur katılım bankacılığı sisteminin piyasa da potansiyelinin ne kadar yüksek olduğudur.

Çalışmanın bu aşamasında önce Gönen ve Gökçen (2017) makalesindeki sorular kullanılmış ve keşfedici faktör analizi yapılmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett küresellik testleri uygulanmıştır. KMO test skoru (0,864) ve Bartlett test skoru (1592,232 ve sig:0,000) keşfedici faktör analizi yapılabileceğini göstermektedir. Temel Bileşenler ve döndürme tekniği olarak Varimax kullanılmıştır. Sonuç olarak iki faktör ortaya çıkmıştır. Her iki faktördeki yükleri birbirine yakın olan (B5, B6, B7, B8, B13) soruları elenmiştir. İki Faktör toplam varyanstaki değişimlerin %68,29'sini açıklamaktadır. Toplam varyanstaki değişimlerin %50'sinden fazlasının iki faktör tarafından açıklandığı görülmektedir. Birinci faktör Katılım bankalarının ürünleri hakkında bilgilendirmenin etkinliğini ölçmekte, ikinci faktör ise katılım bankaları ile çalışma niyetlerini ölçmektedir. Bilgilendirme etkinliği faktörü toplam varyanstaki

değişimleri %36,92'sini ve çalışma niyetleri faktörü de toplam varyanstaki değişimlerin %31,38'ini açıklamaktadır.

Tablo 5.2 Açıklanan toplam varyans

Bileşen	Başlangıç Özdeğerleri			Kareli yükler toplamı döndürülmesi		
	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans yüzdesi	Kümülatif Toplam
1	4,428	55,353	55,353	2,954	36,921	36,921
2	1,035	12,944	68,296	2,510	31,375	68,296
3	,654	8,170	76,466			

Tablo 5.3'de döndürülmüş bileşenler matrisi yer almaktadır. Bu matrise göre birinci faktörde B1, B2, B3 ve B4 soruları yer almakta; ikinci faktörde ise B9, B10, B11 ve B12 faktörleri yer almaktadır.

Tablo 5.3 Döndürülmüş bileşenler matrisi

	Bileşenler	
	1	2
B4. Katılım Bankalarının iyi bir imaj ve popülariteye sahip olduklarını düşünüyorum.	0,808	
B3. Katılım Bankaları Ürün ve Hizmetleri tanıtımı yeterince yapılıyor.	0,808	
B1. Katılım Bankacılığı Uygulamaları Hakkında yeterince Bilgi Sahibiyim	0,803	
B2. Faizsiz Finansman Araçları Hakkında yeterince Bilgi Sahibiyim.	0,764	
B9. Ticari olarak karlı olduklarını düşündüğüm takdirde katılım bankaları ile çalışırım		0,841
B10. Cazip kar payı oranları ve ödeme imkanları olduğu takdirde katılım bankaları ile çalışırım.		0,774
B11. Düşük maliyetli kredi imkanı sundukları takdirde katılım bankaları ile çalışırım.		0,740
B12. Faizsiz işlem yaptıkları için katılım bankaları ile çalışırım		0,601

Birinci faktör katılım bankacılığı hakkında bilgilendirme etkinliğini ölçen soruları içermektedir. Ölçeğin Cronbach Alfa değeri 0,864 bulunmuştur ki bu rakam ölçeğin

güvenilir olduğunu göstermektedir. AVE ve CR değerleri de ölçeğin bileşen geçerliliğinin olduğunu göstermektedir (AVE:0,633 ve CR:0,9859). İkinci faktör ise belli koşullar sağlanırsa katılımcının katılım bankaları ile çalışacağını göstermektedir. Cronbach alfa değerinin 0,812 olması, AVE ve CR değerlerinin de şartları sağlaması nedeniyle ölçek geçerlidir (AVE:0,5537, CR:0,9771).

Çalışmamızda bunun dışında katılım bankacılığının ekonomiye katkısı hakkında sorular hazırlanmıştır. Bu soruların hazırlanılmasında Süngü ve Dilek (2020) çalışmasından faydalanılmıştır. Tezin ek kısmında anket soruları verilmiştir, bulguları incelediğimiz bu kısımda sorular başında D harfi olacak biçimde kodlanmıştır. Ortalamalar, çarpıklık ve basıklık değerleri Tablo 4.4'de verilmiştir.

Tablo 5.4 Ortalama, çarpıklık ve basıklık değerleri

	Ortalama	Çarpıklık	Basıklık
D1	4,18	-1,180	0,955
D2	4,08	-0,890	1,138
D3	4,16	0,847	0,088
D4	4,24	-1,141	1,101
D5	4,20	-1,174	1,236
D6	4,09	-0,917	0,688
D7	4,13	-0,939	0,657
D8	4,08	-0,802	0,242
D9	3,64	-0,555	-0,620
D10	4,06	-0,810	0,505
D11	4,02	-0,857	1,117
D12	3,84	-0,564	-0,064
D13	3,05	-0,327	-1,024
D14	3,90	-0,814	0,974
D15	3,72	-0,542	-0,543
D16	3,81	-0,723	-0,206
D17	3,61	-0,621	-0,329
D18	3,60	-0,496	-0,438
D19	3,58	-0,469	-0,351
D20	4,07	-1,046	-0,950
D21	3,95	-0,451	-0,394
D22	4,00	-0,681	0,326
D23	4,06	-0,574	-0,280
D24	4,22	-0,815	-0,372

Soruların ortalamasının 3,60 ile 4,24 arasında değiştiği görülmektedir. Soruların tamamının çarpıklık ve basıklık değerlerinin de -1,5 ile +1,5 arasında olduğu dolayısıyla normal dağılıma uydukları görülmektedir.

Keşfedici faktör analizi yapılmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett küresellik testleri uygulanmıştır. KMO test skoru (0,933) ve Bartlett test skoru (4963,786 ve sig:0,000) keşfedici faktör analizi yapılabileceğini göstermektedir. Temel Bileşenler ve döndürme tekniği olarak Varimax kullanılmıştır. Sonuç olarak üç faktör ortaya çıkmıştır. Her üç faktördeki yükleri birbirine yakın olan (D9, D12, D13, D15, D21) soruları elenmiştir. Üç Faktör toplam varyanstaki değişimlerin %65,747'sini açıklamaktadır. Toplam varyanstaki değişimlerin %50'sinden fazlasının üç faktör tarafından açıklandığı görülmektedir. Birinci Faktör katılım bankalarının ekonomiye genel katkılarını içermekte ve toplam varyanstaki değişimin %34,625'sini açıklamaktadır. İkinci faktör ise katılım bankalarının toplumun manevi değerlerine olan katkısını içermekte ve toplam varyanstaki değişimin %17,728'sini açıklamaktadır. Üçüncü faktör ise katılım bankacılığının dış ticari ilişkilere olan katkısını içermektedir. Bu faktör de toplam varyanstaki değişimin 13,393'ünü açıklamaktadır.

Tablo 5.5 Açıklanan toplam varyans

Bileşen	Başlangıç Özdeğerleri			Kareli yükler toplamı döndürülmesi		
	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans yüzdesi	Kümülatif Toplam
1	8,979	47,259	47,259	6,579	34,625	34,625
2	2,316	12,188	59,447	3,368	17,728	52,354
3	1,197	6,300	65,747	2,545	13,393	65,747

Keşfedici Faktör analizine dair Döndürülmüş Bileşenler matrisi Tablo 5.6'da verilmiştir.

Tablo 5.6 KFA sonuçları

	Bileşenler		
	1	2	3
D5: Piyasadaki bankacılık faaliyetlerinin tümü Katılım Bankacılığı sistemi ile faaliyetini sürdürmelidir.	0,853		
D1. Katılım Bankalarında gerçekleştirilen işlemlerin hız ve etkinliği daha yüksektir.	0,761		
D4. Geleneksel bankalara karşın Katılım Bankacılığı sistemi, bulunduğu ülkenin ekonomisini daha güçlü ve istikrarlı duruma getirmektedir.	0,751		
D7. Katılım bankacılığı daha yaygın olsaydı Türkiye ekonomisi daha iyi durumda olurdu.	0,724		
D3. Katılım Bankacılığı küreselleşmeye ve Dünya ekonomisine geleneksel bankalara göre daha yüksek fayda sağlar.	0,722		
D10. Katılım bankacılığı daha gelişmiş olsaydı geçmişteki ekonomik krizler daha az hasarla kapatılırdı.	0,720		
D2. Katılım bankaları, Türkiye Ekonomisine geleneksel bankalara göre daha yüksek fayda sağlar.	0,703		
D6. Katılım bankacılığı daha yaygın olsaydı Dünya ekonomisi daha iyi durumda olurdu.	0,694		0,337
D20. Katılım Bankacılığı enflasyonu engellemek açısından geleneksel bankalardan daha iyidir.	0,691		
D14. Katılım Bankaları, ekonomik büyümeyi desteklemek açısından geleneksel bankalardan daha iyidir.	0,674	0,345	
D8. Katılım Bankaları, ekonomik kriz tehditlerine karşı daha güvenilir bir ortam sağlar.	0,673		0,304
D11. Katılım bankacılığı ekonomik istikrarı sağlamak açısından geleneksel bankalardan daha iyidir.	0,607		0,302
D17. Katılım bankacılığı toplumun ahlakını korumak açısından geleneksel bankalara göre daha başarılıdır.		0,910	
D18. Katılım bankacılığı toplumsal huzuru sağlamak açısından geleneksel bankalara daha başarılıdır.		0,868	
D19. Katılım bankacılığı, gelir dağılımı adaletini sağlamak açısından geleneksel bankalardan daha iyidir.		0,828	
D16. Katılım Bankaları, geleneksel bankalara nazaran ülke vatandaşlarına daha büyük güven verir.		0,752	
D24. Katılım Bankacılığı Merkez Bankası döviz rezervlerinin artırılması açısından geleneksel bankalardan daha iyidir.			0,802
D23. Katılım Bankacılığı Türkiye'nin dış ticaret açığının azaltılması açısından geleneksel bankalardan daha iyidir.			0,784
D22. Katılım bankacılığı İhracatçı firmaları desteklemek açısından geleneksel bankalardan daha iyidir.	0,360		0,700

Daha sonra üç faktör arasındaki korelasyona bakılmıştır. Sonuçlar Tablo 5.7'de verilmiştir. Katılım bankalarının ekonomiye genel katkısı ortalamasının 4,1007; katılım bankalarının toplumun manevi değerlerine katkısı ortalaması 3,6498 ve katılım bankalarının dış ticarete katkısı ortalaması ise 4,0932 olarak bulunmuştur. Ekonomiye genel katkı ve dış ticarete katkısı ortalamaları 3,66'dan büyüktür. Katılım bankalarının toplumun manevi değerlerine katkısı ortalaması ise 3,66 sınır değerinin çok az farkla altındadır.

Tablo 5.7 Korelasyon matrisi

		GENEL	Manevi	disT
GENEL	Pearson Correlation	1	0,438**	0,631**
	Sig. (2-tailed)		0,000	0,000
	N	404	404	404
Manevi	Pearson Correlation	0,438**	1	0,423**
	Sig. (2-tailed)	0,000		0,000
	N	404	404	404
disT	Pearson Correlation	0,631**	0,423**	1
	Sig. (2-tailed)	0,000	0,000	
	N	404	404	404

**. Correlation is significant at the 0,01 level (2-tailed)

Genel katkı ve dış ticarete katkı arasındaki korelasyon katsayısının 0,631 yani 0,6'dan yüksek olduğu görülmüştür. Yani genel katkı ve dış ticarete katkı arasında güçlü korelasyon bulunmuştur. Buna karşılık Genel katkı ve Manevi katkı; Manevi katkı ve dış ticarete katkı arasında da orta düzeyli korelasyon tespit edilmiştir.

Aşağıdaki hipotez testleri yapılmıştır.

H1: Firmada görevli olanlar ile olmayanlar arasında katılım bankalarının ekonomiye genel katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Kabul. Independent Sample T test (sig:0,01 t:3,337).

Ortalamalar. Görevliler (4,1344) ve görevli olmayanlar (3,7452).

Yorum (H1): Bir firmada çalışanların ortalaması çalışmayanların ortalamasından istatistiksel açıdan anlamlı olacak biçimde yüksektir. Firmada çalışanlar iş hayatında büyük ihtimalle bir şekilde katılım bankaları ile iletişime geçmişler, belki de bankacılık hizmeti almışlardır. Katılım bankaları ile ticari ilişki içerisine giren kesimin, katılım bankalarının ekonomiye genel katkısı hakkında daha olumlu bakış açısına sahip olması önemlidir. Zira bu sonuç katılım bankalarının bankacılık piyasasında gelecekte payını artırabileceği biçiminde yorumlanabilir.

H2: Firmanın yapısına göre katılım bankalarının ekonomiye genel katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Kabul. One Way anova (Sig:0,000 F:9,844)

Tamhane. Şahıs şirketinde görevli olanlar ile çok ortaklı firmada görevli olanlar arasında (sig: 0,001)

Ortalama: görevli değilim: 3,8595; Aile şirketi:3,9398; Çok ortaklı şirket: 4,2663; Holding:4,0833; Şahıs şirketi:3,6683.

Yorum (H2): Şahıs şirketlerinde çalışanların ortalaması, çok ortaklı firmalarda çalışanlara göre daha düşük olarak bulunmuştur. İki grup arasında istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır. Katılımcılar bu konuda, katılım bankacılığının ekonomiye olan genel katkısını pozitif olarak görmektedir. Reel ticaretin daha öncül olduğu bir sistem olarak göze çarpmaktadır.

H3: Katılımcının şirketteki konumuna göre katılım bankalarının ekonomiye genel katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Kabul. One Way Anova (Sig: 0,000 F:13,718)

Tamhane. Firmada görevli olmayanlar ile yöneticiler arasında (Sig: 0,049); Firma sahipleri ile yöneticiler arasında (Sig: 0,000).

Ortalama: Görevli değilim: 3,8595; Firma Sahibi: 3,9189; Yönetici: 4,2652; üst Düzey personel: 3,6486

Yorum (H3): Firma yöneticileri ile firmada görevli olmayanlar arasındaki fark göz önüne alındığında firma görevlilerinin katılım bankacılığının ekonomiye katkısının daha yüksek olduğu görülmektedir. Gruplarda istatistiksel anlamda fark bulunmaktadır.

H4: Katılımcının yaşına göre katılım bankalarının ekonomiye genel katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Ret. One Way Anova (Sig: 0,19 F: 2,986)

Ortalama: 18-25 yaş:4,0046; 26-35 yaş: 3,9352; 36-45 yaş: 4,1788; 46-55 yaş:4,1202; 56+ yaş:3,7255

Yorum (H4): Katılımcıların yaş grupları göz önüne alındığında istatistiksel olarak farklılıklar olması ile birlikte 36-45 yaş aralığındaki katılımcıların katılım bankacılığının ekonomik olarak katkı sağladığı görüşü daha ağırlıklıdır. Diğer yaş grupları ile istatistiksel olarak büyük farklar oluşmadığı gözlenmiştir.

H5: Katılımcının medeni durumuna göre katılım bankalarının ekonomiye genel katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Ret. Independent Sample T test (Sig:0,107 t:1,641)

Ortalama: evli (4,1217); bekar (3,9366).

Yorum (H5): Katılımcıların medeni durumları göz önüne alındığında evli olanların ortalamasının daha yüksek olduğu görülmekte, buda bizlere evli olan katılımcıların katılım bankacılığının ekonomik katkılarının daha fazla olduğu görüşüne hakim oldukları istatistiksel olarak saptanmaktadır.

H6: Katılımcının Cinsiyetine göre katılım bankalarının ekonomiye genel katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Kabul. Independent Sample T test (Sig:0,021 t:2,343)

Ortalama: erkek (4,1385) kadın (3,9104)

Yorum (H6): firmada görevli erkeklerin kadınlara nazaran katılım bankalarının ekonomiye genel katkılarının daha yüksek olduğu görüsü ağırlıklıdır.

H7: Katılımcının eğitim durumuna göre katılım bankalarının ekonomiye genel katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Ret. One Way Anova (Sig:0,175 F:1,750)

Ortalama: Lise ve altı (3,9825), Lisans (4,1389), Lisansüstü (4,0798)

Yorum (H7): katılımcıların gene eğitim durumları yönünden incelendiğinde lisans mezunu olan katılımcıların, katılım bankalarının ekonomiye katkılarının daha yüksek olduğu görüşü istatistiksel olarak daha yoğun olduğu görülmektedir. Bu da eğitim seviyesinde katılım bankacılığına bakış açısının değişkenlik gösterdiğini bizlere yansıtmaktadır.

H8: Katılımcının çalıştığı firmanın hukuki durumuna göre katılım bankalarının ekonomiye genel katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Kabul. One Way Anova (Sig:0,000 F:22,371)

Tamhane. Limitet ile diğer firmalar arasında (Sig:0,000).

Ortalama: görevli değilim (3,8595); Anonim (3,80); Limitet (4,2324); Diğer (3,4392)

Yorum (H8): Anketin bu bölümünde firmaların hukuki yapıları göz önüne alındığında seçenekler arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. İstatistiksel olarak sonuç ele alındığında ise, Limited şirketlerinin ağırlıklı olarak katılım bankacılığının

ekonomik katkılarının daha fazla olduğunu görüşünü benimsedikleri ortaya çıkmaktadır.

H9: Katılımcının kullandığı banka türüne göre katılım bankalarının ekonomiye genel katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır

Kabul. One Way Anova (Sig:0,000 F:29,175)

Tamhane. Hem geleneksel hem katılım bankacılığı kullanan ile sadece geleneksel kullanan (sig:0,000)

Ortalama: Hem geleneksel hem katılım (4,1899), Sadece katılım (3,9058), sadece geleneksel (3,3704)

Yorum (H9): Bu kısımda hem katılım hem de geleneksel bankacılığı kullanan kişilerin katılım bankacılığının ekonomiye olan genel katkısının daha yüksek olduğu düşüncesine sahip oldukları görülmektedir. Her iki banka yapısı ile de çalışan kişilerin ya da firmaların bu konuda ayrıma gitmesi daha belirleyici ve kolay olup burada her iki banka sistemi ile de çalışanların katılım bankacılığının ekonomik katkılarını daha değerli gördükleri yorumlaması yapılabilir.

H10: Katılımcının gelecekte katılım bankacılığı kullanma niyetine göre katılım bankalarının ekonomiye genel katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır

Kabul. One Way Anova (Sig:0,000 F:44,171)

Tamhane Evet ile kararsızım (sig:0,000); Hayır ile kararsızım (Sig:0,005)

Ortalama: evet (4,1924), Hayır (4,0238), Kararsızım (3,1716)

Yorum (H10): Katılımcıların gelecekte katılım bankalarını kullanma niyetleri göz önüne alındığında, katılım bankalarının ekonomiye katkı sağlayacağı görüşü ağırlıklıdır. Buradan çıkarılacak sonuç, gelecekte katılım bankacılığını kullanma niyeti olanların katılım bankacılığının da ekonomiye katkı sağlayacağını düşünmektedirler.

H11: Firmada görevli olanlar ile olmayanlar arasında katılım bankalarının manevi katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Ret. Independent Sample T test (sig:0,754 t:,315).

Ortalamalar. Görevliler (3,6545) ve görevli olmayanlar (3,600).

Yorum (H11): Firmada görevli olanlar ve olmayanların katılım bankalarının manevi katkı algılaması arasındaki farkının aslında birbirlerine yakın olduğu görülmektedir. Hem bir firmada görevli olan, hem de firmada görevli olmayanların görüşleri bu bağlanma birbirlerine yakın olarak sonuçlanmaktadır.

H12: Firmanın yapısına göre katılım bankalarının manevi katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Ret. One Way anova (Sig:0,875 F:,361)

Ortalama: görevli değilim: 3,6071; Aile şirketi:3,6157; Çok ortaklı şirket: 3,6740; Holding:3,5119; Şahıs şirketi:3,6298).

Yorum (H12): firmaların yapılarına göre verilen cevapların istatistiki sonuçları incelendiğinde katılım bankacılığının manevi katkıları noktasında birbirlerine yakın görüşlerin benimsendiği görülmektedir.

H13: Katılımcının şirketteki konumuna göre katılım bankalarının manevi katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Ret.. One Way Anova(Sig:0,534 F:,732)

Ortalama: Görevli değilim: 3,6071; Firma Sahibi:3,5409; Yönetici: 3,7055; üst Düzey personel: 3,6630

Yorum (H13): katılımcıların şirketteki konumları göz önünde alındığından istatistiki olarak ayrıştırıcı bir farkın olmadığı görülmektedir. Verilen cevaplar incelendiğinde

her gruptaki katılımcı katılım bankalarının manevi katkı algılamasında birbirlerine yakın görüşlere sahip oldukları görülmektedir.

H14: Katılımcının yaşına göre katılım bankalarının manevi katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Ret. One Way Anova(Sig:0,205 F:1,487)

Ortalama: 18-25 yaş:3,6667 26-35 yaş: 3,6389; 36-45 yaş: 3,7272; 46-55 yaş:3,6066; 56+ yaş:3,1471

Yorum (H14): Tüm yaş grubundaki katılımcıların vermiş olduğu cevapların istatistiksel oranları birbirlerine yakın olarak karşımıza çıkmaktadır. Verilen cevaplar ve buna bağlı çıkan istatistiki sonuç neticesinde tüm yaş gruplarının katılım bankacılığının manevi katkı algılamasının birbirlerine yakın olduğu görülmektedir.

H15: Katılımcının medeni durumuna göre katılım bankalarının manevi katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Ret. Independent Sample T test (Sig:0,234 t:1,205)

Ortalama:evli (3,6760); bekar (3,4457).

Yorum (H15): katılımcıların medeni durumları göz önüne alındığında evli ve bekar olanların vermiş olduğu cevaplarda istatistiksel olarak evliler daha yüksek olarak görülmekte olsalar bile her iki grupta da verilen cevaplar birbirlerine yakındır. Aralarından yüksek oranda bir farklılık bulunmadığı görülmektedir.

H16: Katılımcının Cinsiyetine göre katılım bankalarının manevi katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Kabul. Independent Sample T test (Sig:0,039 t:2,102)

Ortalama:erkek (3,7033) kadın (3,3806)

Yorum (H16): Katılımcıların cinsiyetlerine göre bakıldığında erkeklerin katılım bankalarının manevi katkı algılamasının daha yüksek olduğu görülmektedir.

H17: Katılımcının eğitim durumuna göre katılım bankalarının manevi katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Ret. One Way Anova(Sig:0,117 F:2,160)

Ortalama: Lise ve altı (3,7963), Lisans (3,6449), Lisansüstü (3,4255)

Yorum (H17): katılımcıların eğitim seviyeleri açısından verdikleri cevaplar incelendiğinde, birbirlerine yakın görüşlerin hakim olduğu görülmektedir. Her 3 eğitim seviyesinde ki katılımcıların da, katılım bankalarının manevi katkı algılaması yönünden birbirlerine yakın görüşleri bulunmaktadır.

H18: Katılımcının çalıştığı firmanın hukuki durumuna göre katılım bankalarının manevi katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Kabul. One Way Anova(Sig:0,001 F:5,643)

Tamhane. Limited ile diğer firmalar arasında (Sig:0,008).

Ortalama: görevli değilim (3,6071); Anonim (3,24); Limitet (3,7459); Diğer (3,1689)

Yorum (H18): Limited şirketlerinin diğer ve anonim şirketlere nazaran istatistiksel oranı daha yüksek görülse de bakıldığında verilen cevaplar birbirlerine yakın görüşlere sahip olduklarını göstermektedir.

H19: Katılımcının kullandığı banka türüne göre katılım bankalarının manevi katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Ret. One Way Anova(Sig:0,057 F:2,893)

Ortalama: Hem geleneksel hem katılım (3,6935), Sadece katılım (3,5543), sadece geleneksel (3,2917)

Yorum (H19): Burada ki 3 faktördeki cevaplara da bakıldığında aslında istatistiksel olarak birbirlerine yakın olduğu görülmektedir. Tüm katılımcı grupları katılım bankalarının manevi katkıları hususunda birbirlerine yakın görüşlere hakim olduğu ortaya çıkmaktadır.

H20: Katılımcının gelecekte katılım bankacılığı kullanma niyetine göre katılım bankalarının manevi katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Kabul. One Way Anova(Sig:0,000 F:13,746)

Tamhane. Evet ile kararsızım (sig:0,000); Hayır ile kararsızım (Sig:0,000)

Ortalama: evet (3,6973), Hayır (4,25), Kararsızım (2,9044)

Yorum (H20): Gelecekte katılım bankacılığını kullanma düşüncesi olmayan katılımcıların, kullanma düşüncesi olan katılımcılara nazaran katılım bankacılığının dış ticarete olan katkılarının daha az olacağını savundukları görülmektedir. Katılım bankacılığını kullanma düşüncesi olmayan katılımcılar doğal olarak dış ticarete olan katkıları hususunda da olumlu görüş belirtmemektedirler.

H21: Firmada görevli olanlar ile olmayanlar arasında katılım bankalarının dış ticarete katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Kabul. Independent Sample T test (sig:0,001 t:3,405).

Ortalamalar. Görevliler (4,1319) ve görevli olmayanlar (3,9333).

Yorum (H21): Firmada görevli olanların görevli olmayanlara göre katılım bankalarının dış ticarete daha fazla katkı sağladığı görüşünü belirtmişlerdir. Firmada görevli olanlar reel ticaretin içerisinde katılım bankalarının dış ticaret alanında daha fazla katkı sağlayacağı algılaması yüksektir.

H22: Firmanın yapısına göre katılım bankalarının dış ticarete katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Kabul. One Way anova (Sig:0,000 F:6,407)

Tamhane. Çok ortaklı ile şahıs şirketi arasında (sig:0,000), Holding ile Şahıs arasında (0,000),

Ortalama: görevli değilim: 3,9333; Aile şirketi:3,9321; Çok ortaklı şirket: 4,2333; Holding:4,2381; Şahıs şirketi:3,6923).

H23: Katılımcının şirketteki konumuna göre katılım bankalarının dış ticarete katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Kabul.. One Way Anova(Sig:0,000 F:14,642)

Tamhane. Firma sahibi ile yönetici (sig:0,000), Yönetici ile üst düzey (sig:0,0041).

Ortalama: Görevli değilim: 3,9333; Firma Sahibi:3,7879; Yönetici: 4,2895; üst Düzey personel: 3,7826

Yorum (H23): Katılımcıların şirket konumları göz önüne alındığında yönetici pozisyonundaki kişilerin katılım bankalarının dış ticarete olan katkılarının daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Bu durumun nedeni olarak, yöneticilerin bankalar ve finansal argümanlara daha hakim olmalarından kaynaklı olabileceği sonucunu doğurmuştur.

H24: Katılımcının yaşına göre katılım bankalarının dış ticarete katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Ret. One Way Anova(Sig:0,092 F:2,015)

Ortalama: 18-25 yaş:(3,9444) 26-35 yaş:(3,8519); 36-45 yaş(4,1613); 46-55 yaş:(4,1189); 56+ yaş:(4,0784)

Yorum (H24): Katılımcıların yaş aralıkları noktasında verdikleri cevaplar incelendiğinde, 36-45 yaş aralığı katılımcıların dış ticaret noktasında katılım bankalarının sağladığı katkının yüksek olduğu görüşü ortaya çıkmıştır.

H25: Katılımcının medeni durumuna göre katılım bankalarının dış ticarete katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Ret. Independent Sample T test (Sig:0,952 t:0,60)

Ortalama:evli (4,0940); bekar (4,0870).

Yorum (H25): Katılımcıların medeni durumları noktasında dış ticarete bakış açıları incelendiğinde, evli ve bekar olan katılımcıların her ikisi de birbirlerine yakın ölçüde cevaplar vermişlerdir.

H26: Katılımcının Cinsiyetine göre katılım bankalarının dış ticarete katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Kabul. Independent Sample T test (Sig:0,003 t:3,032)

Ortalama:erkek (4,1454) kadın (3,8308)

Yorum (H26): Katılımcıların cinsiyetine göre dış ticarete olan katkıları incelendiğinde erkek olan katılımcıların katılım bankalarının dış ticarete olan katkılarının daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

H27: Katılımcının eğitim durumuna göre katılım bankalarının dış ticarete katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Kabul. One Way Anova(Sig:0,002 F:6,415)

Tamhane. Lise ve altı ile lisans arasında (sig:0,005), lise ve altı ile lisansüstü (sig:0,031)

Ortalama: Lise ve altı (3,8313), Lisans (4,1522), Lisansüstü (4,1986)

Yorum (H27): Lisans ve lisansüstü katılımcıların yaklaşımlarına bakıldığından hemen hemen birbirlerine yakın olarak görülmekte olup, katılım bankalarının dış ticarete dış ticarete olan katkılarının yüksek olduğu ifade edilmektedir.

H28: Katılımcının çalıştığı firmanın hukuki durumuna göre katılım bankalarının dış ticarete katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Kabul. One Way Anova(Sig:0,000 F:12,600)

Tamhane. Limitet ile diğer (sig:0,000)

Ortalama: görevli değilim (3,9333); Anonim (3,7867; Limitet (4,2063); Diğer (3,5135)

Yorum (H28): Limited şirketinde görevli katılımcıların katılım bankalarının dış ticarete olan katkılarına bakışı pozitif olarak ayrışmaktadır. Burada ki neden incelendiğinde, limited şirketi sahibi ya da ortaklarının dış ticaret işlemlerinde katılım bankacılığını daha fazla tercih ettiği ve katılım bankaları üzerinden gerçekleştirilen dış ticaret işlemlerinde daha pozitif verim aldıkları görüşü benimsenebilinir.

H29: Katılımcının kullandığı banka türüne göre katılım bankalarının dış ticarete katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Kabul. One Way Anova (Sig:0,000 F:9,992)

Scheffe. Hem geleneksel hem katılım ile sadece geleneksel (sig:0,000)

Ortalama: Hem geleneksel hem katılım (4,1527), Sadece katılım (4,000), sadece geleneksel (3,5833)

Yorum (H29): katılımcılar hem geleneksel hem de katılım bankalarının dış ticarete olan katkılarından menün görülmektedir. Katılım bankalarının dış ticarete olan katkısının yüksek olduğu görüşü de sadece geleneksel bankacılığı kullananlara nazaran yüksek bulunmuştur.

H30: Katılımcının gelecekte katılım bankacılığı kullanma niyetine göre katılım bankalarının dış ticarete katkı algılaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Kabul. One Way Anova (Sig:0,000 F:24,103)

Tamhane. Evet ile kararsızım (sig:0,000); Hayır ile kararsızım (Sig:0,000)

Ortalama: evet (4,1648), Hayır (4,2381), Kararsızım (3,2843)

Yorum (H30): Gelecekte katılım bankacılığı kullanma niyetinde olanların verdiği cevaplara bakıldığında, katılım bankacılığının dış ticarete olan katkı sağlayacağı görüşü hakimdir. Burada katılım bankalarının çalışma prensipleri ve reel ekonomiye olan katkılarından dolayı katılımcılar dış ticaret noktasında da katkı sağlayacağını düşünmektedirler. Bura da kararsız olan kesim ise katılım bankacılığının dış ticarete olan katkısını tam olarak değerlendiremedikleri görülmektedir. Bu anlamda dış ticaret noktasında katkı sağlayacağı görüşü hakim görüştür.

6. SONUÇ

Faizsiz bankacılık, Türkiye'de bankacılık olarak finansal sistemi sağlanmaktadır. Katılımcı bankaların kuruluş nedenleri arasında sayılan ayrıntıların bu paraların amacının finansal sisteme girmemiş fonları finansal sistem çekme yani finansal sistemin değiştiği anlaşılabilmektedir. Katılımcı, klasik, gidişen atıl fonları ekonomiye çekme sistemi mükemmelleştirme rolünü yerine getirmektedir. Fon kullanımı, bankaların görevlerinden biri olup kar ve zarar paylaşım sistemine dayanmaktadır. Ayrıca, 2005 yılında lisanslanan Bankacılık Kanunu'nun gizlilik ile birlikte aralarındaki isimleri değiştirmenin bir parçası ve sistemi kullanılarak kabul edilmek amacıyla "katılımcı banka" adıyla seçilmişlerdir.

Bankacılığın temellerinin Hıristiyanlık öncesi dönemlere dayandığı bilinmektedir. İnsanların para ödemeden önce birikim biriktirmeye başlamaları ve birikimlerini emanet edebilecekleri yerleri aramaları, kanunla kurulmuş güvenilir kurumlar olan bankaların faaliyete devam etmelerinin nedeni olmuştur. Banka mevduatları önceleri fiziksel yapısına rağmen daha sonra paranın icadıyla nakde dönüştü. Banka işlemleri daha önce tapınaklarda din adamları tarafından yapılıyordu. Daha sonra bu işlemlerin sistemlerinde güvenilir kişiler, bazı varlıklı aileler ve daha sonra resmi kurumlar tarafından yönetilir. Böylece dini kurumların aslı sorumlulukları yeniden başladı.

Kâr-zarar paylaşımı ilkesiyle üretimi desteklemekte, faiz riskini taşımadığı için krizlerden etkilenmekte, toplumsal refaha olumlu etki eden varlıklar, klasik bankaların ilgisini çekerek faizsiz bankacılık ürünlerine yönelmektedir. Bu bankanın bir örneği olarak Citibank, HSBC, UBS, Kleinwort Benson, ANZ Grindlays, Goldman Sachs gibi ünlü klasik oynanabilir ve bunların tamamı faizsiz prensiple çalışan birimler oluşturulmuştur. Aslında faizsiz bankacılık insanlar için önemli bir deneyimdir. Bu bankaların günümüze kadar gösterdiği olumlu gelişmeler, önümüzdeki yıllarda da hızla devamına inanılmaktadır. Ancak Türkiye'de bu gelişmenin devam edebilmesi için öncelikle bankacıların ve kayıtlarının tutulması, özellikle faiz ve temettü arasındaki farkın anlaşılması gerekmektedir.

Katılım Bankacılığı ekonomiye önemli katkılar sunmaktadır. Ancak toplumun da bu katkıların bilincinde olması önemlidir. Türkiye bankacılık sektöründe katılım bankalarının Pazar payının potansiyelinin oldukça altındadır. Bunun nedeninin katılım bankalarının toplumdaki algısı olup olamayacağı incelenmiştir. Bu amaçla yapılan anket sonucunda Keşfedici Faktör Analizi (KFA) yapılmıştır. KFA sonucunda Katılım Bankalarının Genel ekonomiye katkısı, Katılım bankalarının toplumun manevi değerlerine katkısı ve katılım bankalarının dış ticari ilişkilere katkısı olmak üzere üç faktör tespit edilmiştir. Katılım bankalarının ekonomiye genel katkısı ve dış ticari ilişkilere katkısı 3,66 değerinden oldukça yüksektir. Katılım bankalarının toplumun manevi değerlerine katkısı da 3,66 sınır değerine oldukça yakındır. Bu nedenle katılım bankalarının ekonomiye genel katkısı, dış ticari ilişkilere katkısı ve toplumun manevi değerlerine katkısı hakkındaki algının yüksek olduğu biçiminde yorumlanmıştır.

Ancak tezim Kastamonu ile sınırlıdır. Kastamonu milliyetçi muhafazakar toplum yapısıyla öne çıkan küçük bir ildir. Tezimin ikinci kısıtı da anketin katılımcılarının çoğunun Kastamonu'da faaliyet gösteren bir katılım bankasının müşterisi olmasıdır. Bu kısıtların anket sonucunu etkilemesi mümkündür. Katılım bankaları hakkındaki algının daha etkin biçimde incelenmesi için Türkiye'deki büyük şehirlerde (İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Bursa vb) yapılması, katılım bankası müşterisi olmayan kesimlere de uygulanması gerekmektedir.

Katılım Bankacılığı genel itibariyle reel ekonomide önemli bir yere sahiptir. Firma sahipleri ve firma çalışanlarının ortak noktası katılım bankacılığının ekonomiye olan olumlu katkılarını desteklemektedir. Genel olarak firmalar ticaret hayatları boyunca bir şekilde katılım bankacılığı ile temasa geçmiş sistemin işleyişinden haberdar olmuştur. Bu da bize göstermektedir ki, katılım bankacılığı piyasada ve ekonomik dengenin içerisinde önemli bir rol oynamakla beraber daha gidilmesi gereken çok alan bulunmaktadır.

Katılım bankacılığının bankacılık sektörü içerisindeki payı her ne kadar düşük görülse de aslında bu katılım bankacılığının sektör içerinde ilerleyecek mesafesinin ne kadar fazla olduğunu göstermektedir. Katılım bankacılığını yönelik artan banka sayıları, şube sayıları ve rakamlardaki artışlar da göz önüne alındığında, katılım bankalarının

sektör paylarını artırabileceği ve konveksiyonel bankalara nazaran düşük kalan paylarını artırabileceği görülmektedir. Burada önemli olan husus yeni açılan katılım bankalarının mevcut katılım bankalarının sektör paylarından mı pay alacağı yoksa konveksiyonel nitelikteki bankaların paylarından pay edinerek sektörün büyümesine ne kadar katkı sağlayacakları önemlidir.

Yapılan anket çalışması da bize göstermektedir ki, katılım bankacılığının reel ekonomiye olan katkısı yüksektir. Reel ekonominin içerisinde konveksiyonel bankalar aracılığı ile kullanılan ve sonrasında kayıt dışı olarak ticari faaliyetlerin dışına yönlendirilen fonların karşılığında, katılım bankacılığı sisteminde reel ticarete katkı sağlayıcı finansman yöntemlerinin kullanımı ve bunu destekler nitelikte dünyanın bazı ülkelerinde Müslüman toplumlar olmamalarına rağmen katılım bankacılığı sisteminin hakim olması, katılım bankacılığının benimsediği finans sisteminin reel ticaret politikasına tam uyumluluğunu göstermektedir.

KAYNAKLAR

Akalın, G., ve Dilek, S. (2007). Belirsizlik altında firma kararlarının incelenmesi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *23*(2), 45-61.

Akgemci, T. (2001*). KOBİ'lerin temel sorunları ve sağlanan destekler*. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı.

Akın, C. (1986). *Faizsiz bankacılık ve kalkınma.* Kayıhan Yayınları.

Aktepe, İ. (2010). *İslam hukuku, çerçevesinde finans ve bankacılık.* Erkam Matbaası.

Aktepe, İ. (2012). *İslam hukuku çerçevesinde finansman ve bankacılık.* Hayat Yayın Grubu.

Aktepe, İ. (2014). *Sorularla katılım bankacılığı.* Türkiye Katılım Bankaları Birliği

Aktepe, İ. E. (2010). Kredi kartı sistemi ve İslam hukuku açısından değerlendirilmesi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 10*(3), 133-157.

Aktepe, İ. E. (2013). *Sorularla katılım bankacılığı.* TKBB Yayınları.

Alkış, A. (2018). İslam hukukunda katılım bankacılığı fon toplama ve kullandırma yöntemleri. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(3), 120-133.

Allen, F. & Santomero A. M. (1996). *The theory of financial intermediation.* Wharton School Center for Financial Institutions, Working Papers, 96-32.

Al-Mamun, A., Yasser, Q. R., Rahman, M. A., Wickramasinghe, A. & Nathan, T. M. (2014). Relationship Between Audit Committee Characteristics, External Auditors and Economic Value Added (EVA) of Public Listed Firms in Malaysia. *Corporate Ownership ve Control, 12* (1), 899-910

Anaç, T. (2015). *Bireysel müşterilerin katılım bankacılığını tercih etmesini etkileyen faktörler*. [Yüksek Lisans Tezi]. Türk Hava Kurumu Üniversitesi.

Aslan, R. (2021). Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde (KOBİ) dijital pazarlama. *Sosyal Bilimlerde Güncel Çalışmalar,* (s. 63-81) içinde, Hiperyayın.

Ayanoğlu, Y. (2013). *Bankaların yönetimi ve denetimi.* Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Battal, A. (2004). *Bankalarla karşılaştırmalı olarak hukuki yönden özel finans kurumları.* Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.

Bayındır, A. (2007). *Ticaret ve faiz.* Süleymaniye Vakfı Yayınları.

Bayındır, S. (2005). *İslam hukuku penceresinden faizsiz bankacılık.* Rağbet Yayınları.

Bayülken, Y. ve Kütükoğlu, C. (2012). *Küçük ve orta ölçekli sanayi işletmeleri (KOBİ'ler)*. (4. Baskı). TMMOB Makine Mühendisleri Odası.

Bektaş, S. (2022). Faizsiz banka ve konveksiyonel bankaların performanslarının belirlenmesi: 2005-2020 dönemi Türkiye örneği, *International Journal of Social İnquiry 15*(2), 455-476.

Beysoylu, K., (1999). *Dünyada KOBİ'ler: Amerika, İstanbul*. KOSGEB Yayınları.

Büyük, K. (2012). *Türkiye'de ve Dünyada kobiler, Girişimcilik ve KOBİLER Kavramlar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Ekin Yayınevi,

Canbaz, M. (2015). *Bankacılık giriş ve ilkeleri.* Beta Yayınları.

Canbaz, M. (2016). *Katılım bankacılığı.* Beta Yayınları.

Casu, B., Girardone, C., & Molyneux, P. (2006). *Introduction to Banking.* (1. Baskı). Glenview: Pearson College Div.

Chick, V. (1993). *Banking System and the Theory of Monetary Policy.* Monetary Theory and Monetary Policy: New Tracks for the.

Çatal, M. F., (2007). *Küçük ve orta boy işletmeler ve KOBİ borsası, Erzurum.* Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları.

Çelik, M. Y. (2012). Boyutları ve farklı algılarıyla küreselleşme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (32), 57-74.

Darškuvienė, V. (2010). *Financial markets.* Kaunas: Vytautas Magnus University.

De Roover, R. (2007). Money, *Banking, and Credit in Medieval Bruges.* Italian Merchant Bankers, Lombards and Money-Changers - A Study in the Origins of Banking. Cambridge: Mediaeval Academy of America, (1948). Reprinted in: Read Books, 2007.

Dilek, S. (2016a). Ticaret yapmanın önünde engeller ve Kastamonu. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *12*(2), 118-124.

Dilek, S. (2016b). Enformasyon ve bilgiye dayalı yeni ekonomi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11*(1), 87-91.

Dilek, S. (2017). *Oyun teorisi eşliğinde sanayi ekonomisi*. Seçkin Yayınları.

Dilek, S., ve Fidan, M. (2022). Mukaddime'nin iktisat okulları bağlamında değerlendirilmesi. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi, 8*(2), 379-397.

Dilek, S., ve Küçük, O. (2017). Customer satisfaction in participation banks: a research in kastamonu. *International Journal of Research in Business and Social Science (2147-4478), 6*(4), 22-33.

Doğan İpekgil, Ö., Marangoz, M. ve Topoyan, M. (2003). İşletmelerin iç ve dış pazarda rekabet gücünü etkileyen faktörler ve bir uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5*(2), 114-139.

Doğan, B. B., Kaya, M. ve Narçiçek, N. (2017). Dünya bankacılık sektöründe İslami bankacılık sisteminin gelişimi, çalışma prensipleri ve Türkiye'de İslam bankacılığı üzerine bir analiz. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 175-190.

Doğan, C. ve Güngör, F. (2015). Memleket sandıkları Osmanlı devleti hâkimiyetindeki Midilli Adası'nda zirai kredi teşkilatı kurma konusunda ilk teşebbüs. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 14,* 298-309.

DPT. (2000). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı sanayi politikaları özel ihtisas komisyonu raporu*. DPT Yayınları.

Dunbar, C. F. (1892). The bank of Venice. *The Quarterly Journal of Economics, 6*(3), 308-335.

Eken, A.A. ve Yazıcı, D. (2023), *KOBİ'lerin finansman yapısı ve banka finansmanına erişimi: SAFE anketi Türkiye KOBİ'leri için ne söylüyor.* Kocatepe İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Araştırma Makalesi.

Ertem, Ü. (2013). *Bankacılık ve kambiyo işlemleri.* Paradigma Akademi Yayınları.

Eskici, M. (2007). *Türkiye'de katılım bankacılığı uygulaması ve katılım bankalarının müşteri özellikleri.* [Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.

European Commission. (2020). *User guide to the SME Definition.* Luxembourg: Publications Office of the European Union

Eyüpgiller, S. (1988). *Banka ve mali kuruluşlar.* Yargı Kitap ve Yayınevi.

Ferguson, N. (2008). *The Ascent of Money: A Financial History of the World.* Penguin.

Fidan, M. (2020). Fütüvvet ve ahilik sürecinden Osmanlı devletinin âsitâne/âstâne olması ve esnaflık anlayışındaki değişim. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 8*(22), 171-198.

Fidan, M., Dilek, S., ve Esev, A. (2019). Dünden bugüne paranın tarihi ve Türkiye'de kağıt para kullanımı. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(18), 141-162.

Fidan, M., ve Dilek, S. (2022). Devletin ekonomideki rolünün İslam iktisatçıları ile klasik iktisatçıların bakış açılarına göre değerlendirilmesi. *Asia Minor Studies, 10*(1), 105-121.

Galbraith, J. K. (2017). *Economics in Perspective: A Critical History.* (1. Baskı). Princeton: Princeton University Press.

Galbraith, J. K. (2017). *Money: Whence it Came, Where it Went.* Princeton University Press.

Gençtürk, M., Senal, S. ve Aksoy, E. (2021), COVID-19 pandemisinin katılım bankaları üzerine etkilerinin bütünleşik crıtıc-marcos yöntemi ile incelenmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi,* (92), 139-160.

Goodhart, C. A. (2010). *How Should We Regulate the Financial Sector?.* The Future of Finance: The LSE Report. London School of Economics and Political Science.

Goodhart, C. A. (2017). The Determination of the Money Supply: Flexibility Versus Control. *The Manchester School,* 85, 33-56.

Gönen, İ., ve Gökçen, G. (2017). Katılım bankalarının finans sektörü içindeki yeri ve katılım bankalarına yönelik müşteri algısı. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2*(1), 61-77.

Gurley, J. G. & Shaw, E. S. (1955). Financial Aspects of Economic Development. *The American Economic Review, 45*(4), 515-538

Hawtrey, R. G. (1919). The gold standard. *The Economic Journal, 29* (116), 428-442.

Heffernan, S. (2005). *Modern banking.* (1. Baskı). John Wiley ve Sons.

Hoggson, N. F. (1926). *Banking Through the Ages.* Dodd: Mead.

Kalaycı, İ. (2013). *Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek?. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 9*(19), 51-74.

Kameel Mydin Meera, A. ve Larbani, M. (2006). Part I: Seigniorage of Fiat Money and the Maqasid Al-Shari'ah: *The Unattainableness of the Maqasid. Humanomics, 22*(1), 17-33.

Karaa, İ.E. ve Getikçi, U.B. (2017). Halka kapalı KOBİ'lerin sermaye yapıları. *Journal of Yasar University, 12*(28), 284-295.

Kelleroğlu, F. (2017). *Katılım bankacılığı sistemi ve Türkiye'de katılım bankacılığı.* [Yüksek Lisans Tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

King, R. G. & Levine, R. (1993). Finance, Entrepreneurship and Growth. *Journal of Monetary Economics, 32*(3), 513-542.

Klein, M. (1971). A Theory of the Banking Firm. Journal of Money, *Credit and Banking, 3* (2), 205-218.

Koç, İ. Ö. (2008). *Türk KOBİ'leri bugünü ve geleceği.* Arıkan Basım

Koçak, A. (2018). *Katılım bankacılığı ile mevduat bankacılığının karşılaştırılması.* [Yüksek Lisans Tezi]. Aksaray Üniversitesi.

Koncuk, G. (2019). *Kobilerin pazarlama sorunları: Sanayi ve hizmet sektöründeki kobiler arasındaki pazarlama sorunları farklılıkları üzerine bir araştırma.* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.

KOSGEB (2005). *Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin tanımı, nitelikleri ve sınıflandırılması hakkında yönetmelik.* Kanun No: 5997. Yayımlanma Tarihi: 18.11.2005.

KOSGEB (2019). *Yeni Vizyon ve Destek Programları.* İstanbul. 9. 5. 9. [Çevrim-içi: http://www.tarmakbir.org/haberler/KOSGEB%20SUNUM%20-TOBB Istanbul 8 9 May 9 9.pdf.], Erişim Tarihi: 10.07.2024.

KOSGEB, (2011), *KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2013*, Ankara: KOSGEB Yayınları. [Çevrim-içi: http://www.sanayi.gov.tr/Files/Documents/ KOSGEB_Katalog.pdf,], Erişim Tarihi: 30.05.2024.

KSEP (2015). *KOBİ stratejisi ve eylem planı* 5-2018. [Çevrim-içi: https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Mali%20Tablolar/KSEP/Kobi Stratejisi ve Eylem Planı (2015- 8).pdf], Erişim Tarihi: 10.05.2024

Küçük, O. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri,* Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Küçük, O. (2017). *Girişimcilik ve küçük işletme yönetimi.* (9 Baskı). Seçkin Yayıncılık.

Levow, E. D. (1998). *Banking and Financial Services: Glossary of Terms.* (1. Baskı). New York.

Mecek, G. (2020). Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin (KOBİ) uluslararası tanımlama ölçütleri ve kavramlaştırılması. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi, 6*(1), 29-55.

Miller, R. L. & Pulsinelli R.W. (1985). *Modern Money and Banking.* MacGraw Hill.

Moradi, Z. S., Mirzaeenejad, M., & Geraeenejad, G. (2016). Effect of Bank-Based or Market-Based Financial Systems on Income Distribution in Selected Countries. *Procedia Economics and Finance,* 36, 510-521.

Müftüoğlu, M. T. ve Durukan, T. (2004). *Türk KOBİ'leri bugünü ve geleceği*. Gazi Kitabevi.

Müftüoğlu, T. (2017). *Türkiye'de küçük ve orta ölçekli işletmeler-KOBİ'ler.* (6. Baskı). Turhan Kitapevi Yayınları.

Neave, E. H. (2009). *Modern Financial Systems: Theory and Applications.* Vol. 183. John Wiley ve Sons.

OECD. (2005). *OECD SME and Entrepreneurship Outlook.* OECD Publishing.

Öngen, H. B. (2019). Katılım bankacılığının Türk bankacılık sektörü içindeki payının seçilmiş göstergelere göre değerlendirilmesi. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi,* 32-33.

Özdemir, S., Ersöz, H., ve Sarıoğlu, H. (2007). Küçük girişimciliğin artan önemi ve KOBİ'lerin Türkiye ekonomisindeki yeri. In *Journal of Social Policy Conferences* (No. 53, pp. 173-230). Istanbul University.

Özsoy, İ. (1994). *Faiz ve problemleri.* Nil Yayınları.

Öztürk, K. (2015). *Türk bankacılık sektöründe karlılığın belirleyicileri ve ürün hizmet pazarlamasının kârlılık üzerindeki rolü.* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Öztürk, N. (2011). *Para banka kredi.* Ekin Yayınevi.

Pehlivan, P. (2016). Türkiye'de katılım bankacılığı ve bankacılık sektöründeki önemi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 296-324.

Rad T., Sevgi, G., Gökbudak, Y. S. ve Yılmaz, E. K. (2016). KOBİ'lerde bilişim teknolojileri kullanımı: Erdemli örneği. *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* (6), 121- 131.

Ramlan, H. ve Adnan, M. S. (2016). The Profitability of Islamic and Conventional Bank: Case Study in Malaysia. *Procedia Economics and Finance*, 35, 359-367

Samuelson, P. (1948). *Economics.* McGraw-Hill.

Scholtens, B. & Van Wensveen, D. (2003). *The Theory of Financial Intermediation: An Essay on What It Does (Not) Explain.* The European Money and Finance Forum (SUERF) Studies

Smith, M. (2001). Endogenous Money, Interest and Prices: Tooke's Monetary Thought Revisited. *Contributions to Political Economy, 20* (1), 31-55

Somashekar, N. T. (2009). *Banking.* (1. Baskı). New Delhi: New Age International.

Starkey, M. (2018). Credit creation theory of banking. *The Economics Network.* 1-7

Stigler, G. J. (1984). The Theory of Economic Regulation. *The Political Economy* (1. Baskı, s. 67-81) içinde. Routledge.

Stiglitz, J. E. (1993). The Role of the State in Financial Markets. *The World Bank Economic Review, 7*(1), 19-52. https://doi.org/10.1093/wber/7.suppl_1.19

Stiglitz, J. E. (1998). *The Role of the Financial System in Development.* Presentation at the Fourth Annual Bank Conference on Development in Latin America and the Caribbean. No:1, 1-17.

Stiglitz, J. E. (1999). *Economics of the Public Sector.* (3. Baskı). W. W. Norton ve Company.

Stiglitz, J. E. (2000). Capital Market Liberalization, Economic Growth and Instability. *World Development, 28*(6), 1075-1086.

Stiglitz, J. E. ve Weiss, A. (1981). Credit Rationing in Markets with Imperfect Information. *The American Economic Review, 71*(3), 393-410.

Süngü, Ş. ve Dilek, S. (2020). Katılım bankaları ile konvansiyonel bankaların işleyişlerine yönelik müşteri algı farklılıklarının analizi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 9* (5), 3966-3987.

Şahin, S. (2018). *Prof. Dr. Nihat Edizdoğan'a armağan.* (1. Baskı). Ekin Basım Yayın ve Dağıtım.

Şen, S. (2011). *Türk bankacılık sistemi içerisinde katılım bankacılığının yapısal analizi.* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Şimşek, B. (2006). *Katılım bankalarında hizmet kalitesinin ölçülmesi ve örnek bir uygulama.* [Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.

Tabash, M. I. & Dhankar, R. S. (2014). The Flow of Islamic Finance and Economic Growth: An Empirical Evidence of Middle East. *Journal of Finance and Accounting, 2*(1), 11-19.

Taş, Y. H. ve Özcan, S. (2015). *Yenilikçi ve sosyal boyutlarıyla Avrupa Birliği ve Türkiye'de KOBİ'ler.* (1. Baskı). Ekin Yayınevi.

Tenekeci, M. (2017). *Katılım bankacılığının finansal istikrara etkisi: Türkiye örneği.* [Yüksek Lisans Tezi]. Konya Karatay Üniversitesi.

Thompson, G. (1981). Monetarism and Economic Ideology. *Economy and Society,* 10 (1), 27–71.

TİSK (2019). *Dünya Ekonomik Forumu Küresel Rekabetçilik Raporu 2019. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu T.C. Kalkınma Bakanlığı (8).* On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Girişimcilik, KOBİ'ler Esnaf ve Sanatkârlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara.

TKKB (2024). [Çevrim-içi: https://www.tkbb.org.tr/veripetegi-detay/5], Erişim Tarihi: 20.08.2024.

Tok, A. (2006). *Türk hukukunda katılım bankalarının fon toplama ve kullandırma işlemleri ile klasik bankacılık işlemleri.* [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.

TÜİK (2018). *Haber Bülteni. Türkiye İstatistik Kurumu.* Sayı: 3 9. [Çevrim-içi: https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do;jsessionid=10tBfcQbZL0X GkdxjPLf3g LNLpmyX9hbHQHnRWg6hJfQDnYkP0T7!- 8 87 6775?id=3 9], Erişim Tarihi: 12.11.2020.

TÜİK (2020). *Girişimlerde bilişim teknolojileri kullanım araştırması* 2020. Türkiye İstatistik Kurumu. Sayı: 33667. [Çevrim-içi: https://data.tuik.gov.tr/ Bulten/Index?p=Survey-on-Informationand-Communication-Technology- (ICT)-Usage-in-Enterprises-2020-33677], Erişim Tarihi: 19.08.2021.

TÜİK (2020). *Küçük ve orta büyüklükteki girişim istatistikleri. Türkiye İstatistik Kurumu.* Sayı: 37548 [Çevrim-içi: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p= Kucuk-ve-Orta-Buyuklukteki-GirisimIstatistikleri-2019- 37548#:~:text= KOB%C4%B0'ler%202019%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20toplam,de% C4%9Ferin%20%44'%C3%BCn%C3%BC%20olu%C5%9Fturdu], Erişim Tarihi: 2.4.2024.

Uçar, M. (1992). *Türkiye'de-Dünya'da faizsiz bankacılık ve hesap sistemleri.* Fey Vakfı.

URL-1 https://www.tkbb.org.tr/veripetegi-detay/2, Erişim Tarihi: 10.05.2024

Uyan, U. (2006). *Dünya'da ve Türkiye'de faizsiz bankacılık ve uygulamaları.* Türkiye Katılım Bankaları Birliği.

Uz, C. (2019). *KOBİ finansmanına bütüncül bakış.* TSKB Ekonomik Araştırmalar. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.

Washıngton, (24 Ekim 2019). [Çevrim-içi: worldbank.org], Erişim Tarihi: 12.5.2024.

Weatherford, J. (1997). *The History of Money.* New York: Crown Publishers.

Werner, R. (2005). *New Paradigm in Macroeconomics: Solving the Riddle of Japanese Macroeconomic Performance.* England: Palgrave Macmillan.

Werner, R. A. (2014). How do Banks Create Money and Why Can Other Firms Not do the Same? An Explanation for the Coexistence of Lending and Deposit-Taking. *International Review of Financial Analysis, 36*, 71-77.

Werner, R. A. (2016). A Lost Century in Economics: Three Theories of Banking and the Conclusive Evidence. *International Review of Financial Analysis,* 46, 361-379.

Wicksell, K. (1907). The Influence of the Rate of Interest on Prices. *The Economic Journal,* 17 (66), 213-220

Wiseley, W. (1977). *A Tool of Power: The Political History of Money.* New York: Wiley.

Yalçın, İ. ve İşcan, M. (2021). Türkiye'de 2009-2018 yılları arasında kobi'ler ve girişimcilik üzerine yapılan araştırmaların değerlendirilmesi. *Ömer Halis Demir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14*(1), 244-260.

Zerka, A., & En-Neccar, A. (2002). *İslam düşüncesinde ekonomi, banka ve sigorta.* İz Yayıncılık.